

Part I

Punjabi Poetry

with translations by

Randi L. Clary, Gibb Schreffler, and Ami P. Shah
University of California, Santa Barbara

ਕੁਦਰਤ – NATURE

1. ਪੰਜਾਬ – Punjab	Feroz Din Sharaf
2. ਪੰਜਾਬ – Punjab	Dhani Ram Chatrik
3. ਝਨਾਂ – Chenab	Mohan Singh
4. ਅੰਬੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ – Beneath The Mango Tree	Mohan Singh
5. ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ – The Girl From Pothohar	Mohan Singh
6. ਗੀਤ – A Song	Ahmad Rahi
7. ਲੱਛੀ ਕੁੜੀ – Village Girl	Shiv Kumar Batalvi

1. ਪੰਜਾਬ

ਫੀਰੋਜ਼ ਦੀਨ 'ਸ਼ਰਫ'

ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!
 ਜਿਵੇਂ ਫੁੱਲਾਂ ਅੰਦਰ, ਫੁੱਲ ਗੁਲਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!
 ਰਲ ਮਿਲ ਬਾਗੀਂ ਪੀਂਘਾਂ ਝੂਟਣ, ਕੁੜੀਆਂ ਨਾਗਰ ਵੇਲਾਂ।
 ਜੋਸ਼ ਜੁਆਨੀ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰੇ, ਲਿਸ਼ਕਣ ਹਾਰ ਹਮੇਲਾਂ।
 ਪਹਿਨਣ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ, ਮੁੱਖ ਮਹਿਤਾਬ ਨੀ ਸਈਓ।
 ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!

ਜੁੜ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਤੂੰਵਣ ਅੰਦਰ, ਚਰਖੇ ਬੈਠ ਘੁਕਾਵਣ।
 ਨਾਜ਼ਕ ਬਾਂਹ ਉਲਾਰ ਪਿਆਰੀ, ਤੰਦ ਚਰਖੜੇ ਪਾਵਣ।
 ਸੀਨੇ ਅੱਗਾਂ ਲਾਵਣ, ਹੋਠ ਉਨਾਬ ਨੀ ਸਈਓ।
 ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!

ਮੌਜ ਲਾਈ ਦਰਿਆਵਾਂ ਸੋਹਣੀ, ਬਾਗ਼ ਜ਼ਮੀਨਾਂ ਫਲਦੇ
 'ਸ਼ਰਫ' ਪੰਜਾਬੀ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਨੁਮਕ ਨੁਮਕ ਪਏ ਚਲਦੇ,
 ਸਤਲੁਜ ਰਾਵੀ ਜਿਹਲਮ, ਅਟਕ ਚਨਾਬ ਨੀ ਸਈਓ।
 ਸੁਹਣਿਆਂ ਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ, ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਨੀ ਸਈਓ!

ਜੋਗਣ (1932) ਵਿੱਚੋਂ

1. Punjab

Firoz Din ‘Sharaf’

Among beautiful lands, Punjab is the most beautiful, friends!
 Among flowers, Punjab is a rose, friends!
 In the garden, girls swaying on swings like creeping vines.
 Freshness of youth surging, jewels sparkling.
 Bedecked in diamonds and pearls, with moon like faces, friends.
 Among beautiful lands, Punjab is the most beautiful, friends!

Gathering at the spinning session, young girls twirl the *charkha*.¹
 They create beautiful thread with delicate arms outstretched.
 Hearts afire, wine colored lips, friends.
 Among beautiful lands, Punjab is the most beautiful, friends!

Rivers bring beauty and fertility to the landscape.
 ‘Sharaf’² says, Punjabis walk delicately upon their land.
 Of Satluj, Ravi, Jhelum, Indus, Chenab³, friends.
 Among beautiful lands, Punjab is the most beautiful, friends!

From *Joganh* (1932)
 Translated by Ami P. Shah

¹ Spinning wheel.

² The insertion of the poet’s signature (*takhallas*) is a common feature of Indian poetry.

³ The five rivers of the Punjab.

2. ਪੰਜਾਬ

ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ

(੧) ਬਣਤਰ

ਪੰਜਾਬ! ਕਰਾਂ ਕੀ ਸਿਫਤ ਤੇਰੀ, ਸ਼ਾਨਾਂ ਦੇ ਸਭ ਸਾਮਾਨ ਤੇਰੇ,
ਜਲ-ਪੌਣ ਤੇਰਾ, ਹਰਿਔਲ ਤੇਰੀ, ਦਰਿਆ, ਪਰਬਤ, ਮੈਦਾਨ ਤੇਰੇ।
ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਿਰ ਤੇ ਛਤ੍ਰ ਤੇਰਾ, ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਛਤ੍ਰ ਹਿਮਾਲਾ ਦਾ
ਮੋਢੇ ਤੇ ਚਾਦਰ ਬਰਫਾਂ ਦੀ, ਸੀਨੇ ਵਿੱਚ ਸੇਕ ਜੁਆਲਾ ਦਾ।
ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਬਰਫੀ ਜਮਨਾ ਦੀ, ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਖੜਗ ਅਟਕ ਦਾ ਹੈ,
ਪਿਛਵਾੜੇ ਬੰਧ ਚਿਟਾਨਾਂ ਦਾ, ਕੋਈ ਵੈਰੀ ਤੋੜ ਨਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
ਅਰਸ਼ੀ ਬਰਕਤ ਤੂੰ ਵਾਂਗ ਉਤਰ, ਚਾਂਦੀ ਦੇ ਢੇਰ ਲਗਾਂਦੀ ਹੈ,
ਚਾਂਦੀ ਢਲ ਕੇ ਵਿਛੜਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਸੋਨਾ ਬਣਦੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

(੨) ਬਰਕਤਾਂ

ਸਿਰ ਸਾਇਬਾਨ ਹੈ ਅੰਬਾਂ ਦਾ, ਮਸਲੰਦ ਮਖਮਲੀ ਘਾਵਾਂ ਦੀ,
ਚੱਪੇ ਚੱਪੇ ਤੇ ਫੈਲ ਰਹੀ ਦੌਲਤ ਤੇਰਿਆਂ ਦਰਿਆਵਾਂ ਦੀ।
ਘਰ ਤੇਰੇ ਗਊਆਂ ਮਹੀਆਂ ਨੇ, ਦੁਧ ਘਿਉ ਦੀ ਲਹਿਰ ਲਗਾਈ ਹੈ,
ਬਾਹਰ ਬਲੂਦਾਂ ਦੀਆਂ ਜੋਗਾਂ ਨੇ, ਖਲਕਤ ਦੀ ਅੱਗ ਬੁਝਾਈ ਹੈ।
ਰੌਣਕ ਤੇਰੀ ਦੀਆਂ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਨੇ, ਜ਼ੱਰਾ ਜ਼ੱਰਾ ਚਮਕਾਇਆ ਹੈ,
ਯੌਰਪ ਅਮਰੀਕਾ ਭੁੱਲ ਗਿਆ, ਜਿਨ ਤੇਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਪਾਇਆ ਹੈ।
ਸ਼ਿਮਲਾ, ਡਲਹੌਜ਼ੀ, ਮਰੀ ਤੇਰੇ, ਕਸ਼ਮੀਰ ਤੇਰਾ, ਗੁਲਮਰਗ ਤੇਰਾ,
ਦਿੱਲੀ ਤੇਰੀ, ਲਹੌਰ ਤੇਰਾ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸੋਹੇ ਸ੍ਰਾਰਗ ਤੇਰਾ।

(੩) ਸਖਾਵਤ

ਕਿਸ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਆਬਾਦ ਨਹੀਂ? ਕਿਸ ਰਣ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਨਿਸ਼ਾਨ ਤੇਰਾ?
ਕਿਸ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਤੇਰਾ ਅੰਨ ਨਹੀਂ? ਕਿਸ ਸਿਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਅਹਿਸਾਨ ਤੇਰਾ?
ਕਿਸ ਕਿਸ ਦੀ ਰਾਲ ਨਾ ਟਪਕੀ ਹੈ, ਸ਼ੌਂਕਤ ਤੇ ਰਹਿਮਤ ਤੇਰੀ ਤੇ?
ਲੱਖਾਂ ਮਖੀਰ ਪਏ ਪਲਦੇ ਨੇ, ਤੇਰਿਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਢੇਰੀ ਤੇ।
ਤੂੰ ਤਖਤ ਤਾਊਸ ਕਰੋੜਾਂ ਦਾ, ਸਿਰ ਦਾ ਸਦਕਾ ਮਣਸਾ ਦਿੱਤਾ,
'ਕੋਹਿ-ਨੂਰ' ਤਲੀ ਤੇ ਧਰ ਕੇ ਤੂੰ, ਦਿਲ ਆਪਣਾ ਚੀਰ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ।
ਹਰ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਵੇਲੇ ਤੇਰੇ ਤੇ ਉਠਦੀ ਹੈ ਨਿਗਾਹ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੀ,
ਸਿਰ ਝੂਮ ਰਿਹਾ ਹੈ ਮਸਤੀ ਦਾ, ਪੀ ਪੀ ਤੇਰੇ ਮੈਖਾਨੇ ਦੀ।

2. Punjab

Dhani Ram Chatrik

(1) Creation

Punjab! How can I praise you, your creation is glorious,
 Your climate, fertile lands, rivers, mountains, open fields.
 You are the crown of India, and the Himalayas canopy you,
 A blanket of snow on your shoulders, in your chest the warmth of Jawala.⁴
 The Yamuna a spear on your left, the Indus a sword on your right,
 Flanked by large boulders, unbreachable by any enemy.
 Heavenly blessings descend like cotton, bundles of silvery water burst forth,
 Water flows, and turns into a golden harvest.

(2) Blessings

Canopied by mango trees, with a cover of smooth grass,
 The largesse of your rivers spreads everywhere.
 From cows and buffaloes in your homes, waves of milk and ghee,
 Outside, with the help of oxen, the suffering of humanity is extinguished.
 The light of your happiness sparkles everywhere,
 Whoever beholds you, forgets Europe and America.
 Shimla, Dalhousie, Murri, Kashmir, Gulmarag—all are yours,
 Delhi and Lahore are yours, your heavenly Amritsar.

(3) Generosity

In which heart do you not reside? Which battlefield is without your mark?
 Whose mouth does your grain not nourish? Whose head is not indebted to you?
 Who is not drawn to your favor and benevolence?
 Thousands of bees have harvested honey from your flowers.
 The Peacock Throne⁵ worth millions, you sacrificed for your people,
 Placing the *Koh-i-noor*⁶ on your palm, you showed your pain.
 During difficult times, the world glances towards you,
 Swaying with intoxication, drinking in your taverns.

⁴ The ancient temple of the Jawala Devi is considered to be a *shakti pitha* (“seat of the goddess”) and is located in the Punjab hills.

⁵ Created during the reign of Mughal Emperor Shah Jahan in the 17th century, the Peacock Throne was taken out of India during the 18th century incursions of Nader Shah.

⁶ Literally the “mountain of light,” the *Koh-i-noor* was one of the world’s largest diamonds. While originally a prize possession of successive reigns of Indian emperors, it became part of the British Crown Jewels in the 19th century.

(੪) ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਜ਼ਾਨ

ਤੇਰੀ ਤਹਿਜ਼ੀਬ ਕ੍ਰਦੀਮੀ ਹੈ, ਇਕਬਾਲ ਤੇਰਾ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ,
 'ਤਕਸਿਲਾ' ਤੇਰੇ ਇਤਿਹਾਸਾਂ ਦੀ ਇਕ ਧੁੰਦਲੀ ਜਿਹੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ।
 ਕੁਦਰਤ ਪੰਘੂੜਾ ਘੜਿਆ ਸੀ ਤੈਨੂੰ ਰਿਸ਼ੀਆਂ ਅਵਤਾਰਾਂ ਦਾ,
 ਸੂਫੀਆਂ, ਸ਼ਹੀਦਾਂ, ਭਗਤਾਂ ਦਾ, ਬਲਬੀਰਾਂ, ਸਤੀਆਂ ਨਾਰਾਂ ਦਾ,
 ਸਚਿਆਈਓਂ ਸਦਕਾ ਲੈਣ ਲਈ, ਜਦ ਬੋਲਿਆ ਮਾਰੂ ਨਾਦ ਕੋਈ,
 ਤਦ ਨਿਕਲ ਪਿਆ ਤਬਰੇਜ਼ ਕੋਈ, ਪੂਰਨ ਕੋਈ, ਪ੍ਰਹਿਲਾਦ ਕੋਈ।
 ਲਵ, ਕੁਸ਼ ਦੇ ਤੀਰ ਰਹੇ ਵਰੁਦੇ, ਮਹਾਭਾਰਤ ਦੇ ਘਮਸਾਨ ਰਹੇ,
 ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜਿਹੇ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਦੇਂਦੇ ਜਾਨ ਰਹੇ।
 ਬਾਬਾ ਨਾਨਕ, ਬਾਬਾ ਫ਼ਰੀਦ, ਆਪਣੀ ਛਾਤੀ ਤੇ ਪਾਲੇ ਤੂੰ,
 ਦੁਨੀਆ ਨੂੰ ਚਾਨਣ ਦੇਣ ਲਈ, ਕਈ ਰੋਸ਼ਨ ਦੀਵੇ ਬਾਲੇ ਤੂੰ।

(੫) ਸਾਹਸ

ਸਿਦਕਾਂ ਵਿੱਚ ਇਸ਼ਕ-ਲਹਿਰ ਕੀ ਕੀ ਤਾਰੀ ਤਰਦੀ ਨ ਰਹੀ?
 ਰਾਂਝਾ ਕੰਨ ਪੜਵਾਉਂਦਾ ਨ ਰਿਹਾ? ਸੋਹਣੀ ਡੁਬ ਡੁਬ ਮਰਦੀ ਨ ਰਹੀ?
 ਝੱਖੜ ਬੇਅੰਤ ਤੇਰੇ ਸਿਰ ਤੇ ਆ ਆ ਕੇ ਮਿਟ ਮਿਟ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ,
 ਫਰਜ਼ੰਦ ਤੇਰੇ ਚੜ੍ਹ ਚੜ੍ਹ ਚਰਖੀਂ ਆਕਾਸ਼ ਤੇਰੇ ਚਮਕਾਉਂਦੇ ਰਹੇ।
 ਜਾਗੇ ਕਈ ਦੇਸ਼ ਜਗਾਉਣ ਲਈ, ਸੁੱਤੇ ਸੌਂ ਗਏ ਸੁਲਤਾਨ ਕਈ,
 ਤੂੰ ਸੈਦ ਭੀ ਹੈਂ, ਸੱਯਾਦ ਭੀ ਹੈਂ, ਸ਼ੀਰੀਂ ਭੀ ਹੈਂ, ਫਰਿਹਾਦ ਭੀ ਹੈਂ।
 ਢਲ ਜਾਣ ਲਈ ਤੂੰ ਮੋਮ ਭੀ ਹੈਂ, ਪਰ ਲੋੜ ਪਿਆ ਫ਼ੋਲਾਦ ਭੀ ਹੈਂ।
 ਤੂੰ ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਆਗੂ ਹੈਂ, ਤੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਬਾਨੀ ਹੈਂ।
 ਹਰ ਔਕੜ ਪਿਆਂ, ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ, ਤੂੰਹੋਂ ਕਰਦਾ ਅਗਵਾਨੀ ਹੈਂ।

(4) Historical Grandeur

Your culture is ancient, your dignity peerless,
 Taksila, a distant reminder of your history.
 Nature has fashioned you a cradle of sages and *avatars*⁷
 Of Sufis, martyrs, devotees, heroes, and virtuous wives.
 Searching for the truth, when the call for battle resounded,
 Then emerged a Tabrez⁸, a Puran⁹, and a Prahlad¹⁰.
 You witnessed the arrows of Lav and Kush¹¹, the battles of the *Mahabharata*,¹²
 Guru Arjan and Guru Tegh Bahadur¹³ gave their lives for you.
 You have nurtured Guru Nanak¹⁴ and Shaikh Farid¹⁵,
 To illuminate the world, you have lit many brilliant lamps.

(5) Courage

What waves of love have your lovers not crossed?
 Didn't Ranjha¹⁶ pierce his ears? Didn't Sohni¹⁷ die, drowning?
 Endless storms fell upon your head, but they faded away,
 Many sons, martyred, ascended to heaven and shine as stars.
 Some have arisen to liberate the country, and many kings now sleep peacefully,
 You know defeat and victory, You are also Shirin and Farihad¹⁸.
 You melt like wax, but in need you are steel.
 A beacon of independence, you are the essence of sacrifice.
 You have always provided leadership to those in trouble.

⁷ Incarnations associated with Hindu religious traditions.

⁸ Shams Tabrez is a revered Muslim spiritual teacher who lived in the 13th century and whose mausoleum is in Multan, Pakistan.

⁹ A noble hero in the *qissa* of Qadir Yar's *Puran Bhagat*.

¹⁰ Bhagat Prahlad is revered for his steadfast faith.

¹¹ The sons of Rama and Sita in the *Ramayana*.

¹² A Hindu epic that chronicles the stories of the Pandavas and Kauravas.

¹³ Guru Arjan (1563-1606) and Guru Tegh Bahadur (1621-1675) were both executed by the Mughals.

¹⁴ Guru Nanak (1469-1539).

¹⁵ Sheikh Farid (1173 -1266) is a Punjabi Sufi poet whose poetry is included in the *Guru Granth*. Revered by Muslims, Hindus, and Sikhs, Farid burial site (*dargah*) is located in Pak Pattan, Pakistan.

¹⁶ In some versions of the love legend *Hir-Ranjha*, the hero, Ranjha, has his ears pierced in the process of becoming a yogi under the tutelage of Gorakhnath. He had been trying to disguise himself in order to meet his beloved, Hir.

¹⁷ In the climax of the love legend *Sohni-Mahival*, the heroine, Sohni, drowns while trying to cross the Chenab River with an unbaked earthen pot. She had been trying to reach her beloved, Mahival.

¹⁸ A tragic love story recited in the Punjab.

(੬) ਸੁਭਾਉ

ਤੂੰ ਅੰਦਰੋਂ ਬਾਹਰੋਂ ਨਿੱਘਾ ਹੈਂ, ਨਾ ਗਰਮੀ ਹੈ ਨਾ ਪਾਲਾ ਹੈ,
 ਨਾ ਬਾਹਰ ਕੋਈ ਦਿਖਲਾਵਾ ਹੈ, ਨਾ ਅੰਦਰ ਕਾਲਾ ਕਾਲਾ ਹੈ।
 ਜੋਬਨ ਦੀ ਝਲਕ ਜਲਾਲੀ ਹੈ, ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮਟਕ ਨਿਰਾਲੀ ਹੈ,
 ਹਿੱਕਾਂ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਆਲੀ ਹੈ, ਚਿਹਰੇ ਤੇ ਗਿਠ ਗਿਠ ਲਾਲੀ ਹੈ।
 ਕਿਆ ਚੂੜੇ ਬੀੜੇ ਫਬਦੇ ਨੇ, ਜੋਬਨ-ਮੱਤੀਆਂ ਮੁਟਿਆਰਾਂ ਦੇ,
 ਜਦ ਪਾਉਣ ਮਧਾਣੀ ਚਾਟੀ ਵਿੱਚ, ਤਦ ਸ਼ੋਰ ਉਠਣ ਘਮਕਾਰਾਂ ਦੇ।
 ਕੋਈ ਤੁੰਬਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਕਤਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਪੀਂਹਦੀ ਹੈ ਕੋਈ ਛੜਦੀ ਹੈ,
 ਕੋਈ ਸੀਉਂਦੀ ਕੋਈ ਪਰੋਂਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਵੇਲਾਂ ਬੂਟੇ ਕਢਦੀ ਹੈ।
 ਪਿਪਲਾਂ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਪੀਂਘਾਂ ਨੂੰ, ਕੁਦ ਕੁਦ ਕੇ ਮਸਤੀ ਚੜ੍ਹਦੀ ਹੈ,
 ਟੁੰਬਦਾ ਹੈ ਜੋਸ਼ ਜਵਾਨੀ ਨੂੰ, ਇਕ ਛੜਦੀ ਹੈ ਇਕ ਫੜਦੀ ਹੈ।
 ਜਦ ਰਾਤ ਚਾਨਣੀ ਖਿੜਦੀ ਹੈ, ਕੋਈ ਰਾਗ ਇਲਾਹੀ ਛਿੜਦਾ ਹੈ,
 ਗਿੱਧੇ ਨੂੰ ਲੋਹੜਾ ਆਉਂਦਾ ਹੈ, ਜੋਬਨ ਤੇ ਬਿਰਹਾ ਭਿੜਦਾ ਹੈ।
 ਵੰਝਲੀ ਵਹਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹਦੀ ਹੈ, ਜਦ ਤੂੰਬਾ ਸਿਰ ਪੁਣਿਆਉਂਦਾ ਹੈ,
 ਮਿਰਜ਼ਾ ਪਿਆ ਕੂਕਾਂ ਛੜਦਾ ਹੈ, ਤੇ ਵਾਰਿਸ ਹੀਰ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 ਖੂਹਾਂ ਤੇ ਟਿਚ ਟਿਚ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਹਲ ਪਏ ਧਸਦੇ ਨੇ,
 ਭੱਤੇ ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਢੁਕਦੇ ਨੇ, ਹਾਲੀ ਤੱਕ ਤੱਕ ਕੇ ਹਸਦੇ ਨੇ।
 ਤੇਰੀ ਮਾਖਿਉਂ ਮਿੱਠੀ ਬੋਲੀ ਦੀ, ਜੀ ਕਰਦਿਆਂ ਸਿਫਤ ਨ ਰੱਜਦਾ ਹੈ,
 ਉਰਦੂ ਹਿੰਦੀ ਦਿਆਂ ਸਾਜ਼ਾਂ ਵਿੱਚ, ਸੁਰ-ਤਾਲ ਤੇਰਾ ਹੀ ਵਜਦਾ ਹੈ।

(੭) ਸੱਧਰ

ਵੱਸੇ ਰਸੇ, ਘਰ ਬਾਰ ਤੇਰਾ, ਜੀਵੇ ਜਾਗੇ ਪਰਿਵਾਰ ਤੇਰਾ,
 ਮਸਜਿਦ, ਮੰਦਿਰ, ਦਰਬਾਰ ਤੇਰਾ, ਮੀਆਂ, ਲਾਲਾ, ਸਰਦਾਰ ਤੇਰਾ।
 ਦੁਨੀਆਂ ਸਾਰੀ ਹੀ ਸੋਹਣੀ ਹੈ, ਪਰ ਤੇਰਾ ਰੰਗ ਨਿਆਰਾ ਹੈ,
 ਤੇਰੀ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਕੁੱਲਾ ਹੀ ਸ਼ਾਹੀ ਮਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਪਿਆਰਾ ਹੈ।
 ਤੇਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਜ਼ੋਰੇ ਅੰਦਰ, ਅਪਣੱਤ ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਵੱਸਦੀ ਹੈ,
 ਤੇਰੀ ਗੋਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹਿੰਦਿਆਂ ਹੀ, ਦੁਨੀਆ ਦੀ ਚਿੰਤਾ ਨੱਸਦੀ ਹੈ।
 ਦਰਗਾਹੀਂ ਸੱਦੇ ਆ ਗਏ ਨੇ, ਸਾਮਾਨ ਤਿਆਰ ਸਫ਼ਰ ਦਾ ਹੈ,
 ਪਰ ਤੇਰੇ ਬੁਹਿਓਂ ਹਿੱਲਣ ਨੂੰ 'ਚਾੜ੍ਹਕ' ਦਾ ਜੀ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਚੰਦਨਵਾੜੀ (1931) ਵਿੱਚੋਂ

(6) Temperament

You are warm inside and out, neither too hot nor too cold,
 Without any false pretensions or inner impurities.
 A glorious glimmer of youth, a peerless light in your eyes,
 Providential strength in your chest, robust and vital faces.
 How beautiful the bangles and ornaments of young women,
 When they churn milk in the morning, melodious sounds resonate.
 Young women beating, spinning, grinding, sifting the cotton,
 Some sew, some thread, and others embroider.
 Swings hanging from the *pippal* tree become intoxicated,
 Youthful vitality propels the swings move as girls take their turns.
 When moonlight plays in the night, then a divine melody plays,
 The *giddha*¹⁹ breaks out as youth and longing collide.
 As the *vanjhali*²⁰ wafts, the *tumba*²¹ twangs,
 The call of Mirza sounds and Varis sings *Hir*.
 The Persian wheels spinning, and the ploughs dig into the earth,
 The morning meals come and the ploughmen brighten.
 Your tongue, sweet as honey, is beyond praise,
 From the musical sounds of Hindi and Urdu, your rhythm resonates.

(7) Hope

May your homes and fields flourish, your people thrive and prosper,
 Your places of worship—Hindu, Muslim, and Sikh—remain,
 The whole world is beautiful, but you are unmatched,
 Your earthen homes are more beloved than royal palaces.
 In your every particle, a sense of belonging,
 Sitting in your lap, the worries of the world disappear.
 The divine call has come; bags are ready for travel,
 But this 'Chatrik'²² cannot bring himself to leave your door.

From *Chandanvarhi* (1931)

Translated by Ami P. Shah

¹⁹ A folk dance performed by women.

²⁰ A flute made of bamboo.

²¹ A stringed musical instrument.

²² The insertion of the poet's signature (*takhallas*) is a common feature of Indian poetry.

3. ਝਨਾਂ

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ

ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਝਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੇ,
ਕੁਦਰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਆਸ਼ਿਕ ਪਾਵੇ,
ਗੰਗਾ ਬਾਹਮਣੀ ਕੀ ਜਾਣੇ,
ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਝਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੇ।

ਰੂਹਾਂ ਹੀਰ ਤੇ ਸੋਹਣੀ ਦੀਆਂ,
ਫਿਰਨ ਝਨਾਂ ਦੇ ਅੰਦਰ ਪਈਆਂ,
ਪੈਰ ਦੋਨਾਂ ਦੇ ਵਾਹਣੇ,
ਮੇਰੇ ਫੁੱਲ ਝਨਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾਣੇ।

ਸਾਵੇ ਪੱਤਰ (1936) ਵਿੱਚੋਂ

3. The Chenab

Mohan Singh

Immerse my ashes in the Chenab.
Only a lover can appreciate their value,
Ganga²³, that *Brahmin*²⁴, would not understand.
Immerse my ashes in the Chenab.

The souls of Hir and Sohni²⁵,
Wander in the Chenab.
I will follow in their footsteps.
Immerse my ashes in the Chenab.

From *Save Pattar* (1936)
Translated by Ami P. Shah

²³ The Ganga is a sacred river in the Hindu tradition associated with concepts of brahmanical purity.

²⁴ Placed at the apex of the Hindu caste system, *Brahmins* are considered to be the most ritually pure and privileged as compared to the *Kshatriyas* (warriors), *Vaishyas* (merchants), and *Shudras* (laborers), respectively.

²⁵ Two tragic heroines of the well known Punjabi romances, *Hir Ranjha* and *Sohni Mahival*.

4. ਅੰਬੀ ਦੇ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ

ਇੱਕ ਬੂਟਾ ਅੰਬੀ ਦਾ,
ਘਰ ਸਾਡੇ ਲੱਗਾ ਨੀ।
ਜਿਸ ਥੱਲੇ ਬਹਿਣਾ ਨੀ,
ਸੁਰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ ਨੀ,
ਕੀ ਉਸ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਨੀ,
ਵਿਹੜੇ ਦਾ ਗਹਿਣਾ ਨੀ।
ਪਰ ਮਾਹੀ ਬਾਝੋਂ ਨੀ,
ਪਰਦੇਸੀ ਬਾਝੋਂ ਨੀ,
ਇਹ ਮੈਨੂੰ ਵੱਢਦਾ ਏ,
ਤੇ ਖੱਟਾ ਲੱਗਦਾ ਏ।

ਇਸ ਬੂਟੇ ਥੱਲੇ ਜੇ,
ਮੈਂ ਚਰਖੀ ਡਾਹਨੀ ਆਂ,
ਤੇ ਜੀਅ ਪਰਚਾਵਣ ਨੂੰ,
ਦੋ ਤੰਦਾਂ ਪਾਨੀ ਆਂ,
ਕੋਇਲ ਦੀਆਂ ਕੂਕਾਂ ਨੀ
ਮਾਰਨ ਬੰਦੂਕਾਂ ਨੀ,
ਪੀਹੜੇ ਨੂੰ ਭੰਨਾਂ ਮੈਂ
ਚਰਖੀ ਨੂੰ ਫੂਕਾਂ ਨੀ।
ਫਿਰ ਡਰਦੀ ਭਾਬੇ ਤੋਂ
ਲੈ ਬਹਾਂ ਕਸੀਦਾ ਜੇ—
ਯਾਦਾਂ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀ ਦਾ
ਦਿਲ ਕਿਧਰੇ ਜੁੜ ਜਾਵੇ,
ਤੇ ਸੂਈ ਕਸੀਦੇ ਦੀ,
ਪੋਟੇ ਵਿੱਚ ਪੁੜ ਜਾਵੇ।

4. Beneath the Mango Tree

Mohan Singh

A mango tree,
Grows beside our house.
Sitting beneath it,
Is an experience of heaven,
How can I describe it,
It is the jewel of our courtyard.
But without my beloved,
Without the one who is away,
It taunts me,
It is sour.

If sometimes beneath this tree,
I place my *charkhi*²⁶,
To soothe my soul,
I spin some strands,
The cries of the cuckoo,
Strike like a gunshot.
I want to break the spinning stool,
To set fire to the *charkhi*.
Then, scared of my mother in law,
I take up my embroidery --
Awash in memories,
My heart wanders somewhere,
And the embroidery needle,
Pierces the tip of my finger.

²⁶ Spinning wheel.

ਫਿਰ ਉੱਠ ਕੇ ਪੀਹੜੇ ਤੋਂ,
 ਮੈਂ ਭੁੱਝੇ ਬਹਿ ਜਾਵਾਂ,
 ਚੀਚੀ ਧਰ ਠੋਡੀ 'ਤੇ,
 ਵਹਿਣਾਂ ਵਿੱਚ ਵਹਿ ਜਾਵਾਂ—
 ਸੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੀ,
 ਮੇਲਾਂ ਦੀਆਂ ਘੜੀਆਂ ਨੀ,
 ਖੀਰਾਂ ਤੇ ਪੂੜੇ ਨੀ,
 ਸਾਵਣ ਦੀਆਂ ਝੜੀਆਂ ਨੀ,
 ਸੋਹਣੇ ਦੇ ਤਰਲੇ ਨੀ,
 ਤੇ ਮੇਰੀਆਂ ਅੜੀਆਂ ਨੀ,
 ਜਾਂ ਚੇਤੇ ਆ ਜਾਵਣ,
 ਲੋਹੜਾ ਹੀ ਪਾ ਜਾਵਣ।

ਉਹ ਕਿਹਾ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ?
 ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
 ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
 ਜਿਸ ਸੁੱਭ ਦਿਹਾੜੇ ਨੀ,
 ਘਰ ਮੇਰਾ ਲਾੜਾ ਸੀ।

ਮੈਂ ਨ੍ਰਾਤੀ ਧੋਤੀ ਨੀ,
 ਮੈਂ ਵਾਲ ਵਧਾਏ ਨੀ,
 ਮੈਂ ਕਜਲਾ ਪਾਇਆ ਨੀ,
 ਮੈਂ ਗਹਿਣੇ ਲਾਏ ਨੀ,
 ਮਲ ਮਲ ਕੇ ਖੋੜੀ ਮੈਂ,
 ਹੀਰੇ ਲਿਸ਼ਕਾਏ ਨੀ,
 ਲਾ ਲਾ ਕੇ ਬਿੰਦੀਆਂ ਮੈਂ,
 ਕਈ ਫੰਧ ਬਣਾਏ ਨੀ।
 ਜਾਂ ਹਾਰ ਸਿੰਗਾਰਾਂ ਤੋਂ,
 ਮੈਂ ਵਿਹਲੀ ਹੋਈ ਨੀ।
 ਆ ਅੰਬੀ ਥੱਲੇ ਮੈਂ,
 ਫਿਰ ਪੂਣੀ ਛੋਹੀ ਨੀ।

Then I get up from my stool,
And sit on the ground,
In a pensive pose,
I drift away --
To joyful episodes,
Times of union,
Sweets and delicacies,
The endless rain of the monsoon,
His delightful entreaties,
And my own stubbornness,
When such memories come to mind,
I burn with desire.

What days were those?
Fortunate days,
Blessed days,
Those auspicious day,
When my husband was home.

I would bathe,
Comb my hair,
Line my eyes with *kajal*²⁷,
Adorn myself with jewels,
Which having been cleaned
Shone like diamonds,
Trying so many *bindis*²⁸,
Creating such enticements.
Beautifying myself such,
I finished all this,
I sat beneath the mango tree,
And began to spin cotton.

²⁷ Collyrium.

²⁸ Decorative mark on the forehead.

ਉਹ ਚੰਦ ਪਿਆਰਾ ਵੀ,
ਆ ਬੈਠਾ ਸਾਹਵੇਂ ਨੀ,
ਅੰਬੀ ਦੀ ਛਾਵੇਂ ਨੀ।
ਉਹ ਮੇਰੀਆਂ ਪ੍ਰੀਤਾਂ ਦਾ,
ਸੁਹਣਾ ਵਣਜਾਰਾ ਨੀ।
ਕਿੱਸੇ ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ,
ਲਾਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੀ,
ਘੁਮਕਾਰ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀ,
ਸਾਗਰ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਨੀ,
ਵੈਰੀ ਦੇ ਹੱਲੇ ਨੀ;
ਸੋਹਣੇ ਦੀਆਂ ਠੱਲ੍ਹਾਂ ਨੀ,
ਉਹ ਦੱਸੀ ਜਾਵੇ ਤੇ
ਮੈਂ ਭਰਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ ਨੀ।

ਉਸ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਨੂੰ—
ਪੱਤਿਆਂ ਦੀ ਖੜ ਖੜ ਨੇ
ਬੱਦਲਾਂ ਦੀ ਸੂਕਰ ਨੇ,
ਵੰਗਾਂ ਦੀ ਛਣ ਛਣ ਨੇ,
ਚਰਖੀ ਦੀ ਘੂਕਰ ਨੇ,
ਟੱਪਿਆਂ ਦੀ ਲੋਰੀ ਨੇ
ਕੋਇਲ ਦੀ ਕੂਕਰ ਨੇ,
ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਾ ਦਿੱਤਾ,
ਤੇ ਘੂਕ ਸੁਲਾ ਦਿੱਤਾ।

ਤੱਕ ਸੁੱਤਾ ਮਾਹੀ ਨੀ,
ਚਰਖੀ ਦੀ ਚਰਮਖ ਤੋਂ
ਮੈਂ ਕਾਲਖ ਲਾਹੀ ਨੀ।
ਜਾ ਸੁੱਤੇ ਸੋਹਣੇ ਦੇ,
ਮੱਥੇ 'ਤੇ ਲਾਈ ਨੀ।
ਮੈਂ ਖੁਲ੍ਹ ਕੇ ਹੱਸੀ ਨੀ,
ਮੈਂ ਤਾੜੀ ਲਾਈ ਨੀ,
ਮੈਂ ਦੋਹਰੀ ਹੋ ਗਈ ਨੀ,
ਮੈਂ ਚੌਹਰੀ ਹੋ ਗਈ ਨੀ,
ਉਹ ਉੱਠ ਖਲੋਇਆ ਨੀ,
ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਇਆ ਨੀ,
ਉਹ ਬਿਟ ਬਿਟ ਤੱਕੇ ਨੀ,
ਉਹ ਮੁੜ ਮੁੜ ਪੁੱਛੇ ਨੀ,
ਮੈਂ ਗੱਲ ਨਾ ਦੱਸਾਂ ਨੀ।

My peerless husband,
Also sat in front of me,
In the shade of the mango tree.
Of my feelings of love,
He was the handsome buyer,
His tales of foreign lands,
Stories of battles,
The thundering sails of ships,
Upon the waves of the ocean,
The attacks of enemies,
And my beloved's counterattacks,
He would relate to me,
And I would nod in appreciation.

As we talked –
The rustling of leaves,
The echo of clouds,
The sound of my bangles, *chhan chhan*,
The whirring of the *charkhi*,
The lullaby of my singing,
The cry of the cuckoo,
Laid him upon the cot,
And lulled him into a deep sleep.

Beholding my sleeping beloved,
From the *charkhi*'s axel
I took some black dust.
And on my sleeping beloved's,
Forehead, marked it.
Bursting with laughter,
I clapped my hands,
I doubled over,
Belly aching with laughter,
He awoke and stood up,
Startled,
Staring,
He asked what happened again and again,
But I would not tell him.

ਤੱਕ ਸ਼ੀਸ਼ਾ ਚਰਖੀ ਦਾ,
 ਉਸ ਘੂਰੀ ਪਾਈ ਨੀ,
 ਮੈਂ ਚੁੰਗੀ ਲਾਈ ਨੀ,
 ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਭੱਜਾ ਨੀ,
 ਮੈਂ ਦਿਆਂ ਨਾ ਡਾਹੀ ਨੀ,
 ਉਸ ਮਾਣ ਜਵਾਨੀ ਦਾ,
 ਮੈਂ ਹੱਠ ਜ਼ਨਾਨੀ ਦਾ,
 ਮੈਂ ਅੱਗੇ ਅੱਗੇ ਨੀ,
 ਉਹ ਪਿੱਛੇ ਪਿੱਛੇ ਨੀ,
 ਮੰਜੀ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਨੀ,
 ਅੰਬੀ ਦੇ ਗਿਰਦੇ ਨੀ।
 ਨੱਸਦੇ ਵੀ ਜਾਈਏ ਨੀ,
 ਹੱਸਦੇ ਵੀ ਜਾਈਏ ਨੀ,
 ਉਹਦੀ ਚਾਦਰ ਖੜਕੇ ਨੀ,
 ਮੇਰੀ ਕੋਠੀ ਧੜਕੇ ਨੀ,
 ਉਹਦੀ ਜੁੱਤੀ ਚੀਕੇ ਨੀ,
 ਮੇਰੀ ਝਾਂਜਰ ਛਣਕੇ ਨੀ,
 ਉਹਦੀ ਪਗੜੀ ਢਹਿ ਪਈ ਨੀ,
 ਮੇਰੀ ਚੁੰਨੀ ਲਹਿ ਗਈ ਨੀ,
 ਜਾਂ ਹਫ ਕੇ ਰਹਿ ਗਏ ਨੀ,
 ਚੁੱਪ ਕਰ ਕੇ ਬਹਿ ਗਏ ਨੀ।

ਉਹ ਕਿਹਾ ਦਿਹਾੜਾ ਸੀ?
 ਉਹ ਭਾਗਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
 ਉਹ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ ਸੀ,
 ਜਿਸ ਸੁਭ ਦਿਹਾੜੇ ਨੀ,
 ਘਰ ਮੇਰਾ ਲਾੜਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਖਾਣ ਹਵਾਵਾਂ ਨੀ,
 ਅੱਜ ਸਾੜਨ ਛਾਵਾਂ ਨੀ,
 ਤਰਖਾਣ ਸਦਾਵਾਂ ਨੀ,
 ਅੰਬੀ ਕਟਵਾਵਾਂ ਨੀ,
 ਤੋਬਾ ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਨੀ,
 ਹਾੜਾ ਮੈਂ ਭੁੱਲੀ ਨੀ,
 ਜੇ ਅੰਬੀ ਕੱਟਾਂਗੀ,
 ਚੜ੍ਹ ਕਿਸ ਦੇ ਉੱਤੇ,
 ਰਾਹ ਢੋਲੇ ਦਾ ਤੱਕਾਂਗੀ?

ਸਾਵੇ ਪੱਤਰ (1936) ਵਿੱਚੋਂ

He looked at the *charkhi*'s mirror,
 And scowled,
 I ran away,
 He came after me,
 I could not let him catch me,
 His prideful youth,
 My feminine obstinacy.
 I was ahead of him,
 He was behind,
 Running around the cot,
 Around the mango tree.
 Running and running,
 Laughing and laughing,
 His garments rustled,
 My heart raced,
 His shoe squeaked,
 My ankle bracelets sounded,
 His turban unravelled,
 My *chunni*²⁹ fell away,
 Breathless,
 We quietly sat down.

What days were those?
 Fortunate days,
 Blessed days,
 Those auspicious days,
 When my husband was home.

Now, searing winds,
 Now, scorching shade,
 Perhaps I will call the carpenter,
 To cut down this mango tree,
 But, lest I forget,
 Oh, if I forget!
 That if I cut the mango tree,
 What will I climb to watch for
 My lover's return?

From *Save Pattar* (1936)
 Translated by Ami P. Shah

²⁹ The long, veil- or shawl-like cloth worn by women with traditional clothing (*salvar kamiz*). It is often used in poetry as a metaphor for the honor and modesty of a woman.

5. ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ

ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਪੰਡ ਘਾਹ ਦੀ,
ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੀ,
ਝੋਲੇ ਖਾਂਦੀ, ਆਈ ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਸਾਵੇ ਸਾਵੇ ਘਾਹ ਦੇ ਥੱਬੇ,
ਵਿੱਚ ਵਿੱਚ ਝਾਕਣ ਨੀਲੇ ਪੀਲੇ,
ਫੁੱਲ ਪਟਾਕੀ ਤੇ ਸਰ੍ਹੋਂ ਦੇ
ਹਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ ਲੰਮੀਆਂ, ਘਾਹ ਦੀਆਂ ਤਣੀਆਂ,
ਲਮਕ ਲਮਕ ਕੇ ਮੂੰਹ 'ਤੇ ਪਈਆਂ
ਘੁੰਗਟ ਵਾਂਗੂੰ
ਐਸਾ ਜਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਬੁਣਿਆ,
ਝਲਕ ਨਾ ਪਈ ਨੁਹਾਰ ਦੀ।

ਖਿਗੜੀਆਂ ਵਾਲੀ ਸੁੱਥਣ ਕੁੰਜ ਕੇ,
ਫੜ ਕੇ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ,
ਠਿੱਲੁ ਪਈ ਵਿੱਚ ਸੁਹਾਂ, ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਗਿੱਟਿਆਂ ਤਾਣੀ, ਗੋਡਿਆਂ ਤਾਣੀ, ਲੱਕ ਲੱਕ ਤਾਣੀ,
ਚੜ ਗਿਆ ਪਾਣੀ,
ਲੱਕ ਲੱਕ ਤਾਣੀ, ਗੋਡਿਆਂ ਤਾਣੀ, ਗਿੱਟਿਆਂ ਤਾਣੀ,
ਲਹਿ ਗਿਆ ਪਾਣੀ।
ਅੰਬੀਂ ਲੁਕੀ ਕੋਇਲ ਵਾਂਗੂੰ
'ਵੀਰਾ ਜੀਂਦਾ ਰਹੇਂ' ਆਖ ਕੇ
ਛੱਡ ਗਈ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ, ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਰੇਤੇ ਉੱਤੇ, ਪੰਛੀ ਵਾਂਗਰ,
ਪੈਰਾਂ ਦੀ ਜੰਜੀਰੀ ਟੁੱਕਦੀ,
ਢੱਕੀ 'ਤੇ ਚੜ੍ਹ ਗਈ ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ।
ਲੰਮਾ ਪਤਲਾ ਬੁੱਤ ਓਸ ਦਾ,
ਬਿੱਛਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬਿੱਛ ਹੋ ਗਿਆ,
ਨਾ ਉਸ ਤੱਕਿਆ ਮੂੰਹ ਮੇਰੇ ਨੂੰ,
ਨਾ ਮੈਂ ਤੱਕਿਆ ਮੂੰਹ ਉਸ ਦੇ ਨੂੰ,
ਪਰ ਹਾਲੇ ਨਾ ਭੁੱਲੋਂ ਮੈਨੂੰ,
ਉਸ ਦੀ ਇੱਕ ਛੋਹ ਪਿਆਰ ਦੀ।

5. The Girl From Pothohar³⁰

Mohan Singh

Carrying a bundle of grass on her head,
Dancing,
Swaying, comes the girl from Pothohar.

In a bundle of light green grass,
Shades of blue and yellow,
Of *pataki* and mustard flowers.
The verdant long stems of grass,
Hang and frame her face,
Like a veil,
They have woven such a web,
As if to conceal her beauty.

Tucking in her patched trousers,
Taking hold of my arm,
She crossed the Suhan,³¹ the girl from Pothohar.

Immersed to her ankles, to her knees, to her waist
Water rises,
From her waist, to her knees, to her ankles,
Water ebbs.
Like a nightingale hidden in a mango grove,
Calling, "May you live long. Brother,"
She released my arm, the girl from Pothohar.

On the sands, like a bird,
Her anklets chiming,
She climbs upon high ground, the girl from Pothohar.
An image tall and slender,
She disappeared as a tree among trees,
I did not see her face,
Nor she mine,
But even now I cannot forget,
Her single touch of love.

³⁰ The Pothohar Plateau covers the northwestern corner of the Pakistani Punjab, around the city of Rawalpindi.

³¹ A river.

ਹੁਣ ਵੀ ਜਦ ਫਿਕਰਾਂ ਦਾ ਪਾਣੀ,
 ਗਮਾਂ ਦੁਖਾਂ ਹੰਝੂਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ,
 ਚੜ੍ਹਦਾ ਆਵੇ, ਲੱਕ ਲੱਕ ਤਾਣੀ, ਗਲ ਗਲ ਤਾਣੀ,
 ਸਿਰ ਸਿਰ ਤਾਣੀ,
 ਝੱਗ ਵਗਾਂਦਾ, ਪੈਰ ਉਖੜਾਂਦਾ—
 ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕੀ ਪੰਡ ਘਾਹ ਦੀ,
 ਪੈਲਾਂ ਪਾਂਦੀ,
 ਝੋਲੇ ਖਾਂਦੀ
 'ਵੀਰਾ ਜੀਂਦਾ ਰਹੇ' ਬੁਲਾਂਦੀ
 ਆ ਕੇ ਫੜ ਲਏ ਮੇਰੀ ਬਾਂਹ,
 ਗਮ-ਲਹਿਰਾਂ ਵਿੱਚ ਘੇਰੀ ਬਾਂਹ,
 ਤੇ ਧੁੰਹਦੀ ਧੁੰਹਦੀ ਲਾ ਜਾਏ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰ,
 ਕੁੜੀ ਪੋਠੋਹਾਰ ਦੀ।

ਕਸ਼ੰਭੜਾ (1939) ਵਿੱਚੋਂ

Even now when the waters of worry,
Sadness, pain, and tears,
Rise, to my ankles, to my knees,
To my head,
Foam surging, making my feet unsteady—
Carrying a bundle of grass on her head,
Dancing,
Swaying,
Calling, “May you live long, Brother,”
She comes, holds my arm,
Surrounded by waves of sadness,
And carries me across,
The girl from Pothohar.

From *Kasumbharha* (1939)
Translated by Ami P. Shah

6. ਗੀਤ

ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀ

ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਅੰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੂਰ...

ਅਜੇ ਹੋਠਾਂ ਵਿੱਚ ਅਣਛੂਹੀਆਂ ਕਲੀਆਂ ਦੇ ਰਸ
ਅਜੇ ਬਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਜਰੀਆਂ ਸ਼ਾਖਾਂ ਦੀ ਹਲੋਰ...

ਅਜੇ ਅਣਖਿੜੇ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੀ ਹਾਸਿਆਂ ਦੀ ਦਿੱਖ
ਅਜੇ ਡੋਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਦੀਆਂ ਪੀਂਘਾਂ ਵਾਲਾ ਜ਼ੋਰ...

ਅਜੇ ਮਾਹੀਏ, ਢੋਲੇ ਟੱਪਿਆਂ ਦੇ ਨਿੰਮ੍ਹੇ ਨਿੰਮ੍ਹੇ ਰੰਗ
ਅਜੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਸੱਧਰਾਂ ਦਾ ਸੁੱਤਾ ਸੁੱਤਾ ਸ਼ੋਰ...

ਅਜੇ ਤ੍ਰਿੰਵਣਾਂ 'ਚ ਕਿਕਲੀਆਂ ਗਿੱਧਿਆਂ ਦੇ ਚਾਅ
ਅਜੇ ਬੋਲਿਆਂ 'ਚ ਪੈਲਾਂ ਪੌਣ ਸਿੱਖੇ ਨਹੀਂ ਮੋਰ...

ਅਜੇ ਸਾਹਵਾਂ 'ਚ ਸਹੇਲੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਵਾਂ ਦੀ ਹਵਾੜ
ਅਜੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਈ ਚੰਨ ਤੇ ਸਹੇਲੀਆਂ ਚਕੋਰ...

ਅਜੇ ਕੰਢਿਆਂ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਨੇ ਬੇੜੀਆਂ
ਅਜੇ ਦੂਰ ਛੱਲਾਂ ਬੇੜੀਆਂ ਤੋਂ, ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਦੂਰ

ਅਜੇ ਨਵਾਂ ਨਵਾਂ ਅੰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੂਰ...

ਤ੍ਰਿੰਵਣ (1953) ਵਿੱਚੋਂ

6. A Song

Ahmad Rahi

Still, the young blossoms on mango trees...

Still, on their lips, the nectar of unopened buds,
In their arms, the suppleness of fresh branches...

Still, the hidden laughter of flowers yet to bloom,
The energy of outstretched ropes...

Still, the gentle tenor of songs—*mahie*, *dhole* and *tappe*,³²
The quiet stirring of desire in hearts...

Still, the enjoyment of *kikkli* and *giddha*³³ with girl friends,
The peacocks have not yet learnt the dance of love under the trees...

Still, in the breath, the warmth of girl friends' whispers,
Their world revolves around each other³⁴...

Still, boats stand quietly alongside the bank,
The waves are far from the boat, so far away...

Still, the young blossoms on mango trees...

From *Trinjhanh* (1953)

Translated by Ami P. Shah

³² Different varieties of folk song often sung by women.

³³ Two types of dance performed by women and girls.

³⁴ The image of *chakor* (partridge) and *chann* (moon) is a poignant poetic image that expresses the undying love for the beloved. The *chakor*, madly in love with the beauty of the moon, flies endlessly around it in hope of union.

7. ਲੱਛੀ ਕੁੜੀ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਕਾਲੀ ਦਾਤਰੀ ਚੰਨਣ ਦਾ ਦਸਤਾ
 ਤੇ ਲੱਛੀ ਕੁੜੀ ਵਾਢੀਆਂ ਕਰੇ
 ਉਹਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਲੱਪ-ਲੱਪ ਕੱਜਲਾ
 ਤੇ ਕੰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਕਲੇ ਹਰੇ।

ਮੁੱਖ 'ਤੇ ਪਸੀਨਾ ਉਹਦੇ ਖਾਵੇ ਇੰਜ ਮੇਲ ਨੀ
 ਜਿਵੇਂ ਹੁੰਦੀ ਕੰਮੀਆਂ 'ਤੇ ਕੱਤੋਂ ਦੀ ਤੁਲ ਨੀ
 ਉਹਦੀ ਹੱਥ ਜੇਡੀ ਲੰਮੀ ਧੌਣ ਵੇਖ ਕੇ
 ਪੈਲਾਂ ਪਾਉਣੋਂ ਮੋਰ ਵੀ ਡਰੇ।
 ਕਾਲੀ ਦਾਤਰੀ...

ਰੰਗ ਦੀ ਪਿਆਰੀ ਤੇ ਸ਼ਰਾਬੀ ਉਹਦੀ ਟੋਰ ਨੀ
 ਬਾਗਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦੀ ਨੂੰ ਲੜ ਜਾਂਦੇ ਭੌਰ ਨੀ
 ਉਹਦੇ ਵਾਲਾਂ ਵਿੱਚ ਮੱਸਿਆ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ
 ਕਿੰਨੇ ਚੰਨ ਡੁੱਬ ਕੇ ਮਰੇ।
 ਕਾਲੀ ਦਾਤਰੀ...

ਗੋਰੇ ਹੱਥੀਂ ਦਾਤਰੀ ਨੂੰ ਪਾਇਆ ਏ ਹਨੇਰ ਨੀ
 ਵੱਢ-ਵੱਢ ਲਾਈ ਜਾਵੇ ਕਣਕਾਂ ਦੇ ਢੇਰ ਨੀ
 ਉਹਨੂੰ ਧੁੱਪ ਵਿੱਚ ਭਖਦੀ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ
 ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਨੈਣ ਨੇ ਭਰੇ।
 ਤੇ ਲੱਛੀ ਕੁੜੀ ਵਾਢੀਆਂ ਕਰੇ

ਬਿਰਹਾ ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ (1964) ਵਿੱਚੋਂ

7. Village Girl**Shiv Kumar Batalvi**

Black scythe, a handle of sandalwood,
 A delicate girl, harvesting.
 A handful of *kajal*³⁵ in her eyes,
 Upon her ears, green earrings.

Sweat appears on her face,
 As autumn's dew upon lotus flowers.
 Seeing her gracious neck,
 Even the peacocks are shy to dance.
 Black scythe...

Of golden complexion and intoxicating gait,
 Passing through the garden, she attracts black bees.
 Seeing her hair as dark as a moonless night,
 Countless moons have disappeared.
 Black scythe...

In her fair hands the scythe moves like a storm,
 Reaping the wheat into piles and piles.
 Seeing her radiance in the sunlight,
 The clouds are ready to send their cool tears.
 A village girl, harvesting.

From *Biraha Tun Sultan* (1964)
 Translated by Ami P. shah

³⁵ Collyrium.

ਅੰਤਰਗਤ – INTERIORS

8. ਕੰਬਦੀ ਕਲਾਈ- Trembling Wrist	Bhai Vir Singh
9. ਵਲਵਲਾ – Inspiration	Bhai Vir Singh
10. ਗੀਤ – A Song	Ahmad Rahi
11. ਪੂਰੇ ਦੀ ਵਾ – Eastern Breeze	Amrita Pritam
12. ਖੁਸ਼ਬੋ – Fragrance	Amrita Pritam
13. ਯਾਦ – Remembrance	Shiv Kumar Batalvi
14. ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ – Notice	Shiv Kumar Batalvi
15. ਗੀਤ – A Song	Shiv Kumar Batalvi
16. ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ – I Will Die in the
Season of Youth	Shiv Kumar Batalvi
17. ਗਰਦਸ਼ – Turning the Wheel of Fate	Prabhjot Kaur
18. ਗ਼ਜ਼ਲ – Ghazal	Surjit Patar
19. ਗ਼ਜ਼ਲ – Ghazal	Surjit Patar
20. ਫ਼ਾਸਿਲਾ – Distance	Surjit Patar
21. ਕਿੱਥੇ ਕਟੋਂਗਾ ਰਾਤ – Where Will You Spend the Night?	Manjit Tiwana
22. ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ – Congratulating	Amarjit Chandan
23. ਜਾਨ ਗਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਗਈ – My Life is Gone, Gone	Amarjit Chandan

੪. ਕੰਬਦੀ ਕਲਾਈ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਸੁਪਨੇ ਵਿੱਚ ਤੁਸੀਂ ਮਿਲੇ ਅਸਾਨੂੰ
 ਅਸਾਂ ਧਾ ਗਲਵਕੜੀ ਪਾਈ।
 ਨਿਰਾ ਨੂਰ ਤੁਸੀਂ ਹੱਥ ਨਾ ਆਏ
 ਸਾਡੀ ਕੰਬਦੀ ਰਹੀ ਕਲਾਈ।
 ਧਾ ਚਰਨਾਂ 'ਤੇ ਸੀਸ ਨਿਵਾਯਾ,
 ਸਾਡੇ ਮੱਥੇ ਛੋਹ ਨਾ ਪਾਈ।
 ਤੁਸੀਂ ਉੱਚੇ ਅਸੀਂ ਨੀਵੇਂ ਸਾਂ
 ਸਾਡੀ ਪੇਸ਼ ਨਾ ਗਈਆ ਕਾਈ।
 ਫਿਰ ਲੜ ਫੜਨੇ ਨੂੰ ਉੱਠ ਦੌੜੇ,
 ਪਰ ਲੜ ਓ ਬਿਜਲੀ ਲਹਿਰਾ।
 ਉੱਡਦਾ ਜਾਂਦਾ ਪਰ ਉਹ ਆਪਣੀ
 ਛੁਹ ਸਾਨੂੰ ਗਿਆ ਲਾਈ।
 ਮਿੱਟੀ ਚਮਕ ਪਈ ਇਹ ਮੋਈ
 ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਲੂਆਂ ਵਿੱਚ ਲਿਸਕੇ।
 ਬਿਜਲੀ ਕੂੰਦ ਗਈ ਥਰਰਾਂਦੀ
 ਹੁਣ ਚਕਾਚੁੱਪ ਹੈ ਛਾਈ।

ਮਟਕ ਹੁਲਾਰੇ (1922) ਵਿੱਚੋਂ

8. Trembling Wrist**Bhai Vir Singh**

You met me in a dream,
I leapt to embrace you.
You were pure light, I couldn't grasp you.
My wrists were trembling,
I threw myself at your feet,
But my forehead couldn't feel your touch.
You were high, I was low,
My efforts were in vain.
Then I grabbed at your hem,
But that hem, a flash of lightning,
Touched me as it flew by.
This dead soil came to life
And you glow in every particle.
Your light flashed through me,
Now I stand in awe.

From *Matak Hulare* (1922)
Translated by Randi L. Clary

9. ਵਲਵਲਾ

ਭਾਈ ਵੀਰ ਸਿੰਘ

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਉਚਯਾਈਆਂ ਉੱਤੋਂ, ਬੁਧੀ ਖੰਭ ਸਾੜ ਵੱਠੀ,
 ਮੱਲੋ ਮੱਲੀ ਓਥੇ ਦਿਲ, ਮਾਰਦਾ ਉਡਾਰੀਆਂ,
 ਪਯਾਲੇ ਅਣਡਿੱਠੇ ਨਾਲ, ਬੁਲ੍ਹ ਲੱਗ ਜਾਣ ਓਥੇ,
 ਰਸ ਤੇ ਸਰੂਰ ਚੜ੍ਹੇ, ਝੁੰਮਾਂ ਆਉਣ ਪਯਾਰੀਆਂ,
 ‘ਗਯਾਨੀ’ ਸਾਨੂੰ ਹੋੜਦਾ ਤੇ ‘ਵਹਿਮੀ’ ਢੋਲਾ ਆਖਦਾ ਏ,
 “ਮਾਰੇ ਗਏ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਾਈਆਂ ਬੁੱਧੋਂ ਪਾਰ ਤਾਰੀਆਂ”
 “ਬੈਠ ਵੇ ਗਯਾਨੀ ਬੁੱਧੀ ਮੰਡਲੇ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿੱਚ
 ਵਲਵਲੇ ਦੇ ਦੇਸ ਸਾਡੀਆਂ ਲੱਗ ਗਈਆਂ ਯਾਰੀਆਂ”

ਬਿਜਲੀਆਂ ਦੇ ਹਾਰ (1927) ਵਿੱਚੋਂ

9. Inspiration**Bhai Vir Singh**

From those great heights, wisdom falls with burned wings.
Yet, of its own accord, the heart is drawn to go there.
The lips touch the unseen cup there.
The intoxication rises, the loving sways begin.
The scholar deters me, and the stupid calls me a romantic:
“Those who try to cross beyond the limits of wisdom are killed.”
I answer, “Sit imprisoned in your ivory tower,
My heart lies in the realm of inspiration.”

From *Bijalian de Har* (1927)
Translated by Randi L. Clary

10. ਗੀਤ

ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀ

ਨਰਮ ਕਾਲਜਾ ਡੋਲ ਗਿਆ
ਸੁਫਨੇ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਅੜੀਓ ਨੀ
ਕੋਈ ਸ਼ਰਮਾਂ ਦੇ ਕੁੰਡ ਖੋਲ੍ਹ ਗਿਆ
ਮੇਰਾ ਨਰਮ ਕਾਲਜਾ ਡੋਲ ਗਿਆ...

ਖਵਰੇ ਉਹ ਕੌਣ ਏ ਕਿਹੜਾ ਏ
ਜਿਹਦੇ ਚੰਨ ਜਿਹੇ ਮੁੱਖ ਦੇ ਚਾਨਣ ਨਾਲ
ਲਟ-ਲਟ ਪਿਆ ਕਰਦਾ ਵਿਹੜਾ ਏ
ਸੱਧਰਾਂ ਵਿੱਚ ਸੋਚਾਂ ਖੋਲ੍ਹ ਗਿਆ
ਮੇਰਾ ਨਰਮ ਕਾਲਜਾ ਡੋਲ ਗਿਆ...

ਮੇਰੇ ਸਾਹਵਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਵੱਸਦਾ ਏ
ਮੇਰੀ ਪਲਕਾਂ ਦਾ ਕਜਰਾ ਸਹੀਓ
ਮੇਰੀ ਬਾਹਵਾਂ ਦਾ ਗਜਰਾ ਸਹੀਓ
ਮੇਰੇ ਲੂੰ-ਲੂੰ ਦੇ ਵਿੱਚ ਹੱਸਦਾ ਏ
ਪਰ ਨਾਂ ਥਾਂ ਕੁਝ ਨ ਦਸਦਾ ਏ
ਮੇਰੇ ਅੰਗ-ਅੰਗ ਨੂੰ ਟਟੋਲ ਗਿਆ
ਮੇਰਾ ਨਰਮ ਕਾਲਜਾ ਡੋਲ ਗਿਆ...

ਕਦੀ ਵਾਲੀਂ ਗੁੰਝਲਾਂ ਪਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਕਦੀ ਵੰਛਾਂ ਨੂੰ ਛਣਕਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਕਦੀ ਕਾਲੇ ਕਾਵੜਿਆਂ ਕਾਵਾਂ ਨੂੰ
ਕੁੱਟ ਕੁੱਟ ਕੇ ਚੂਰੀਆਂ ਪਾਵਾਂ ਮੈਂ
ਰਾਹਵਾਂ ਨਾਲ ਹੋ ਗਈ ਰਾਹਵਾਂ ਮੈਂ
ਬਿਨ ਵੇਖਿਓ ਚਾਖਿਓ ਰੋਲ ਗਿਆ
ਮੇਰਾ ਨਰਮ ਕਾਲਜਾ ਡੋਲ ਗਿਆ...

ਅੱਜ ਤ੍ਰਿੰਵਣੀਂ ਜੀਅ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ ਏ
ਅੱਜ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਤੂੰਬਾ ਵੱਜਦਾ ਏ
ਪਿਆਰਾਂ ਦਾ ਭਾਂਬੜ ਮੱਚਦਾ ਏ
ਓਹਦੇ ਬਾਝੋਂ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਸੱਜਦਾ ਏ
ਜਿਹੜੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਨੀਂਦਾਂ ਖੋਹਣ ਲਈ
ਚੁਪ-ਚਾਪ ਆਇਆ ਤੇ ਅਡੋਲ ਗਿਆ
ਮੇਰਾ ਨਰਮ ਕਾਲਜਾ ਡੋਲ ਗਿਆ...

ਤ੍ਰਿੰਵਣ (1953) ਵਿੱਚੋਂ

10. A Song**Ahmad Rahi**

My tender heart trembled...
 O friends, he came to me in a dream,
 Unlocked my modesty.
 My tender heart trembled...

Who knows who he is? What he is?
 With a face as beautiful as the moon,
 He illuminated the courtyard,
 Infused my heart with new thoughts.
 My tender heart trembled...

He dwells in every breath.
 O friends, he is the *kajal*³⁶ of my lashes.
 O friends, he is the adornment of my arms.
 He echoes in every pore,
 Yet he reveals nothing.
 He caressed every limb.
 My tender heart trembled...

Sometimes I play with my hair,
 Sometimes I shake my bracelets, *chhan chhan*.
 Sometimes I feed the black crows,
 With nicely crumbled *churian*.³⁷
 Looking for him, I merged into the paths,
 Unknowingly, he left me in such a state.
 My tender heart trembled...

Now, I am restless with my girl friends,
 My heart insistently pines.
 Consumed by love's fire,
 Nothing is pleasing without him.
 For whom I have lost my sleep,
 He came and left quietly.
 My tender heart trembled...

From *Trinjhanh* (1953)
 Translated by Ami P. Shah

³⁶ Collyrium.

³⁷ *Churiyan* is a mix of bread, sugar, and butter that she feeds to the crows in the hope that they will reveal the whereabouts of her beloved.

11. ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਅੱਜ ਵਗਦੀ ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾ...
ਦੋ ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਨੀਂਦਰ ਵਿੱਚ ਤੂੰ ਸੁਪਨਾ ਬਣ ਕੇ ਆ!

ਹੁਣੇ ਮੈਂ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਮੂੰਹ ਤੱਕਿਆ ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਪਈਆਂ ਦਲੀਲੇ,
ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਚੰਨ ਅਸਮਾਨੇ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਬੱਦਲ ਨੀਲੇ,
ਹੁਣੇ ਜ਼ਿਕਰ ਸੀ ਤੇਰੇ ਮਿਲਣ ਦਾ ਹੁਣੇ ਵਿਛੋੜੇ ਦਾ...

ਕਦਮਾਂ ਨੂੰ ਦੋ ਕਦਮ ਮਿਲੇ ਸਨ ਜ਼ਿਮੀਂ ਨੇ ਸੁਣ ਲਈ ਸੋ,
ਪਾਣੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਘੁਲ ਗਈ ਠੰਢਕ ਪੌਣਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ਬੋ,
ਦਿਨ ਦਾ ਚਾਨਣ ਭੇਤ ਨਾ ਸਾਂਭੇ ਰਾਤ ਨਾ ਦੇਂਦੀ ਰਾਹ...

ਅੱਜ ਮੇਰੇ ਦੋ ਕਦਮਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਦਮ ਛੁਟਕ ਗਏ ਤੇਰੇ,
ਹੱਥ ਮੇਰੇ ਅੱਜ ਵਿੱਥਾਂ ਨਾਪਣ ਅੱਖੀਆਂ ਟੋਹਣ ਹਨੇਰੇ,
ਜ਼ਿਮੀਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਅੰਬਰਾਂ ਤੀਕਣ ਘਟਾਂ ਕਾਲੀਆਂ ਸ਼ਾਹ...

ਅੱਜ ਪਿਆ ਮੇਰੀ ਜਿੰਦ ਨੂੰ ਖੋਰੇ ਦੋ ਅੱਖੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ,
ਮੀਟੇ ਹੋਏ ਮੇਰੇ ਦੋ ਹੋਠਾਂ ਦੀ ਇਕ ਮਜ਼ਬੂਰ ਕਹਾਣੀ,
ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਕਬਰਾਂ ਨੇ ਸਾਂਭੀ ਸਮਾਂ ਜਗਾਵੇਗਾ...

ਅੱਜ ਵਗਦੀ ਪੁਰੇ ਦੀ ਵਾ...

ਸੁਨੇਹੜੇ (1955) ਵਿੱਚੋਂ

11. Eastern Breeze³⁸**Amrita Pritam**

Today, a breeze from the East is blowing.
In my sleep, you come as a dream.

Just as I saw the face of happiness, my heart and mind were at war.
Just as the moon rose in the sky, dark clouds covered it.
Just as I thought of meeting you, the idea of separation came.

Your footsteps met my footsteps, and the earth heard them.
Water became cool, the air grew fragrant.
The light of day can't keep the secret, and the night can't show the way.

Today, your footsteps separated from mine.
Today, my hands measure the distance, and my eyes feel the darkness.
From the earth to the sky, the rain-clouds are pitch-black.

Today, perhaps my life has become simply my tears.
The helpless story of my two closed lips
Is preserved in the graves of time, and only time will wake it.

Today, a breeze from the East is blowing.

From *Suneharhe* (1955)
Translated by Randi L. Clary

³⁸ Winds from the east bring rain, and are considered to be life giving, unlike the western winds, which bring heat. The eastern winds are also associated with romance and accordingly bear the greetings of the beloved.

12. ਖੁਸ਼ਬੋ

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਅੱਖੀਆਂ ਉੱਤੇ
ਪੁੰਦ ਗਲੇਫੀ
ਕਿਹਦੀ ਪੈੜ ਦਾ
ਰੇਤਾ ਚੁੰਮੇ
ਸੂਰਜ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ ਕਰਦੀ
ਧਰਤੀ ਗਈ ਖਲੋ।

ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਦੇ
ਚੰਦੋਏ ਹੇਠਾਂ
ਦਿਲ ਦੀ ਬੀੜ
ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਬਹੀਏ
ਯਾਦ ਸਜਣ ਦੀ ਆਵੇ
ਭਾਵੇਂ ਕਿਧਰੋਂ ਵਾਕ ਲਵੇ।

ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਇਹ
ਚਿੱਠੀ ਰੁਲਦੀ
ਕਿਸਮਤ ਸਾਡੀ
ਪੜ੍ਹ ਨਾ ਸੱਕੀ
ਸਾਡੇ ਦਿਲ ਨੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦਾ
ਸਰਨਾਵਾਂ ਲਿਖਿਆ ਜੋ।

ਇਸ ਵਾਦੀ ਨੂੰ
ਕੀ ਕੁਝ ਕਹੀਏ
ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਬੁੱਟਾ
ਜਿੱਥੇ ਉੱਗਦਾ
ਮੀਲਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਔਂਦੀ ਰਹਿੰਦੀ
ਬਿਰਹਾ ਦੀ ਖੁਸ਼ਬੋ

ਨਾਗਮਣੀ (1964) ਵਿੱਚੋਂ

12. Fragrance**Amrita Pritam**

On my eyes,
A thick fog.
Whose footsteps on the sand
Does it kiss?
Circumambulating the sun,
The earth stopped.

Underneath
The canopy of years,
Let me open
The book of the heart.
The memory of the beloved flows out
No matter where you read it.

For many ages,
This lost letter.
My fate
Couldn't read
The address of my beloved
That my heart wrote.

To this valley,
What can be said?
The plant of love,
Wherever it sprouts,
For miles around—
The fragrance of longing.

From *Nagmanhi* (1964)
Translated by Randi L. Clary

13. ਯਾਦ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ!
 ਚੰਨ ਦਾ ਲੋਂਗ ਬੁਰਜੀਆਂ ਵਾਲਾ,
 ਪਾ ਕੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਹੈ ਆਈ!
 ਪੁਤ੍ਰ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਮੇਰਾ ਬਿਰਹਾ,
 ਫਿਰੇ ਚਾਨਣੀ ਕੁੱਛੜ ਚਾਈ!
 ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ!

ਉੱਡਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਖੰਡਰ,
 ਵਿੱਚ ਚੰਨੇ ਦੀ ਮੱਕੜੀ ਬੈਠੀ,
 ਬਿੱਟ ਬਿੱਟ ਵੇਖੇ ਭੁੱਖੀ-ਭਾਣੀ
 ਤਾਰਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਨੀੜ ਲਗਾਈ!
 ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜਾਲ ਵਿਛਾਈ!
 ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ

ਉਫਕ ਜਿਵੇਂ ਸੋਨੇ ਦੀ ਮੁੰਦਰੀ
 ਚੰਨ ਜਿਵੇਂ ਵਿੱਚ ਸੁੱਚਾ ਥੇਵਾ,
 ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਅੱਜ ਗਗਨਾਂ ਭੇਜੀ
 ਪਰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਮੇਰ ਨਾ ਆਈ!
 ਵਿਰਥਾ ਸਾਰੀ ਗਈ ਘੜਾਈ!
 ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ!

ਰਾਤ ਜਿਵੇਂ ਕੋਈ ਕੁੜੀ ਝਿਉਰੀ
 ਪਾ ਬੱਦਲਾਂ ਦਾ ਪਾਟਾ ਝੱਗਾ
 ਚੁੱਕੀ ਚੰਨ ਦੀ ਚਿੱਬੀ ਗਾਗਰ
 ਧਰਤੀ ਦੇ ਖੂਹੇ ਤੇ ਆਈ!
 ਟੁਰੇ ਵਿਚਾਰੀ ਉੱਧੀ ਪਾਈ!
 ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ।

13. Remembrance**Shiv Kumar Batalvi**

Whose memory has come to me today!
With the moon shining as its nose-pin,
The night has come.
The pain of longing is my first-born,
The moonlight carries him on her hips.
Whose memory has come to me today.

The desolate shape of the roaming clouds,
In which the moon sits like a locust,
Starved, focused,
Intent on devouring the stars,
While casting the net of moonbeams.
Whose memory has come to me today.

In the golden ring of the sky,
The moon is a precious stone set in it.
The skies sent it to earth today,
But it didn't fit—
And all the work was wasted.
Whose memory has come to me today.

The night, a water-carrying girl,
Wearing torn clothes of clouds.
Lifting the moon, a dented vessel,
Came to the earth's well,
Poor girl, walking hunched over.
Whose memory has come to me today?

ਅੰਬਰ ਦੇ ਅੱਜ ਕੱਲਰੀ ਥੇਹ ਤੇ
ਤਾਰੇ ਜੀਕਣ ਰੁਲਦੇ ਠੀਕਰ,
ਚੰਨ ਕਿਸੇ ਫੱਕਰ ਦੀ ਦੇਹਰੀ,
ਵਿੱਚ ਰਿਸ਼ਮਾਂ ਦਾ ਮੇਲਾ ਲੱਗਾ,
ਪੀੜ ਮੇਰੀ ਅੱਜ ਵੇਖਣ ਆਈ!
ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ!

ਚੰਨ ਦਾ ਲੋਂਗ ਬੁਰਜੀਆਂ ਵਾਲਾ,
ਪਾ ਕੇ ਨੱਕ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਹੈ ਆਈ!
ਪੁੜ ਪਲੇਠੀ ਦਾ ਮੇਰਾ ਬਿਰਹਾ,
ਫਿਰੇ ਚਾਨਣੀ ਕੁੱਛੜ ਚਾਈ।
ਇਹ ਕਿਸ ਦੀ ਅੱਜ ਯਾਦ ਹੈ ਆਈ!

ਲਾਜਵੰਤੀ (1961) ਵਿੱਚੋਂ

Today, the sky is a deserted mound
The stars scattered like shards of the past.
The moon is a *faqir's* shrine³⁹,
In which the rays gather as a festival,
My suffering has come today to see it.
Whose memory has come to me today.

With the moon shining as its nose-pin,
The night has come.
The pain of longing is my first-born son,
The moonlight walks carrying him on her hips.
Whose memory has come to me today!

From *Lajvanti* (1961)
Translated by Randi L. Clary

³⁹ The tombs of holy men (*faqir, pir*) are concentrated sites of spiritual power that witness annual fairs on the saint's death-anniversary to mark the "wedding" (*urs*) of the saint to the Divine.

14. ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜਿਦਾ ਨਾਮ ਮੁਹੱਬਤ
ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।
ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੀ ਸੁਹਣੀ ਫੱਬਤ
ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।

ਸੂਰਤ ਉਸ ਦੀ ਪਰੀਆਂ ਵਰਗੀ
ਸੀਰਤ ਦੀ ਉਹ ਮਰੀਅਮ ਲਗਦੀ
ਹੱਸਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਫੁੱਲ ਝੜਦੇ ਨੇ
ਟੁਰਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਗਜ਼ਲ ਹੈ ਲਗਦੀ
ਲੰਮ-ਸਲੰਮੀ ਸਰੂ ਕੱਦ ਦੀ
ਉਮਰ ਅਜੇ ਹੈ ਮਰ ਕੇ ਅੱਗ ਦੀ
ਪਰ ਨੈਣਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਦੀ।
ਗੁੰਮਿਆਂ ਜਨਮ ਜਨਮ ਹਨ ਹੋਏ
ਪਰ ਲਗਦੈ ਜਿਉਂ ਕਲ੍ਹ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ
ਇਉਂ ਲਗਦੈ ਜਿਉਂ ਅੱਜ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ
ਇਉਂ ਲਗਦੈ ਜਿਉਂ ਹੁਣ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ

ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਖੜੀ ਸੀ
ਹੁਣੇ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਨਹੀਂ ਹੈ
ਇਹ ਕੀ ਛਲ ਹੈ, ਇਹ ਕੋਹੀ ਭਟਕਣ
ਸੋਚ ਮੇਰੀ ਹੈਰਾਨ ਬੜੀ ਹੈ
ਨਜ਼ਰ ਮੇਰੀ ਹਰ ਆਉਂਦੇ ਜਾਂਦੇ
ਚਿਹਰੇ ਦਾ ਰੰਗ ਫੋਲ ਰਹੀ ਹੈ
ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਟੋਲ ਰਹੀ ਹੈ
ਸੰਝ ਢਲੇ ਬਾਜ਼ਾਰਾਂ ਦੇ ਜਦ
ਮੋੜਾਂ 'ਤੇ ਖੁਸ਼ਬੋ ਉੱਗਦੀ ਹੈ
ਵਿਹਲ, ਥਕਾਵਟ, ਬੇਚੈਨੀ ਜਦ
ਚੌਰਾਹਿਆਂ 'ਤੇ ਆ ਜੁੜਦੀ ਹੈ
ਰੋਲੇ ਲਿੱਪੀ ਤਨਹਾਈ ਵਿੱਚ
ਓਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਥੁੜ ਖਾਂਦੀ ਹੈ
ਓਸ ਕੁੜੀ ਦੀ ਥੁੜ ਦਿੱਸਦੀ ਹੈ।

14. Notice**Shiv Kumar Batalvi**

A girl whose name is love,
She's lost, lost, lost.
Simple, beautiful.
She's lost, lost, lost.

Her face, like a fairy's.
Her virtue, like Mary's.
She laughs—flowers falling.
She walks—a gazelle.
Tall and slender like a cypress.
So young, her fire barely lit,
Still, she understands language of the eyes.
She's been lost for lifetimes,
But it seems like yesterday.
It seems like today.
It seems like now.

She was just standing beside me,
But now, she's no longer there.
What illusion is this? What dilemma?
My thoughts are so confused.
My gaze searches
The contours of very passing face,
Searching for that girl.
When sunset melts over the bazaar,
And fragrance rises on the street corners,
The listless, the tired, and the restless
Gather on street corners.
Surrounded by this chaos, in my loneliness,
That girl's absence eats away at me,
I see nothing but her absence.

ਹਰ ਛਿੰਨ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ
 ਹਰ ਦਿਨ ਮੈਨੂੰ ਇਉਂ ਲਗਦਾ ਹੈ
 ਜੁੜੇ ਜਸ਼ਨ ਨੇ ਭੀੜਾਂ ਵਿੱਚੋਂ
 ਜੁੜੀ ਮਹਿਕ ਦੇ ਝਰਮਟ ਵਿੱਚੋਂ
 ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਦਵੇਗੀ
 ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਵਾਂਗਾ
 ਉਹ ਮੈਨੂੰ ਪਹਿਚਾਣ ਲਵੇਗੀ
 ਪਰ ਇਸ ਰੌਲੇ ਦੇ ਹੜ੍ਹ ਵਿੱਚੋਂ
 ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਆਵਾਜ਼ ਨਾ ਦੇਂਦਾ
 ਕੋਈ ਵੀ ਮੇਰੇ ਵਲ ਨਾ ਵਿੰਹਦਾ

ਪਰ ਖੋਰੇ ਕਿਉਂ ਟਪਲਾ ਲਗਦਾ
 ਪਰ ਖੋਰੇ ਕਿਉਂ ਝਉਲਾ ਪੈਂਦਾ
 ਹਰ ਦਿਨ ਹਰ ਇਕ ਭੀੜ ਜੁੜੀ 'ਚੋਂ
 ਬੁੱਤ ਉਹਦਾ ਜਿਉਂ ਲੰਘ ਕੇ ਜਾਂਦਾ
 ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਹੀ ਨਜ਼ਰ ਨਾ ਆਉਂਦਾ
 ਗੁੰਮ ਗਈ ਮੈਂ ਉਸ ਕੁੜੀ ਦੇ
 ਚਿਹਰੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਗੁੰਮਿਆ ਰਹਿੰਦਾ
 ਉਸ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿੱਚ ਘੁਲਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
 ਉਸ ਦੇ ਗ਼ਮ ਵਿੱਚ ਖੁਰਦਾ ਜਾਂਦਾ।
 ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਮੇਰੀ ਸੌਂਹ ਹੈ
 ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਅਪਣੀ ਸੌਂਹ ਹੈ
 ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਸਭ ਦੀ ਸੌਂਹ ਹੈ
 ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਜੱਗ ਦੀ ਸੌਂਹ ਹੈ
 ਓਸ ਕੁੜੀ ਨੂੰ ਰੱਬ ਦੀ ਸੌਂਹ ਹੈ
 ਜੇ ਕਿਤੇ ਪੜ੍ਹਦੀ ਸੁਣਦੀ ਹੋਵੇ
 ਜਿਉਂਦੀ ਜਾਂ ਉਹ ਮਰ ਰਹੀ ਹੋਵੇ
 ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਆ ਕੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇ
 ਵਫਾ ਮੇਰੀ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾਵੇ
 ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਮੈਥੋਂ ਜੀਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ
 ਗੀਤ ਕੋਈ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਜਾਂਦਾ।

ਇੱਕ ਕੁੜੀ ਜਿਧਾ ਨਾਮ ਮੁਹੱਬਤ
 ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।
 ਸਾਦ-ਮੁਰਾਦੀ ਸੁਹਣੀ ਫੱਬਤ
 ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ, ਗੁੰਮ ਹੈ।

ਆਟੇ ਦੀਆਂ ਚਿੜੀਆਂ (1962) ਵਿੱਚੋਂ

Every moment it seems like—
Every day it seems like—
From a celebrating crowd,
From a crowd of fragrance
She will call to me,
I will recognize her,
She will recognize me,
But from this flood of noise,
No one calls out to me,
No one looks at me.

But why this vague feeling—
Why this shadowy sense—
That every day, from within every crowd,
A figure like hers passes by,
But I don't catch a glimpse of her.
In the face of this missing girl,
I remain lost.
In this sorrow, I melt.
In this sorrow, I dissolve.
I beg this girl to promise me, for my sake,
For her own sake,
For everyone's sake,
For the world's sake,
For God's sake,
If she hears or reads this,
If she lives, or if she's dying,
That she come to me just once,
That she not betray my faith.
Otherwise, I can't live,
I can't write.

A girl whose name is love,
She's lost, lost, lost.
Simple, beautiful.
She's lost, lost, lost.

From *Ate dian Chirhian* (1962)
Translated by Randi L. Clary

15. ਗੀਤ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਕੀ ਪੁੱਛਦੇ ਓ ਹਾਲ ਫਕੀਰਾਂ ਦਾ
ਸਾਡਾ ਨਦੀਓਂ ਵਿਛੜੇ ਨੀਰਾਂ ਦਾ
ਸਾਡਾ ਹੰਝ ਦੀ ਜੂਨੇ ਆਇਆਂ ਦਾ
ਸਾਡਾ ਦਿਲ ਜਲਿਆਂ ਦਿਲਗੀਰਾਂ ਦਾ!

ਇਹ ਜਾਣਦਿਆਂ ਕੁਝ ਸ਼ੋਖ ਜਿਹੇ
ਰੰਗਾਂ ਦਾ ਹੀ ਨਾਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹੈ
ਜਦ ਹੱਟ ਗਏ ਅਸੀਂ ਇਸ਼ਕੇ ਦੀ
ਮੁੱਲ ਕਰ ਬੈਠੇ ਤਸਵੀਰਾਂ ਦਾ!

ਤਕਦੀਰ ਤਾਂ ਆਪਣੀ ਸੌਂਕਣ ਸੀ
ਤਦਬੀਰਾਂ ਸਾਥੋਂ ਨਾ ਹੋਈਆਂ
ਨਾ ਝੰਗ ਛੁੱਟਿਆ ਨਾ ਕੰਨ ਪਾਟੇ
ਝੁੰਡ ਲੰਘ ਗਿਆ ਇੰਜ ਹੀਰਾਂ ਦਾ

ਸਾਨੂੰ ਲੱਖਾਂ ਦਾ ਤਨ ਲੱਭ ਗਿਆ
ਪਰ ਇੱਕ ਦਾ ਮਨ ਵੀ ਨਾ ਮਿਲਿਆ
ਕਿਆ ਲਿਖਿਆ ਕਿਸੇ ਮੁਕੱਦਰ ਸੀ
ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਲਕੀਰਾਂ ਦਾ

ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਵੀ ਲੋਕ ਸੁਣੀਂਦੇ ਨੇ
ਨਾਲੇ ਕਾਫ਼ਿਰ ਆਖ ਸਦੀਂਦੇ ਨੇ
ਮੈਂ ਦਰਦ ਨੂੰ ਕਾਅਬਾ ਕਹਿ ਬੈਠਾ
ਰੱਬ ਨਾਂ ਰੱਖ ਬੈਠਾ ਪੀੜਾਂ ਦਾ!

15. A Song**Shiv Kumar Batalvi**

What do you ask of the plight of *faqirs*?⁴⁰
 We are water, separated from its source.
 We are born to a life of tears,
 Our hearts broken and burning.

I knew that paintings
 Are a play of colors,
 But when I went to the shop of love,
 I foolishly bargained for their price.

Fate was my rival,
 I was never in control.
 I didn't pierce my ears or leave Jhang,⁴¹
 Thus, Hir passed me by in a crowd.

I have found many bodies,
 But I haven't met a true companion.
 What fate was written
 On the lines of my palms?

The world hears my songs,
 They call me an infidel
 Because I made pain my Qaba⁴²
 And called sorrow my God.

⁴⁰ An itinerant ascetic, often considered to have attained great spiritual power.

⁴¹ In *Hir-Ranjha*, the heroine was from the town of Jhang. In one point of the narrative, Ranjha leaves Jhang and his beloved behind, and becomes a *faqir*.

⁴² The center of Muslim pilgrimage to Mecca (*hajj*).

ਮੈਂ ਦਾਨਸ਼ਵਰਾਂ ਸੁਣੀਦਿਆਂ ਸੰਗ
ਕਈ ਵਾਰੀ ਉੱਚੀ ਬੋਲ ਪਿਆ
ਕੁਝ ਮਾਨ ਸੀ ਸਾਨੂੰ ਇਸ਼ਕੇ ਦਾ
ਕੁਝ ਦਾਅਵਾ ਵੀ ਸੀ ਪੀੜਾਂ ਦਾ।

ਤੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਆਕਲ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈਂ
ਮੈਂ ਖੁਦ ਨੂੰ ਆਸ਼ਕ ਦਸਦਾ ਹਾਂ
ਇਹ ਲੋਕਾਂ 'ਤੇ ਛੱਡ ਦਈਏ
ਕਿਹਨੂੰ ਮਾਣ ਨੇ ਦੇਂਦੇ ਪੀਰਾਂ ਦਾ।

ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰੋ (1963) ਵਿੱਚੋਂ

Among the so-called intellectuals,
I have raised my voice,
Priding myself on love
And a claim on suffering.

You say you are rational,
I call myself a romantic.
Leave it to the people to decide
Whom they will deem a *pir*.⁴³

From *Mainu Vida Karo* (1963)
Translated by Randi L. Clary

⁴³ A spiritual master in the Sufi tradition.

16. ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ

ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਬਟਾਲਵੀ

ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ
ਮੁੜ ਜਾਣਾ ਅਸਾਂ ਭਰੇ ਭਰਾਏ
ਹਿਜਰ ਤੇਰੇ ਦੀ ਕਰ ਪਰਕਰਮਾ
ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ

ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਜੋ ਵੀ ਮਰਦਾ
ਫੁੱਲ ਬਣੇ ਜਾਂ ਤਾਰਾ
ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਆਸ਼ਿਕ ਮਰਦੇ
ਜਾਂ ਕੋਈ ਕਰਮਾਂ ਵਾਲਾ
ਜਾਂ ਉਹ ਮਰਨ ਕਿ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਾਏ
ਹਿਜਰ ਧੁਰੋਂ ਵਿੱਚ ਕਰਮਾਂ
ਹਿਜਰ ਤੁਹਾਡਾ ਅਸਾਂ ਮੁਬਾਰਿਕ
ਨਾਲ ਬਹਿਸ਼ਤੀਂ ਖੜਨਾ
ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ

16. I Will Die in the Season of Youth**Shiv Kumar Batalvi**

I will die in the season of youth.
I should return filled with unspent energy.
Circumambulating my longing for you,
I will die in the season of youth.

One who dies in the season of youth
Becomes a flower or a star.
In the season of youth, lovers die,
Or some other fortunate ones,
Or those who are destined
To suffer separation's longing.
I celebrate my longing for you
And take it with me to heaven.
I will die in the season of youth.

ਸੱਜਣ ਜੀ, ਭਲਾ ਕਿਸ ਲਈ ਜੀਣਾ
 ਸਾਡੇ ਜਿਹਾਂ ਨਿਕਰਮਾਂ
 ਸੂਤਕ ਰੁੱਤ ਤੋਂ
 ਜੋਬਨ ਰੁੱਤ ਤਕ
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਹੰਢਾਈਆਂ ਸ਼ਰਮਾਂ
 ਨਿਤ ਲੱਜਿਆ ਦੀਆਂ ਜੰਮਣ-ਪੀੜਾਂ
 ਅਣਚਾਹਿਆਂ ਵੀ ਜਰਨਾ
 ਨਿਤ ਕਿਸੇ ਦੇਹ ਵਿੱਚ
 ਫੁੱਲ ਬਣ ਖਿੜਨਾ
 ਨਿਤ ਤਾਰਾ ਬਣ ਚੜ੍ਹਨਾ
 ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ
 ਸੱਜਣ ਜੀ, ਪਏ ਸਭ ਜਗ ਤਾਈਂ
 ਗਰਭ ਜੂਨ ਵਿੱਚ ਮਰਨਾ
 ਜੰਮਣੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਔਧ ਹੰਢਾਈਏ
 ਫੇਰ ਹੰਢਾਈਏ ਸ਼ਰਮਾਂ
 ਮਰ ਕੇ ਕਰੀਏ
 ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਪਰਕਰਮਾ
 ਪਰ ਜੇ ਮਿੱਟੀ ਵੀ ਮਰ ਜਾਏ
 ਤਾਂ ਜੀਉ ਕੇ ਕੀ ਕਰਨਾ?

ਅਸਾਂ ਤਾਂ ਜੋਬਨ ਰੁੱਤੇ ਮਰਨਾ
 ਮੈਨੂੰ ਵਿਦਾ ਕਰੋ (1963) ਵਿੱਚੋਂ

Oh, friend, what do we live for?
We the ill-fated—
From the season of birth
To the season of youth,
We endured shame.
Daily, the pains of shame are born,
And we bore the unwanted.
Daily, in some body,
Becoming a flower, will bloom.
Daily, becoming a star and rising rise.
I will die in the season of youth.

Oh, friend, let all the world
Die in the womb.
Before birth, we live life,
Then we live our shames.
Having died, we will
Circumambulate each other's graves.
But if the dust also dies,
What's the point of living?

I will die in the season of youth.

From *Mainu Vida Karo* (1963)
Translated by Randi L. Clary

17. ਗਰਦਸ਼**ਪ੍ਰਭਜੋਤ ਕੌਰ**

ਰੁੱਤ ਬਦਲੀ ਅੰਬਰਾਂ ਦੀ ਝਟਪਟ
 ਕੋਹਰਾ ਹੈ ਅੰਗਾਂ 'ਤੇ ਛਾਇਆ
 ਯਖ ਪਾਲੇ ਵਿੱਚ ਮਨ ਮੁਰਝਾਇਆ
 ਗੱਚ ਭਰ ਆਇਆ

ਉਮਰਾਂ ਦਾ ਇਕ ਹੋਰ ਤਕਾਜ਼ਾ
 ਭਾਵੀ ਦਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਅੰਦਾਜ਼ਾ
 ਕਾਇਆ ਤਲਬ ਕਰੇ, ਕੁਝ ਮੰਗੇ
 ਖਹਿਬੜ ਖਹਿਬੜ ਸੰਗੇ, ਡੰਗੇ

ਬਸ ਇਕ ਪੀੜ ਖਿਲ੍ਹਾ ਦੀ ਸੁੰਨੀ
 ਸਾਮਰਤੱਖ, ਪਰਤੱਖ
 ਖੁਸ਼ੀ ਸਭ ਰੁੰਨੀ ਰੁੰਨੀ
 ਹਰ ਪਲ ਖਾਲੀ...
 ਸੱਖਣੀ ਸੱਖਣੀ

ਭਾਵਾਂ ਦੀ ਹੈ ਮਧੂ-ਪਿਆਲੀ
 ਹਰ ਮੁਸਕਾਨ ਹੈ ਰੁੱਖੀ ਰੁੱਖੀ
 ਹਰ ਟਾਹਣੀ ਹੈ ਸੁੱਕੀ ਸੁੱਕੀ
 ਨਾ ਫੁੱਲ ਨਾ ਪੱਤੇ
 ਨਾ ਫਲ ਮਿੱਠੇ
 ਨਾ ਸੁਪਨੇ ਹੀ ਰੇਸ਼ਮ-ਕੱਤੇ

17. Turning the Wheel of Fate**Prabhjot Kaur**

The sky's appearance changed suddenly
The frost spread over the limbs.
In the frozen ice, I sadden.
I get choked up.

The expectation of life was different
Than what has been ordained by destiny,
The body demanded, requested
Prodding shyly, then stinging.

Yet the pain of emptiness,
Doubly manifest.
All happiness flawed,
Every moment hollow,
Empty, empty.

This wineglass of emotions.
With every smile superficial
Every branch withered.
No flowers, no leaves.
No sweet fruit.
No silk-spun dreams.

ਕਿੱਥੇ? ਸਾਰੇ ਕਿੱਥੇ?
 ਨਾ ਪ੍ਰਭਾਤ ਦੀ ਸੂਖਮ ਕਾਇਆ
 ਨਾ ਇਹ ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਾਇਆ
 ਨਾ ਇਹ ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰ ਦੀ
 ਤੀਖਣ ਗਰਮੀ
 ਨਾ ਹੀ ਬੁਟਪੁਟੇ ਦੀ ਭੇਦੀ ਨਰਮੀ
 ਨਾ ਅਧ-ਰੈਣੀ
 ਘੋਰ ਹਨੇਰਾ ਆਇਆ
 ਨਾ ਮੈਂ ਸੋਈ ਅਜੇ
 ਨਾ ਅੰਤ ਟਿਕਾਣਾ
 ਅਜੇ ਤਾਂ ਨਿੱਤ ਹੀ ਨਿੱਘੇ ਸਾਹ ਨੂੰ ਮਾਣਾਂ
 ਫਿਰ ਕਿਉਂ?
 ਕਾਹਤੋਂ ਐਡੀ ਜਲਦੀ?
 ਸੁੰਨ ਖਿਲ੍ਹਾ ਨੇ ਝੋਲ ਭਰੀ ਹੈ
 ਜਿੰਦ ਡਰੀ ਹੈ

ਇੱਛਾ ਸੀ
 ਇਸ ਭਖਦੀ ਉਮਰਾ ਨੂੰ
 ਆਪੂੰ ਹੀ ਮੈਂ ਵਿਦਾ ਕਰਾਂਗੀ
 ਹੱਸਦੀ ਹੱਸਦੀ
 ਪੂਰਨ ਸੋਝੀ ਸੰਗ ਆਖਾਂਗੀ
 'ਜਾਹ ਹੁਣ ਪਰਮ ਪਿਆਰੀ
 ਜਾਹ ਹੁਣ ਸਖੀ ਸਹੇਲੀ, ਰੂਪ ਸਵਾਰੀ
 ਜਾਹ ਹੁਣ!
 ਤੱਕ ਲੈ ਸ਼ਾਮ ਢਲੀ ਹੈ
 ਜਾਹ, ਕੁਝ ਸਾਹ ਲੈ
 ਰਾਤ ਪਈ ਹੈ
 ਦੁਨੀਆਂ ਦੇ ਝੰਜਟ ਨਿਪਟਾ ਕੇ
 ਜਿੰਦ ਥੱਕੀ ਹੈ

ਜਾਹ, ਹੁਣ ਮੈਂ ਆਰਾਮ ਕਰਾਂਗੀ
 ਹੁਣ, ਅਵਗੁਣ ਜਾਚਾਂਗੀ ਬੀਤੇ
 ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਅਦ੍ਰਿਸ਼ਟ
 ਦੋਹਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਧਰਾਂਗੀ
 ਤੇ ਜੀਵਨ ਦੇ ਬੀਤ ਗਏ ਪਲ
 ਘੁੱਟੀ ਘੁੱਟੀ ਫਿਰ ਗਾਵਾਂਗੀ

Where? Where is everyone?
No delicate presence of dawn.
No evening shadow
No high noon.
Sharp heat.
No mysterious tenderness of a liminal moment.
No midnight.
Deep darkness has come.
No sleep for me yet.
No final rest.
I still enjoy warm breath
Then why?
Why so fast?
A lap filled with emptiness,
A life frightened.

There was desire,
This body brimming with life
I will send off
Laughing, laughing.
With complete knowledge, I will say,
“Go now, beloved.
Go now, sweet friend, beautifully ornamented.
Go now!
Look, evening has fallen.
Go, rest.
Night has fallen.
The world's chaos is sorted out
Life is exhausted.

Go, now I will be at peace.
Now, I will weigh the mistakes of my past.
The visible, the invisible.
I will meditate on them both.
And of life's past moments,
I will sing inaudibly.

ਤੇ ਫਿਰ
 ਤੂੰ ਤੇ ਮੈਂ ਦੋਵੇਂ ਹੀ
 ਹੱਥੀਂ ਹੱਥ ਵਲਾ ਕੇ
 ਰੁਕ ਜਾਵਾਂਗੇ
 ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਇਕ ਦੂਜੇ ਵੱਲ
 ਝੁਕ ਜਾਵਾਂਗੇ
 ਘੁੱਟ ਲਵਾਂਗੇ
 ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੀ ਕਾਇਆ
 ਅੰਗ ਗਰਮਾਂਗੇ
 ਮੁੜ ਮੁੜ ਬੁੱਲ੍ਹ ਚੁੰਮਾਂਗੇ
 ਜੱਫੀਆਂ ਪਾਂਗੇ
 ਇਕ ਵਾਰੀ ਫਿਰ
 ਅਮਰ ਹੁਲਾਰਾ ਮਾਣ ਲਵਾਂਗੇ

ਨਿਖੜਨ ਤੇ ਤਾਂ ਦਿਲ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ
 ਅਜੇ ਨਾ ਐਨਾ ਚਿਰ ਜੀਵੀ ਮੈਂ
 ਤੂੰ ਟੁਰ ਜਾਵੇਂ
 ਤੇਰੇ ਬਿਨ ਕੀਕਣ ਬੀਤੇਗੀ
 ਜੇ ਹੈ ਰਹਿੰਦੀ?
 ਤੇਰੇ ਸੰਗ
 ਜਿੰਦ ਸਭ ਸਹਿ ਜਾਂਦੀ'
 ਬਹਿ ਜਾ ਅੜੀਏ,
 ਅੱਜ ਨਾ ਐਨੀ ਕਾਹਲੀ ਪਾ ਤੂੰ
 ਅੱਜ ਦੀ ਰਾਤ ਹੋਰ ਰੁਕ ਜਾ ਤੂੰ!'

ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਟੁਰਦੇ ਟੁਰਦੇ
 ਕਦਮੋਂ ਕਦਮੋਂ
 ਬੂਹੇ ਦੀ ਦਰਵਾਜ਼ੀ ਉੱਤੇ
 ਪੀੜਤ ਨਜ਼ਰਾਂ ਨੂੰ ਉਲਝਾ ਕੇ
 ਨੈਣਾਂ ਨੂੰ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕੇ
 ਆਪ-ਮੁਹਾਰੇ ਫੇਰ ਰੁਕਾਂਗੇ
 ਵਿਦਾ... ਵਿਦਾ, ਅਲਵਿਦਾ ਕਹਾਂਗੇ
 ਫਿਰ ਦੁਹਰਾਂਗੇ
 ਫਿਰ ਗਰਦਸ਼ ਵਿੱਚ
 ਪੈ ਜਾਵਾਂਗੇ।

ਪੱਥੀ (1962) ਵਿੱਚੋਂ

And then,
You and I both,
Hands intertwined.
We will stop
And spontaneously,
We will bend toward each other.
We'll hug
We'll warm each other.
Again and again, we'll kiss.
We'll embrace.
And once again,
Enjoy eternal elation.

My heart doesn't want to part,
I haven't lived long enough
You will walk away
Without you, how will I
Pass what is left of time?
With you,
Life can endure everything,
Sit down, my dear,
Do not be in such a hurry today,
Stay for another night.

Slowly, slowly, we walk
Step-by-step
On door's threshold,
Entangled in anguished glances
Eyes meeting,
Then we'll spontaneously stop
Goodbye...goodbye, we'll bid farewell
And then repeat it.
In the turning of fate
We will fall.

From *Pabbi* (1962)
Translated by Randi L. Clary

18. ਗਜ਼ਲ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਕੋਈ ਡਾਲੀਆਂ ਚੋਂ ਲੰਘਿਆ ਹਵਾ ਬਣ ਕੇ
ਅਸੀਂ ਰਹਿ ਗਏ ਬਿਰਖ ਵਾਲੀ ਹਾ ਬਣ ਕੇ

ਪੈੜਾਂ ਤੇਰੀਆਂ 'ਤੇ ਦੂਰ ਦੂਰ ਤੀਕ ਮੇਰੇ ਪੱਤੇ
ਝਿੱਗੇ ਮੇਰੀਆਂ ਬਹਾਰਾਂ ਦਾ ਗੁਨਾਹ ਬਣ ਕੇ

ਪਿਆ ਅੰਬੀਆਂ ਨੂੰ ਬੂਰ ਸੀ ਕਿ ਕੋਇਲ ਕੂਕ ਪਈ
ਕਿਸੇ ਜਿੰਦ ਬੀਆਬਾਨ ਦੀ ਗਵਾਹ ਬਣ ਕੇ

ਕਦੀ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ ਵਾਂਙ ਸਾਨੂੰ ਮਿਲਿਆ ਵੀ ਕਰ
ਐਵੇਂ ਲੰਘ ਜਾਨੈਂ ਪਾਣੀ ਕਦੇ ਵਾ ਬਣ ਕੇ

ਜਦੋਂ ਮਿਲਿਆ ਸੀ ਹਾਣ ਦਾ ਸੀ ਸਾਂਵਰਾ ਜਿਹਾ
ਜਦੋਂ ਜੁਦਾ ਹੋਇਆ ਤੁਰ ਗਿਆ ਖੁਦਾ ਬਣ ਕੇ

ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਰਫ਼ (1979) ਵਿੱਚੋਂ

18. Ghazal**Surjit Patar**

Someone passed through the branches like the breeze,
I am left like the sigh of a tree.

On your footprints, far far away, my leaves
fell as stains of my youth's desires.

The mango blossoms bloomed, the cuckoo cried out
as a witness to some life in the wilderness.

Please meet me sometime, the way humans meet,
instead of passing by like water or breeze.

When we met, we were both young.
When we separated, you left as a god.

From *Hava vichh Likhe Haraf* (1979)
Translated by Randi L. Clary

19. ਗ਼ਜ਼ਲ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਬਲਦਾ ਬਿਰਖ ਹਾਂ, ਖ਼ਤਮ ਹਾਂ, ਬਸ ਸ਼ਾਮ ਤੀਕ ਹਾਂ
ਫਿਰ ਵੀ ਕਿਸੇ ਬਹਾਰ ਦੀ ਕਰਦਾ ਉਡੀਕ ਹਾਂ

ਮੈਂ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਰਹਾਂਗਾ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਰਹਿਣਗੇ
ਪਾਣੀ ਨੇ ਮੇਰੇ ਗੀਤ ਮੈਂ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਲੀਕ ਹਾਂ

ਜਿਸ ਨਾਲੋਂ ਮੈਂਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਵੰਝਲੀ ਬਣਾ ਲਿਆ
ਵੰਝਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਮੈਂ ਉਸ ਜੰਗਲ ਦੀ ਚੀਕ ਹਾਂ

ਅੱਗ ਦਾ ਸਫਾ ਹੈ, ਉਸ 'ਤੇ ਮੈਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਸਤਰ ਹਾਂ
ਉਹ ਬਹਿਸ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਗ਼ਲਤ ਹਾਂ ਕਿ ਠੀਕ ਹਾਂ

ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਰਫ (1979) ਵਿੱਚੋਂ

19. Ghazal**Surjit Patar**

I am a burning tree, exhausted, I will only last until night.
Still I wait for some Spring.

Though I will not remain, my songs will.
My songs are water, I am only a fleeting line upon their surface.

I was made into a flute, and as that flute,
I am the cry of the jungle from which I was torn.

On a page of fire, my words are a row of flowers.
They debate whether I am wrong or I am right.

From *Hava vichch Likhe Haraf* (1979)
Translated by Randi L. Clary

20. ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਹੈ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਿਨ ਰਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ
ਮੇਰੀਆਂ ਰੀਝਾਂ ਮੇਰੀ ਔਕਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਲਫਜ਼ ਤਾਂ ਸਾਊ ਬਹੁਤ ਨੇ, ਯਾ ਖੁਦਾ ਬਣਿਆ ਰਹੇ
ਮੇਰਿਆਂ ਸ਼ਬਦਾਂ ਮੇਰੇ ਜਜ਼ਬਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਹਾਂ ਮੈਂ ਆਪੇ ਹੀ ਕਿਹਾ ਸੀ ਹੋਂਠ ਸੁੱਚੇ ਰੱਖਣੇ
ਹਾਇ ਪਰ ਇਸ ਪਿਆਸ ਤੇ ਉਸ ਬਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਜੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਪਿਆਸ ਹੈ ਤਾਂ ਮੇਟ ਦੇਵਾਂ ਉਸ ਕਿਹਾ
ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਤੇ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੇ ਘਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਧਰਮ ਹੈ, ਇਖਲਾਕ ਹੈ, ਕਾਨੂੰਨ ਹੈ, ਇਹ ਕੌਣ ਹੈ
ਮੇਰਿਆਂ ਬਿਰਖਾਂ ਤੇਰੀ ਬਰਸਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਉਸ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣੋ ਕੀ ਰੰਗ ਕੀ ਕੀ ਰੋਸ਼ਨੀ
ਹਾਇ ਪਰ ਕ੍ਰਿਰਦਾਰ ਤੇ ਗੱਲਬਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਜ਼ਹਿਰ ਦਾ ਪਿਆਲਾ ਮੇਰੇ ਹੋਂਠਾਂ 'ਤੇ ਆ ਕੇ ਰੁਕ ਗਿਆ
ਰਹਿ ਗਿਆ ਮੇਰੇ ਅਤੇ ਸੁਕਰਾਤ ਵਿਚਲਾ ਫ਼ਾਸਿਲਾ

ਬਿਰਖ ਅਰਜ਼ ਕਰੇ (1992) ਵਿੱਚੋਂ

20. Distance**Surjit Patar**

Like the distance between day and night—
The distance between my desires and my abilities.

Though my words are yielding, oh God, let it remain—
The distance between my words and my emotions.

I said it myself, my lips should remain pure.
Alas! The distance between this thirst and that vow.

“If the thirst is too much,” she said, “May I quench it?”
The distance between sustaining and murdering relationships.

Duty, morals, law. Which of these keeps
The distance between my trees and your rain?

Listen to his talk—what color! What light!
Alas! The distance between conduct and claims.

The glass of poison stopped at my lips—
The distance between me and Socrates remains.

From *Birkh Arz Kare* (1992)
Translated by Randi L. Clary

21. ਕਿੱਥੇ ਕਟੋਂਗਾ ਰਾਤ

ਮਨਜੀਤ ਟਿਵਾਣਾ

ਕਿੱਥੇ ਕਟੋਂਗਾ ਰਾਤ
 ਵੇ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਿਆ!
 ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਅੱਥਰੂ ਵਾਂਗ ਕਿਰੇਂਗਾ
 ਧਰਤ ਤੇ ਹੋਕੇ ਰਾਖ ਗਿਰੇਂਗਾ
 ਕੀ ਤੇਰੀ ਔਕਾਤ!
 ਵੇ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਿਆ!
 ਕਿੱਥੇ ਕਟੋਂਗਾ ਰਾਤ

ਜੇ ਤਾਰਿਆ ਵੇ ਤੂੰ
 ਤ੍ਰੇਲ ਹੀ ਬਣਦਾ
 ਤੇਰਾ ਤੇ ਫੁੱਲ ਦਾ
 ਮੇਲ ਹੀ ਬਣਦਾ
 ਆ ਚੁੰਮਦੀ ਪਰਭਾਤ!
 ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਕਟੋਂਗਾ ਰਾਤ -
 ਵੇ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਿਆ!

ਨਿੱਜ ਹੋਈ ਦੀ ਨਿਕਲੀ ਡੋਲੀ
 ਨੀਰ ਦਾ ਬਦਨ ਪੌਣ ਦੀ ਚੋਲੀ
 ਬਿਨ ਵਰ, ਬਿਨ ਬਾਰਾਤ
 ਵੇ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਿਆ!
 ਕਿੱਥੇ ਕਟੋਂਗਾ ਰਾਤ --
 ਵੇ ਟੁੱਟਿਆ ਤਾਰਿਆ...

ਸਵਿਤੀ (1992) ਵਿੱਚੋਂ

21. Where Will You Spend the Night?**Manjit Tiwana**

Where will you spend the night,
Oh, falling star?
You will fall like a tear from the sky,
Becoming ash, you'll fall to earth.
What is your significance?
Oh, falling star,
Where will you spend the night?

O star! If you
Had become a dewdrop,
You could have united
With the flowers,
And the morning would have kissed you!
Now where will you spend the night,
Oh, falling star!

The palanquin of the unfortunate one emerged,
With body of water, clothed in air,
Without husband, without procession.
Oh, falling star!
Where will you spend the night,
Oh, falling star...

From *Savitri* (1992)
Translated by Randi L. Clary

22. ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ

(ਰਾਗ ਭੋਪਾਲੀ)

ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ

ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ ਸਖੀਆਂ ਆਈਆਂ
ਪੀ ਘਰ ਆਇਆ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਛਾਈਆਂ ।
ਸੁਫਨਾ ਹੋਈਆਂ ਕੱਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ
ਕੈਸੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਮੱਲੀਆਂ ਰਾਤਾਂ
ਵਿੱਚ ਅਸਮਾਨੀਂ ਪੀਘਾਂ ਪਾਈਆਂ
ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ...

ਸੁਹਣੀ ਸੂਰਤ ਤੱਕ ਤੱਕ ਜੀਵਾਂ
ਵਸਲ ਪਿਆਲਾ ਭਰ ਭਰ ਪੀਵਾਂ
ਦਿਲ ਨ ਭਰਦਾ ਮੇਰੇ ਸਾਈਆਂ
ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ...

ਸੁਣ ਕੇ ਖਬਰ ਵਸਾਲ ਅਨੋਖੀ
ਘਰ ਦੇ ਰਸਤੇ ਭੁੱਲ ਗਏ ਲੋਕੀ
ਸੱਜਣਾਂ ਝੋਕਾਂ ਆਣ ਵਸਾਈਆਂ
ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ...

ਰੁੱਤ ਫਿਰੀ ਜਦ ਰੂਹਾਂ ਮਿਲੀਆਂ
ਆਲਮ ਸਾਰੇ ਸੂਹਾਂ ਮਿਲੀਆਂ
ਜੋ ਲਾਈਆਂ ਸੋ ਤੋੜ ਨਿਭਾਈਆਂ
ਦੇਣ ਵਧਾਈਆਂ...

ਜੜ੍ਹਾਂ (1995) ਵਿੱਚੋਂ

22. Congratulating**(Rag Bhopali)****Amarjit Chandan**

Congratulating, the girlfriends came.
The lover returned, happiness surged.
Lonely nights became a dream
As nights became full of pillow-talk.
Swinging on sky-high swings,
Congratulating...

Looking at his beautiful face, I live.
I drink fully of the cup of union,
My heart can never get enough, friends.
Congratulating...

Having heard of our special union,
People forgot their ways home,
Life became vibrant again.
Congratulating...

When souls united, the season turned,
The whole world heard the news.
The relationship reached its fulfillment.
Congratulating...

From *Jarhan* (1995)
Translated by Randi L. Clary

23. ਜਾਨ ਗਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਗਈ

(ਰਾਗ ਸੋਹਣੀ)

ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ

ਅੱਧੀ ਰਾਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਵਿਹੜੇ ਵੜਿਆ
ਜਾਨ ਗਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਗਈ

ਐਸੇ ਨ ਸੀ ਲੇਖ ਲਖਾਏ
ਹੋਇਆ ਕੀ ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨ ਆਏ
ਅੰਦਰ ਜਾਵਾਂ ਬਾਹਰ ਜਾਵਾਂ
ਕੰਬੇ ਦਿਲ ਬੁਲ੍ਹ ਪੱਥਰਾਏ
ਅੱਧੀ ਰਾਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਜਾਨ ਗਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਗਈ

ਕੋਟ ਜਨਮ ਕੇ ਬਿਛੜੇ ਸਾਧੇ
ਅੰਗ ਸਿਓਂ ਅੰਗ ਲਗਾਏ
ਮੈਂ ਵਿੱਚ ਰਾਂਝਣ ਰਾਂਝਣ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ
ਕੁਛ ਵੀ ਨਜ਼ਰ ਨ ਆਏ
ਅੱਧੀ ਰਾਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਜਾਨ ਗਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਗਈ

ਜਾਗੇ ਜਾਗੇ ਸੱਤ ਸੁਰ ਜਾਗੇ
ਨਾਦ ਅਨਾਹਦ ਗਾਏ
ਅੰਬਰ ਚੁੰਮੇ ਅੱਗ ਵਸਲਾਂ ਦੀ
ਨ ਕੋਈ ਆਣ ਬੁਝਾਏ
ਅੱਧੀ ਰਾਤੇ ਸੂਰਜ ਚੜ੍ਹਿਆ
ਜਾਨ ਪਈ ਮੇਰੀ ਜਾਨ ਪਈ
ਪੋਲੇ ਪੈਰੀਂ ਵਿਹੜੇ ਵੜਿਆ
ਜਾਨ ਪਈ ਮੇਰੇ ਜਾਨ ਪਈ...

ਜੜ੍ਹਾਂ (1995) ਵਿੱਚੋਂ

23. My Life is Gone, Gone**(Rag Sohni)****Amarjit Chandan**

A midnight sunrise.
Softly stepping, entered the courtyard,
My life is gone, gone.

It wasn't what fate had written,
I don't understand what happened.
I go inside, I go outside.
My heart trembles, my lips do not move.
A midnight sunrise.
My life is gone, gone.

Separated for countless lives, oh saints.
Our bodies united,
My Ranjha was in me, I was in my Ranjha.
I can't see anything else.
A midnight sunrise,
My life is gone, gone.

Seven tones awoke,
Sounded the unstruck melody.
The fire of union kissed the sky,
No one could extinguish it.
A midnight sunrise.
My life is returned, returned.
Softly stepping, entered the courtyard,
My life is returned, returned ...

From *Jarhan* (1995)
Translated by Randi L. Clary

ਬਟਵਾਰਾ – PARTITION

24. ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ! – I Call on Varis Shah!	Amrita Pritam
25. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ – To Guru Nanak	Mohan Singh
26. ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਕਹੀਏ – Though We Shouldn't Say This	Ustad Daman
27. ਦੇਸਾਂ ਵਾਲਿਓ – O People With Countries!	Ahmad Rahi
28. ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ – For Balraj Sahni	Ahmad Rahi
29. ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ – For Amrita Pritam	Ahmad Salim
30. ਸੜਕ ਦੇ ਸਫੇ ਉੱਤੇ – On The Path	Harbhajan Singh
31. ਹੋਣੀ ਦੇ ਹੀਲੇ – The Workings Of Destiny	Munir Niazi

24. ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ!

ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ

ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਿਤੇ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲ!
 ਤੇ ਅੱਜ ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਵਰਕਾ ਫੇਲ!
 ਇੱਕ ਰੋਈ ਸੀ ਧੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਤੂੰ ਲਿਖ ਲਿਖ ਮਾਰੇ ਵੈਣ
 ਅੱਜ ਲੱਖਾਂ ਧੀਆਂ ਰੋਂਦੀਆਂ ਤੈਨੂੰ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਕਹਿਣ:
 ਵੇ ਦਰਦਮੰਦਾਂ ਦਿਆ ਦਰਦੀਆ! ਉੱਠ ਤਕ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾਬ
 ਅੱਜ ਬੇਲੇ ਲਾਸ਼ਾਂ ਵਿੱਛੀਆਂ ਤੇ ਲਹੂ ਦੀ ਭਰੀ ਚਨਾਬ
 ਕਿਸੇ ਨੇ ਪੰਜਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਵਿੱਚ ਦਿੱਤੀ ਜ਼ਹਿਰ ਰਲਾ
 ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਪਾਣੀਆਂ ਧਰਤ ਨੂੰ ਦਿੱਤਾ ਪਾਣੀ ਲਾ
 ਇਸ ਜ਼ਰਖੇਜ਼ ਜ਼ਮੀਨ ਦੇ ਲੂੰ ਲੂੰ ਫੁਟਿਆ ਜ਼ਹਿਰ
 ਗਿੱਠ ਗਿੱਠ ਚੜ੍ਹੀਆਂ ਲਾਲੀਆਂ ਫੁੱਟ ਫੁੱਟ ਚੜ੍ਹਿਆ ਕਹਿਰ
 ਵਿਹੁ ਵਲਿੱਸੀ ਵਾ ਫਿਰ ਵਣ ਵਣ ਵਗੀ ਜਾ
 ਓਨ੍ਹੇ ਹਰ ਇੱਕ ਵਾਂਸ ਦੀ ਵੰਝਲੀ ਦਿੱਤੀ ਨਾਗ ਬਣਾ
 ਪਹਿਲਾ ਡੰਗ ਮਦਾਰੀਆਂ ਮੰਤ੍ਰ ਗਏ ਗੁਆਚ
 ਦੂਜੇ ਡੰਗ ਦੀ ਲਗ ਗਈ ਜਣੇ ਖਣੇ ਨੂੰ ਲਾਗ
 ਨਾਗਾਂ ਕੀਲੇ ਲੋਕ-ਮੂੰਹ ਬੱਸ ਫਿਰ ਡੰਗ ਹੀ ਡੰਗ
 ਪਲੇ ਪਲੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਨੀਲੇ ਪੈ ਗਏ ਅੰਗ।
 ਗਲਿਓਂ ਟੁੱਟੇ ਗੀਤ ਫਿਰ ਤੁੱਕਲਿਓਂ ਟੁੱਟੀ ਤੰਦ
 ਤ੍ਰਿੰਵਣੋਂ ਟੁੱਟੀਆਂ ਸਹੇਲੀਆਂ ਚਰੱਖੜੇ ਘੂਕਰ ਬੰਦ
 ਸਣੇ ਸੇਜ ਦੇ ਬੇੜੀਆਂ ਲੁੱਡਣ ਦਿੱਤੀਆਂ ਰੋੜ੍ਹ
 ਸਣੇ ਡਾਲੀਆਂ ਪੀਂਘ ਅੱਜ ਪਿੱਪਲਾਂ ਦਿੱਤੀ ਤੋੜ
 ਜਿੱਥੇ ਵਜਦੀ ਸੀ ਫੁਕ ਪਿਆਰ ਦੀ ਵੇ ਉਹ ਵੰਝਲੀ ਗਈ ਗੁਆਚ
 ਰਾਂਝੇ ਦੇ ਸਭ ਵੀਰ ਅੱਜ ਭੁਲ ਗਏ ਉਹਦੀ ਜਾਚ
 ਧਰਤੀ ਤੇ ਲਹੂ ਵੱਸਿਆ ਕਬਰਾਂ ਪਈਆਂ ਚੋਣ
 ਪ੍ਰੀਤ ਦੀਆਂ ਸਹਿਜ਼ਾਦੀਆਂ ਅੱਜ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਾਰਾਂ ਰੋਣ
 ਅੱਜ ਸੱਭੇ ਕੈਦੇ ਬਣ ਗਏ ਹੁਸਨ ਇਸ਼ਕ ਦੇ ਚੋਰ
 ਅੱਜ ਕਿੱਥੋਂ ਲਿਆਈਏ ਲੱਭ ਕੇ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਇੱਕ ਹੋਰ
 ਅੱਜ ਆਖਾਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਤੂੰਹੋਂ ਕਬਰਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਬੋਲ!
 ਤੇ ਅੱਜ ਕਿਤਾਬੇ ਇਸ਼ਕ ਦਾ ਕੋਈ ਅਗਲਾ ਵਰਕਾ ਫੇਲ!

ਲੰਮੀਆਂ ਵਾਟਾਂ (1947) ਵਿੱਚੋਂ

24. I Call on Varis Shah!**Amrita Pritam**

Today I call on Varis Shah—from beyond the grave—speak!
 And turn, today, a new page of the Book of Love!
 Once a single Punjabi daughter wept; you wrote and wrote lamentations
 Today *millions* of them weep, and to you, Varis Shah, they say:
 O sympathizer of sufferers! Rise, and look at your Punjab!
 Today corpses lie in the thickets and full of blood is the Chenab
 Somebody mixed poison into the five rivers
 And those waters watered the earth
 The poison sprung from every pore of this fertile land
 At every inch ascended anger, at every foot rose rage
 A noxious air then blew through all the vegetation,
 Turning every bamboo flute into a cobra
 With the first bite, the snake-charmers lost their incantations
 The second bite's effect was felt upon all
 Their afflictions affected great and small, and they bit and bit
 In no time Punjab's limbs fell numb
 Songs broke from their throats, and thread broke from its bobbin
 Spinning-sessions ended, the whirl of the spinning wheel, over
 Luddan⁴⁴ let the dinghies float away with their precious contents
 The *pippal* tree let their branches drop along with the swings
 Lost is the flute where once was sounded the puff of love
 Ranjha and his ilk have forgotten how to play
 Blood upon the earth has even seeped into graves
 Love's princesses cry today in their mausoleums
 Today all have become as Kaido,⁴⁵ thieves of beauty and passion
 Today where can we find another Varis Shah?
 Today I call on Varis Shah—from out of your grave—speak!
 And turn today a new page of the Book of Love!

From *Lammian Vatan* (1947)

Translated by Gibb Schreffler

⁴⁴ In *Hir-Ranjha* Luddan, minds the dinghies along the Chenab.

⁴⁵ In *Hir-Ranjha*, Kaido is the jealous uncle of Hir who discovers and, ultimately, conspires to destroy the lovers' relationship.

25. ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਨੂੰ

ਮੋਹਨ ਸਿੰਘ

ਆ ਬਾਬਾ ਤੇਰਾ ਵਤਨ ਹੈ ਵੀਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ
ਰੱਬ ਦੇ ਘਰਾਂ ਦਾ ਰਾਖਾ ਮੁੜ ਸ਼ੈਤਾਨ ਹੋ ਗਿਆ

ਕਲਯੁਗ ਹੈ 'ਰਬੁ ਅਗਨਿ ਕਾ,' ਤੂੰ ਆਪ ਆਖਿਆ,
ਮੁੜ ਕੂੜ ਓਸ ਰਥ ਦਾ, ਰਥਵਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੋ ਖਾਬ ਸੀ ਤੂੰ ਦੇਖਿਆ ਵਣ ਥੱਲੇ ਸੁਤਿਆਂ,
ਸੁਹਣਾ ਉਹ ਤੇਰਾ ਖਾਬ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹ ਮੱਚੇ ਤੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਹਿੱਕ ਤੇ ਉਲੰਬੜੇ,
ਪੰਜ-ਪਾਣੀਆਂ ਦਾ ਪਾਣੀ ਵੀ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਉਹ ਝੁੱਲੀਆਂ ਤੇਰੇ ਦੇਸ਼ ਤੇ ਮਾਰੂ ਹਨੇਰੀਆਂ,
ਉੱਡ ਕੇ ਅਸਾਡਾ ਆਲੁਣਾ ਕੱਖ ਕਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਜੁੱਗਾਂ ਦੀ ਸਾਂਝੀ ਸੱਭਿਅਤਾ ਪੈਰੀਂ ਲਿਤੜ ਗਈ,
ਸਦੀਆਂ ਦੇ ਸਾਂਝੇ ਖੂਨ ਦਾ ਵੀ ਨੁਾਣ ਹੋ ਗਿਆ।

ਵੰਡ ਬੈਠੇ ਤੇਰੇ ਪੁੱਤ ਨੇ ਸਾਂਝੇ ਸਵਰਗ ਨੂੰ,
ਵੰਡਿਆ ਸਵਰਗ ਨਰਕ ਦਾ ਸਮਿਆਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਓਧਰ ਧਰਮ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਤੇ ਮੰਦਰਾਂ ਦਾ ਜਸ ਗਿਆ,
ਏਧਰ ਮਸੀਤੋਂ ਬਾਹਰ ਹੈ ਕੁਰਆਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਹਿੰਦਵਾਣੀਆਂ, ਤੁਰਕਾਣੀਆਂ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਪਤ ਗਈ,
ਬੁਰਕੇ ਸੰਧੂਰ ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਕ ਪਾਸੇ ਪਾਕ, ਪਾਕੀ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਹੋ ਗਿਆ,
ਇਕ ਪਾਸੇ ਹਿੰਦੂ, ਹਿੰਦੀ, ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

25. To Guru Nanak

Mohan Singh

Come *Baba*⁴⁶, your country has become deserted,
The protection of religious places has reverted to the devil.

You yourself said that the *Kaliyug*,⁴⁷ “is a chariot of fire.”⁴⁸
Once again, falsehood has become its charioteer.

The dream you saw while sleeping under trees,
That beautiful dream is in disarray.

Such troubles have erupted across your land,
Even the water of the five rivers has been disturbed.

Such fatal storms have blown over your land,
Our nests have flown away in scattered twigs.

Ages of shared culture have been trampled upon,
Centuries of shared blood washed away.

Your children have divided this shared heaven,
This broken heaven has become a hell.

Over there, the praise of Hindu books and temples has disappeared,
Over here, the holy *Qur'an* has been thrown out of mosques.

Both Hindus and Muslims have lost their honor,
Both the *burqah* and *sindhur*⁴⁹ have been insulted.

On one side, *Pak, Paki, Pakistan*,
On another, *Hindu, Hindi, Hindustan*.

⁴⁶ An epithet for Guru Nanak.

⁴⁷ According to Hindu cosmology, the universe moves through successive periods of time (*yug*). In this scheme, the *Kaliyug* is a period of disorder and darkness.

⁴⁸ The three quotes in this poem appear in Guru Nanak's writing known as *Babur-vanhi*, in which he decries the conquest of the Punjab in 1526 by the first Mughal emperor, Babur (r. 1526-1530). These three references appear in the *Adi Granth* pages 360, 417-418, and 722, respectively.

⁴⁹ *Burqah* (body covering garment) and *sindhur* (vermillion) are emblems that denote the status and honor of women.

ਇਕ ਸੱਜੀ ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਸੀ, ਇਕ ਖੱਬੀ ਤੇਰੀ ਅੱਖ,
ਦੋਹਾਂ ਅੱਖਾਂ ਦਾ ਹਾਲ ਤੇ ਨੁਕਸਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕੁਝ ਐਸਾ ਕੁਫਰ ਤੋਲਿਆ ਈਮਾਨ ਵਾਲਿਆਂ,
ਕਿ ਕੁਫਰ ਤੋਂ ਵੀ ਹੌਲਾ ਹੈ ਈਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੁੜ ਮੈਦੇ ਬਾਸਮਤੀਆਂ ਦਾ ਆਦਰ ਹੈ ਵਧਿਆ,
ਮੁੜ ਕੋਧਰੇ ਦੀ ਰੋਟੀ ਦਾ ਅਪਮਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੁੜ ਭਾਗੋਆਂ ਦੀ ਚਾਦਰੀਂ ਛਿੱਟੇ ਨੇ ਖੂਨ ਦੇ,
ਮੁੜ ਲਾਲੋਆਂ ਦੇ ਖੂਨ ਦਾ ਨੁਚੜਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਫਿਰ ਉੱਚਿਆਂ ਦੇ ਮਹਿਲਾਂ ਤੇ ਸੋਨਾ ਮੜ੍ਹੀ ਰਿਹਾ,
ਪਰ ਨੀਵਿਆਂ ਦੀ ਕੁੱਲੀ ਦਾ ਵਾਹਣ ਹੋ ਗਿਆ।

‘ਉਸੁ ਸੁਅਰੁ ਉਸੁ ਗਾਇ’ ਦਾ ਹੱਕ-ਨਾਹਰਾ ਲਾਇਆ ਤੂੰ,
ਇਹ ਹੱਕ ਪਰ ਨਿਹੱਕ ਤੋਂ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਗਿਆ।

ਮੁੜ ਗਾਉਣੇ ਪਏ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ‘ਸੋਹਲੇ ਖੂਨ’ ਦੇ,
ਪਾ ਪਾ ਕੇ ਕੁੰਗੂ ਰੱਤ ਦਾ ਰਤਲਾਣ ਹੋ ਗਿਆ।

ਤੂੰ ਰੱਬ ਨੂੰ ਵੰਗਾਰਿਆ, ਤੈਨੂੰ ਵੰਗਾਰਾਂ ਮੈਂ:
ਆਇਆ ਨਾ ‘ਤੈਂ ਕੀ ਦਰਦੁ’ ਏਨਾ ਘਾਣ ਹੋ ਗਿਆ।”

ਕੱਚ ਸੱਚ (1950) ਵਿੱਚੋਂ

You had one right eye, and one left eye,
Now both eyes are damaged.

People of faith told such lies,
That lies carry more weight than faith.

Esteem for rich delicacies has increased,
While humble food has been pushed aside.

The elites only have stains of blood around them,
While ordinary people have been drained of their blood.

Gold is engraved on the palaces of the rich,
While the tenements of the poor have been bulldozed.

You had asked for “the rightful inheritance for all”
But that truth has been sacrificed upon untruth.

Now I am forced to sing “songs of blood,”
In this slaughter, every forehead is adorned with blood.

You challenged God, now I challenge you:
How could such atrocities escape “your sympathy”?

From *Kachch Sachch* (1950)
Translated by Ami P. Shah

26. ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਕਹੀਏ

ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ

ਭਾਵੇਂ ਮੂੰਹੋਂ ਨਾ ਕਹੀਏ ਪਰ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿੱਚੀਂ
ਖੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ ਖੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ
ਐਨਾਂ ਅਜ਼ਾਦੀਆਂ ਹਥੋਂ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣਾ
ਹੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ ਹੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ
ਕੁਝ ਉਮੀਦ ਹੈ ਜਿੰਦਗੀ ਮਿਲ ਜਾਏਗੀ
ਮੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ ਮੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ
ਜਾਗਣ ਵਾਲਿਆਂ ਰੱਜ ਕੇ ਲੁੱਟਿਆ ਹੈ
ਸੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਹੋ ਸੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ
ਲਾਲੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦੀ ਪਈ ਦਸਦੀ ਹੈ
ਰੋਏ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਰੋਏ ਅਸੀਂ ਵੀ ਹਾਂ।

(1950ਵੇਂ ਦੌਰਾਨ ਦਿੱਲੀ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਗਈ)

ਦਾਮਨ ਦੇ ਮੌਤੀ (1993) ਵਿੱਚੋਂ

26. Though We Shouldn't Say This**Ustad Daman**

Though we shouldn't say this, in our heart of hearts,
You are lost, as are we.
Ruined by our freedom,
You are, as are we.
Hoping for life to return,
You have died, as have we.
Absolutely swindled by those awake,
You were asleep, as were we.
Our red eyes betray that,
You have cried, as have we.

(Recited in a function in New Delhi in the early 1950s)

From *Daman de Moti* (1993)

Translated by Ami P. Shah

27. ਦੇਸਾਂ ਵਾਲਿਓ

ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀ

ਦੇਸਾਂ ਵਾਲਿਓ ਅਪਣੇ ਦੇਸ ਅੰਦਰ
ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦੇ।
ਘਰਾਂ ਵਾਲਿਓ ਅਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ
ਅਸੀਂ ਆਏ ਹਾਂ ਵਾਂਗ ਪਰਾਹੁਣਿਆਂ ਦੇ।

ਏਸ ਮਿੱਟੀ ਦੀ ਕੁੱਖ 'ਚ ਮਾਂ ਮੇਰੀ
ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਹੈ ਸਮਿਆਂ ਦੀ ਹੂਕ ਬਣ ਕੇ।
ਏਸ ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਪਾਣੀ ਹੋਏ ਨੀਰ ਮੇਰੇ
ਏਥੇ ਆਸ ਤੜਫੀ ਮੇਰੀ ਕੂਕ ਬਣ ਕੇ
ਕਿਸੇ ਬਣ ਦੇ ਕਾਲੜੇ ਰੁੱਖ ਵਾਂਗੂੰ
ਧੁੱਪਾਂ ਛਾਵਾਂ ਦੇ ਭਾਰ ਨਾਲ ਡੋਲਨਾ ਵਾਂ
ਅਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀ ਕੁਬਰ ਨੂੰ ਲਭਨਾ ਵਾਂ
ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀਆਂ ਹੱਡੀਆਂ ਟੋਲਨਾ ਵਾਂ।

ਦਿਲਾਂ ਵਾਲਿਓ ਦਿਲਾਂ ਦੇ ਬੰਨ੍ਹ ਟੁੱਟ ਗਏ
ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ ਹੜ੍ਹ ਸੱਧਰਾਂ ਦੇ।
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਦੀਆਂ ਛਾਵਾਂ ਚ ਖੇਡਦੇ ਸਾਂ
ਉਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਲਗ ਕੇ ਰੋ ਲਈਏ।
ਦੁੱਖਾਂ ਦਰਦਾਂ ਦੇ ਹਾਲੜੇ ਫੋਲ ਕੇ ਤੇ
ਦੁਖੀ ਕਰ ਲਈਏ ਦੁਖੀ ਹੋ ਲਈਏ।
ਐਸ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਾਗ ਬਗੀਚਿਆਂ ਦੇ
ਕਦੀ ਅਸੀਂ ਨਿਮਾਣੇ ਸਾਂ ਫੁੱਲ ਯਾਰੋ।
ਐਸ ਆਲੁਣਿਓਂ ਡਿੱਗੇ ਹੋਏ ਬੋਟ ਅਸੀਂ
ਕੋਈ ਚੁੱਕੇ ਨਾ ਕੱਖਾਂ ਦੇ ਮੁੱਲ ਯਾਰੋ।

27. O People with Countries!**Ahmad Rahi**

O you people with your countries! In our own country,
We have come as foreigners.

O you with your homes! In our own home,
We have come as guests.

My mother, in the womb of this soil,
Lies asleep, a distant cry of time
The water of this soil flows in my tears
Here, my hope cried out and yearned
Like a deadwood tree of some forest,
Quivers under the effects of sun and shade.
I search for my mother's grave;
I search for the bones of my kin.

O you with hearts! The binding chains of hearts broke,
Floods of longings surge in waves.
We'd play in the shade of those walls
To which, clinging, we now weep.
Having waded through pain and suffering,
Let us relive and share our sadness.
In this city's gardens
We were once humble flowers, friends.
Fledglings fallen from this nest are we
No one would give a cent for us, friends.

ਤੁਸੀਂ ਦੇਸ ਵਾਲੇ, ਤੁਸੀਂ ਘਰਾਂ ਵਾਲੇ
 ਅਸੀਂ ਬੇਘਰ, ਅਸੀਂ ਪਰਦੇਸੀ
 ਤੁਸੀਂ ਹੱਸ ਕੇ ਸੀਨੇ ਨਾਲ ਲਾ ਲੀਤਾ
 ਅਸੀਂ ਰੋ ਕੇ ਅੱਖ ਪਰਚਾ ਲੀਤੀ
 ਤਾਰੇ ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਚਮਕੇ
 ਜਿਹਦੀ ਆਸ ਨਹੀਂ ਸੀ ਉਹ ਆਸ ਪੁੱਗੀ
 ਜੀਵੇ ਸ਼ਹਿਰ ਮੇਰਾ, ਜੀਉਣ ਸ਼ਹਿਰ ਵਾਲੇ
 ਅਸੀਂ ਆਏ ਦੁਆਵਾਂ ਇਹ ਦੇ ਚਲੇ
 ਚਾਰੇ ਕੰਨੀਆਂ ਸਾਡੀਆਂ ਵੇਖ ਖਾਲੀ
 ਅਸੀ ਨਾਲ ਨਾਂਹੀ ਕੁਝ ਲੈ ਚਲੇ।

ਅੱਧਾ ਦਿਲ ਸਾਡਾ ਏਥੇ ਤੜਫਦਾ ਏ
 ਅੱਧਾ ਦਿਲ ਗਿਆ ਓਥੇ ਰੁਲ ਯਾਰੇ।
 ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਵਾਂ ਦੇ ਸਾਹਵਾਂ ਚ ਧੜਕਦੇ ਸਾਂ
 ਉਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਵਾਂ ਲਈ ਅਸੀਂ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।
 ਅਸੀਂ ਲੋਕ ਇਨਸਾਨ ਤੇ ਕੀ ਬਣਦੇ
 ਹਿੰਦੂ ਸਿੱਖ ਹੋ ਗਏ, ਮੁਸਲਮਾਨ ਹੋ ਗਏ।

(1951 ਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਜਾਣ 'ਤੇ ਲਿਖੀ)

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, *ਮੇਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫਰਨਾਮਾ* (1963) ਵਿੱਚੋਂ

You are those with a country; you are those with homes
We are homeless; we are estranged
You smiled and took us to your breast
We cried and took consolation
The faded stars, twinkled once again
What we did not hope for, was made possible by your warmth
May my city live, and its people thrive
We came and pray for this as we now depart
All our pockets are empty!
We carry nothing with us as we leave.

Half a heart repines here
Half a heart lies neglected there.
The paths, for which our hearts once beat
For those paths we became strangers.
What of our becoming human beings,
We have turned into Hindus, Sikhs, and Muslims.

(Written in 1951 during his visit to Amritsar)

From Balraj Sahni, *Mera Pakistani Safarnama* (1963)
Translated by Gibb Schreffler

28. ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ ਨੂੰ

ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀ

ਤੇਰੇ ਲਈ ਪਰਦੇਸ਼ ਏ ਦੇਸ਼ ਮੇਰਾ
 ਮੇਰੇ ਲਈ ਪਰਦੇਸ਼ ਏ ਦੇਸ਼ ਤੇਰਾ
 ਚਿੱਟ-ਵੇਸੀਆ ਜੋਗੀਆ ਵਸਦਾ ਰਹਿ
 ਇਥੇ ਤੇਰਾ ਡੇਰਾ ਓਥੇ ਮੇਰਾ ਡੇਰਾ।

ਨੀਰ ਭੁੱਲਦੇ ਜਗ ਨੇ ਲੱਖ ਵੇਖੇ
 ਮੈਂ ਉਹ ਨੀਰ ਵੇਖੇ ਜਿਹੜੇ ਭੁੱਲੇ ਵੀ ਨਾ
 ਭਾਵੇਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕਿਸੇ ਨਹੀਂ ਮੁੱਲ ਪਾਇਆ
 ਮੋਤੀ ਅੱਖੀਆਂ ਦੇ ਅਣਮੁੱਲੇ ਵੀ ਨਾ

ਜਿਹੜੇ ਯਾਦਾਂ ਦੀ ਕੈਦ ਵਿਚ ਬੰਦ ਹੋਏ
 ਉਹ ਦਿਲ ਕੈਦੀ ਕਦੇ ਖੁਲ੍ਹੇ ਵੀ ਨਾ
 ਜਿਹੜੇ ਸਮੇਂ ਹਵਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਉੱਡੇ।
 ਅਸਾਂ ਲੱਖ ਭੁੱਲਾਏ ਉਹ ਭੁੱਲੇ ਵੀ ਨਾ।

ਤੂੰ ਹੈਂ ਦੇਸ਼ ਗਿਓਂ ਕਿ ਤੂੰ ਗਿਓਂ ਦੇਸ਼ੋਂ
 ਗਿਓਂ ਜਦੋਂ ਦਾ ਇਹੋ ਹੈ ਸੋਚ ਮੈਨੂੰ
 ਜਿਹੜੀ ਸੋਚ ਨੇ ਖੱਸ ਲਈ ਨੀਂਦ ਮੇਰੀ
 ਜੀਣ ਦੇਵਸੀ ਕਦੋਂ ਉਹ ਸੋਚ ਤੈਨੂੰ?

ਬੇੜੀ ਅਸਾਂ ਦੀ ਅੱਧ ਦਰਿਆ ਡੁੱਬੀ
 ਕੁਝ ਡੁੱਬ ਗਏ ਕੁਝ ਤਰੇ ਵੀ ਨਾ।
 ਮੇਰੀ ਪੀੜ ਦੇ ਅਜਲੀ ਸਾਂਝੀਆ ਓਏ
 ਤੇਰੇ ਜ਼ਖ਼ਮ ਹਰੇ ਮੇਰੇ ਭਰੇ ਵੀ ਨਾ।

28. For Balraj Sahni**Ahmad Rahi**

For you, *my* country is a foreign-country
For me, *your* country is a foreign-country
O fellow yogi, dressed in white—Live on!
Your camp here, my camp there

The World saw tears spilling by the millions
I saw those ones that did not spill
Though of these no one took account
The white pearls of eyes were no less precious

Those who were locked in a prison of their memories,
Prisoners of the heart, have never been released
The times that flown away with the winds
We were unable to forget despite our attempts

Have you gone *to* your land or *from* your land?
Ever since you've gone, this thought haunts me
A thought that has robbed me of sleep
How could that thought let you live?

Our boat sank in midstream
Some drowned; others, too, failed to swim.
O eternal partner in pain!
Your wounds remain fresh; mine, too, have not healed.

ਮੇਰੇ ਦੇਸ ਵਸੋਂਦੇ ਪਰਦੇਸੀਆ ਓਏ
ਜਿਹੜਾ ਦਰਦ ਮੇਰਾ ਓਹੋ ਦਰਦ ਤੇਰਾ
ਏਥੋਂ ਜਾਂਦਿਆਂ ਚੀਕੀ ਸੀ ਰੂਹ ਤੇਰੀ
ਓਥੋਂ ਆਂਦਿਆਂ ਰੋਇਆ ਸੀ ਦਿਲ ਮੇਰਾ।

ਏਦੂੰ ਵਧ ਕੇ ਹੋਰ ਕੀ ਦੁਖ ਹੋਸੀ
ਤੇਰੀ ਅੱਖ ਏਥੇ, ਮੇਰੀ ਅੱਖ ਓਥੇ।
ਟੁੱਟੇ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਕੀ ਸੁਮਾਰ ਕਰੀਏ
ਕਈ ਲੱਖ ਏਥੇ, ਕਈ ਲੱਖ ਓਥੇ।
ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਉਜਾੜਿਆ ਆਲ੍ਹਣਾ ਨੇ
ਕੋਈ ਕੱਖ ਏਥੇ, ਕੋਈ ਕੱਖ ਓਥੇ।

ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਵੀ ਅਸੀਂ ਕਿਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚੇ
ਸਾਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਮੰਜ਼ਿਲ ਰੋਵੇ।
ਰੱਬ ਕਰੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹਵਾਂ ਵਿੱਚ
ਕੋਈ ਹੋਰ ਨਾ ਰਾਹੀ ਹੋਵੇ।

ਬਲਰਾਜ ਸਾਹਨੀ, *ਮੇਰਾ ਪਾਕਿਸਤਾਨੀ ਸਫਰਨਾਮਾ* (1963) ਵਿੱਚੋਂ

Residing in my land, O foreign friend
The pain of mine is the same as yours
You left this place with a wailing soul
From there I came with a crying heart.

Could there be any more sorrow than this?
You think of here, I think of there.
All the broken hearts—How could we reckon them!
Millions here, millions there.
How they've ravaged the nest!
A twig here, a sprig there.

Even as we arrived, we arrived nowhere
Each place cries to us.
God willing, on these paths
May there be no other traveler.⁵⁰

From Balraj Sahni, *Mera Pakistani Safarnama* (1963)
Translated by Gibb Schreffler

⁵⁰ Here the word for “traveler” (*rahi*) doubles as the poet’s name, effectively highlighting the poet’s own experiences as a result of the Partition.

29. ਅੰਮ੍ਰਿਤਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਨੂੰ

ਅਹਿਮਦ ਸਲੀਮ

ਚੋਲਾ ਦਿਲਾਂ ਦਾ ਲੀਰੋ ਲੀਰ ਐਧਰ
 ਓਸ ਪਾਸੇ ਵੀ ਜਿੰਦ ਬੇਹਾਲ ਫਿਰਦੀ
 ਸੂਹੇ ਜੋੜੇ ਨੂੰ ਓਥੇ ਵੀ ਤਾਪ ਚੜ੍ਹਦਾ
 ਕੋਈ ਐਥੇ ਵੀ ਖੋਲ ਕੇ ਵਾਲ ਫਿਰਦੀ

ਤੇਰੇ ਪਿੰਡ ਵੀ ਚੂੜੀਆਂ ਟੁਟਦੀਆਂ ਨੇ
 ਮੇਰੇ ਚੱਕ ਵੀ ਹੋਰਾਂ ਦੇ ਫੁੱਲ ਵਿਕਦੇ
 ਉਸ ਨਗਰ ਵੀ ਤੁਲਦਾ ਏ ਪਿਆਰ ਤੇਰਾ
 ਮੇਰੇ ਖ਼ਾਬ ਇਸ ਨਗਰ ਵੀ ਮੁਲ ਵਿਕਦੇ

ਸੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਨੇ ਐਥੇ ਵੀ ਬੁਲ ਕਿੰਨੇ
 ਕਿੰਨੇ ਸੂਲੀ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਵੀ ਚੁਮ ਲੈਂਦੇ
 ਮੇਰੇ ਮਨ ਦੀ ਸੱਸੀ ਵੀ ਰੋਜ਼ ਮਰਦੀ
 ਤੇਰੇ ਪੁਨੂੰ ਨੂੰ ਵੀ ਨਿੱਤ ਕਫਨ ਪੈਂਦੇ

ਕਦੋਂ ਵਿੱਥਾਂ ਨੂੰ ਇਸ਼ਕ ਦੀ ਸਾਰ ਹੁੰਦੀ
 ਕਿਸੇ ਕੰਧ ਨੂੰ ਹੁਸਨ ਦੀ ਪੀੜ ਕਿੱਥੇ
 ਪਾਟੀ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਵਾਂਗ ਇਹ ਦੁਖ ਸਾਰਾ
 ਇੱਕ ਲੀਰ ਕਿੱਥੇ ਦੂਜੀ ਲੀਰ ਕਿੱਥੇ

1968 ਵਿੱਚ ਲਿਖੀ ਤੇ *ਕੁੰਜਾਂ ਮੋਈਆਂ* (1989) ਵਿੱਚ ਛਪੀ

29. For Amrita Pritam**Ahmad Salim**

My heart is in shreds here,
 There, life also wanders in disarray.
 On that side, the newly wedded are unwell,
 On this side, a young woman also stands dishevelled.

In your village, honor is lost,
 In my village, innocence is sold.
 In your town, love is weighed,
 In my town, dreams are sold.

Many lips have been sealed here,
 Many have lost their lives there.
 The Sassi⁵¹ of my heart dies daily,
 Your Punnu is also buried daily.

Distance doesn't understand the meaning of love,
 Walls don't feel the pain of love.
 Our separation is like a torn *chunni*⁵²,
 One shred here, one shred there.

Written in 1968, From *Kunjan Moian* (1989)
 Translated by Ami P. Shah

⁵¹ *Sassi* and *Punnu* are the heroine and hero of a tragic romantic legend popular in the Punjab. Unable to live together in life, the two lovers are united in death.

⁵² The long, veil- or shawl-like cloth worn by women with traditional clothing (*salvar kamiz*). It is often used in poetry as a metaphor for the honor and modesty of a woman.

30. ਸੜਕ ਦੇ ਸਢੇ ਉੱਤੇ

ਹਰਿਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਦੋਸਤੀ ਦੀ ਮਹਿਕ ਸੀ
 ਜਦੋਂ ਰਬਾਬ 'ਚੋਂ ਸਰਗਮ ਉਦੇਯ ਹੁੰਦੀ
 ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੋਲ ਸਵੇਰੀ ਪੌਣ ਵਾਂਗੂੰ ਜਾਗਦੇ ਨੇ
 ਅੱਜ ਵੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਦੇ ਬੋਲ ਨੇ
 ਪਰ ਸੁਰ ਨਹੀਂ
 ਗੁਰੂ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ
 ਪਰ ਅਰਥ ਗੁੰਮ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ
 ਕੀਰਤਨ ਦੀ ਭੀੜ ਹੈ
 ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦਾ
 ਕਿਸੇ ਖੂੰਜੇ 'ਚ ਗੁੰਮ-ਸੁੰਮ ਚੁੱਪ ਪਈ ਰਬਾਬ
 ਕਈ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਇਸ ਦੀ ਤਾਰ 'ਚੋਂ
 ਝਨਕਾਰ ਨਹੀਂ ਜਾਗੀ
 ਕਿਸੇ ਆਸ਼ਕ ਦੀ ਮਹਿਰਮ ਛੋਹ ਬਿਨਾਂ
 ਸਾਜ਼ 'ਚੋਂ ਸੁਰਤਾਲ ਦਾ ਜਾਦੂ ਨਹੀਂ ਉੱਗਦਾ
 ਕੋਈ ਜਾਵੇ ਲਿਆਵੇ ਸਾਜ਼ ਦੇ ਮਹਿਰਮ ਨੂੰ
 ਪਾਰੋਂ ਮੋੜ ਕੇ
 ਕਿਸੇ ਵੀ ਸਾਜ਼ ਬਿਨ
 ਆਵਾਜ਼ ਦਾ ਕੁਝ ਭੇਤ ਨਹੀਂ ਪਾਇਆ
 ਮੇਰਾ ਨਾਨਕ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ
 ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ
 ਸੰਗਤ 'ਚ ਮਰਦਾਨਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ।

ਕਦੀ ਬਚਪਨ 'ਚ, ਆਪਣੇ ਘਰ
 ਮੈਂ ਇਕ ਤਸਵੀਰ ਵੇਖੀ ਸੀ
 ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਲਾਗੇ ਯਾਰ ਮਰਦਾਨਾ ਰਬਾਬੀ ਸੀ
 ਮੈਨੂੰ ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚ ਦੁਨੀਆਂ ਦਾ
 ਸਾਰਾ ਅਰਥ ਦਿਸਦਾ ਸੀ
 ਇਹ ਦੁਨੀਆਂ ਸੀ ---
 ਮੇਰੇ ਬਚਪਨ ਜਿਹੀ ਨਿਰਛਲ
 ਅਚਨਚੇਤੇ ਕਿਸੇ ਨਿਰਮੋਹ ਨੇ
 ਮਰਦਾਨੇ ਨੂੰ ਤਸਵੀਰੋਂ ਅਲਗ ਕੀਤਾ
 ਯਾ ਕਿ ਮਰਦਾਨਾ ਹੀ ਆਪੇ ਦੌੜ ਕੇ
 ਤਸਵੀਰ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲ ਤੁਰਿਆ।

30. On The Path

Harbhajan Singh

The fragrance of friendship was present,
 When melody arose from the *rabab*,⁵³
 And the Guru's words awoke like the morning breeze.
 Even today, the Guru's words are present in the *sangat*,⁵⁴
 But their harmony has been lost.
 The Guru's word is there,
 But the meaning is missing.
*Kirtan*⁵⁵ is present,
 But the music is absent.
 In some corner, the *rabab* is lying, lost and silent.
 For many years now, from its strings,
 No tune has sounded.
 Without the delicate touch of a lover,
 Exquisite melodies will not sound from this instrument.
 Someone go and bring the master of this instrument,
 From the other side.
 Without an instrument,
 The secrets of a voice cannot be fathomed.
 My Nanak has been left alone.
 Many days have passed,
 And Mardana⁵⁶ has not come to the *sangat*.

Sometimes, during my childhood, in our home,
 I beheld a picture.
 Near Guru Nanak's was his friend Mardana, the *rababi*.⁵⁷
 For me, in that picture, the world,
 And its entire meaning was visible.
 This world was,
 Like my childhood, innocent and untouched.
 Abruptly, however, some unfeeling person,
 Removed Mardana from that picture.
 Or Mardana himself fled, and
 Left the picture.

⁵³ A stringed musical instrument played by Guru Nanak's minstrel, Mardana.

⁵⁴ An assembly of the Sikh community (*panth*).

⁵⁵ Devotional singing in praise of the Divine.

⁵⁶ Mardana (1459-1534), a Muslim by birth, was a *rabab*-playing bard who, while accompanying Guru Nanak on his travels, provided a musical articulation of Nanak's teachings.

⁵⁷ Player of the *rabab*.

ਹੁਣ ਜਦੋਂ ਤਸਵੀਰ ਨੂੰ ਤੱਕਦਾ ਹਾਂ
ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦਾ ਨਿੱਘ ਤਨ 'ਚੋਂ ਖਿਸਕ ਜਾਂਦਾ ਹੈ

ਸੁਲਗਦੀ ਦੇਹੀ 'ਚੋਂ ਚਾਨਣ ਜਲਾਵਤਨ ਹੁੰਦੈ
ਦੋਸਤੀ ਵਕਤੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ,
ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਾਇਰੀ ਸੰਗੀਤ ਦਾ ਰਿਸ਼ਤਾ
ਵੀ ਮਨ ਦਾ ਵਹਿਮ ਹੈ
ਜਿਹਨੂੰ ਚਾਨਣ ਸਮਝ ਆਪਣਾ ਕਿਹਾ
ਨਿਕਲੀ ਉਹੋ ਛਾਇਆ
ਮੇਰਾ ਨਾਨਕ ਇਕੱਲਾ ਰਹਿ ਗਿਆ ਹੈ
ਬਹੁਤ ਦਿਨ ਬੀਤ ਗਏ
ਸੰਗਤ 'ਚ ਮਰਦਾਨਾ ਨਹੀਂ ਆਇਆ

ਦੂਰ ਮਰਦਾਨੇ ਦੀ ਨਗਰੀ 'ਚੋਂ
ਕਦੇ ਆਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਏ:
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਇਕੱਲਾ
ਮੈਨੂੰ ਨਾਨਕ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ
ਇਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾਨਕ ਕਦੀ ਮੱਝੀਂ ਚਰਾਈਆਂ ਸਨ
ਓਸ ਥਾਵੇਂ ਆਦਮੀ ਦੀ ਫ਼ਸਲ ਸਾਰੀ ਉੱਜੜ ਚੁੱਕੀ ਹੈ
ਕੌਣ ਇਸ ਖੇਤੀ ਨੂੰ ਮੁੜ ਹਰਿਆਂ ਕਰੇ?
ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਨਾਨਕ ਮੇਰੇ ਦੀਆਂ ਯਾਦਗਾਰਾਂ ਨੇ
ਓਸ ਥਾਵੇਂ ਕੌਣ ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਕਰਦਾ ਹੈ?
ਮੇਰੇ ਸੰਗੀਤ ਦੇ ਸੁਰ ਬੇਸੁਰੇ ਨੇ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਸਫ਼ਰ ਵਿੱਚ ਹਰ ਥਾਂ ਬੇਤਾਲਾ ਹਾਂ

ਸਫ਼ਰ ਨੂੰ ਮੰਜ਼ਿਲ ਨਹੀਂ
ਪਿਆਸ ਲਈ ਪਾਣੀ ਨਹੀਂ
ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਯਾਰ ਦੀ ਨਗਰੀ
'ਚ ਹੀ ਬੇਯਾਰ ਫਿਰਦਾ ਹਾਂ
ਭਟਕਣਾ ਦੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ
ਅੱਕ-ਕੱਕੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕੌਣ ਅੱਜ ਮਿੱਠਾ ਕਰੇ?
ਕੋਈ ਆਖੇ ਮੇਰੇ ਨਾਨਕ ਨੂੰ
ਮੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਆਵੇ, ਆਪਣੇ ਸ਼ਹਿਰ ਆਵੇ
ਕੋਈ ਆਖੇ ਮੈਨੂੰ ਮੱਕੇ ਉਦਾਸੀ ਫੇਰ ਲੈ ਜਾਵੇ
ਕਿ ਮੈਂ ਤਿਆਰ ਹਾਂ
ਮੁੜ ਦੋਸਤੀ ਦੇ ਸਫ਼ਰ ਤੇ ਤੁਰ ਜਾਣ ਲਈ।

ਸੜਕ ਦੇ ਸਫੇ ਉੱਤੇ (1970) ਵਿੱਚੋਂ

Now whenever I look at that picture,
 The warmth of life leaves the body,
 Light is expelled from a smoldering body.
 Friendship is nothing except convenience.
 Perhaps the relationship between poetry and music,
 Is an illusion of the mind?
 What I thought was my light,
 Came out as the shadow.
 My Nanak has been left alone.
 Many days have passed,
 And Mardana has not come to the *sangat*.

At a distance from Mardana's village,
 A voice sometimes calls:
 I am alone in my city,
 I don't meet Nanak.
 In this place Nanak used to graze his cattle.
 At that place, someone's crop is completely destroyed.
 Who can bring this crop back to life?
 At those places, where memories of my Nanak are,
 There, who remembers him?
 My music has lost its harmony.
 In my journey, I am out of tune wherever I go.

There is no destination to this journey.
 There is no water to quench this thirst.
 In my friend's town,
 I wander friendless.
 In the land of restlessness,
 Who will bring sweetness to this worthless fruit?
 Someone tell *my* Nanak,
 That he should come to my city, *his* city.
 Tell him to let me accompany him to Mecca.
 I am ready.
 I am ready to embark upon this journey of friendship again.

From *Sarhak de Safe Utte* (1970)
 Translated by Ami P. Shah

31. ਹੋਣੀ ਦੇ ਹੀਲੇ

ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ

ਕਿਸ ਦਾ ਦੋਸ਼ ਸੀ ਕਿਸਦਾ ਨਹੀਂ ਸੀ
 ਇਹ ਗੱਲਾਂ ਹੁਣ ਕਰਨ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ
 ਵੇਲੇ ਲੰਘ ਗਏ ਤੋਬਾ ਵਾਲੇ
 ਰਾਤਾਂ ਹਉਕੇ ਭਰਨ ਦੀਆਂ ਨਹੀਂ
 ਜੇ ਹੋਇਆ ਇਹ ਹੋਣਾ ਈ ਸੀ
 ਤੇ ਹੋਣੀ ਰੋਕਿਆਂ ਰੁਕਦੀ ਨਹੀਂ
 ਇਕ ਵਾਰੀ ਜਦ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਜਾਵੇ
 ਗੱਲ ਫਿਰ ਐਵੇਂ ਮੁੱਕਦੀ ਨਹੀਂ
 ਕੁਝ ਉਂਜ ਵੀ ਰਾਹਵਾਂ ਔਖੀਆਂ ਸਨ
 ਕੁਝ ਗਲ ਵਿੱਚ ਗ਼ਮ ਦਾ ਤੌਕ ਵੀ ਸੀ
 ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਲੋਕ ਵੀ ਜ਼ਾਲਿਮ ਸਨ
 ਕੁਝ ਮੈਨੂੰ ਮਰਨ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਵੀ ਸੀ

ਚਾਰ ਚੁੱਪ ਚੀਜ਼ਾਂ (1972) ਵਿੱਚੋਂ

31. The Workings of Destiny**Munir Niazi**

Who was and was not at fault?
This is not the time to apportion blame,
The time has passed for repentance.
The nights should not be filled with sighs.
Whatever has happened was destined,
And it is impossible to prevent what is destined.
Once *such* things begin,
Matters do not end just like that.
The paths traveled were difficult,
A yoke of despair around the neck.
Some people in the city were rather cruel,
And even I entertained thoughts of death.

From *Char Chupp Chizan* (1972)

Translated by Ami P. Shah

ਸਿਆਸਤ - POLITICS

32. ਬੂਹੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਓ – Close The Doors And Sleep	Najm Hosain Syed
33. ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ – Today	Munir Niazi
34. ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ – A Bunch Of Sparrows	Pash
35. ਸਭ ਤੋਂ ਖਤਰਨਾਕ – The Most Dangerous	Pash
36. ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਬਲੁਦ – The Bull That Supports The Earth	Tara Singh Kamil
37. ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ – Candles	Tara Singh Kamil
38. ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ... – Please Don't Ask Me	Sant Sandhu
39. ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ – The Land Of Punjab	Ahmad Salim
40. ਗੀਤ – A Song	Surjit Patar
41. ਜੇ ਅੱਜ ਹੋਂਦਾ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ – If Bulleh Shah Was Alive	Ahmad Rahi
42. ਜਦ ਦੁਖਾਂ ਧੁਆਂਖੀ ਖਲਕਤ – When Suffering Humanity	Najm Hosain Syed
43. ਕੌਮ ਦੇ ਗਦਾਰੋ – Traitors Of The Nation	Ustad Daman
44. ਮੈਨੂੰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ... – I Have Been Told...	Ustad Daman
45. ਬਾਰੂੰ ਵਰੂੰ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ... – Returned From America	Najm Hosain Syed
46. ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ – Candles	Surjit Patar

32. ਬੂਹੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਓ

ਨਜਮ ਹੁਸੈਨ ਸੱਯਦ

ਬੂਹੇ ਮਾਰ ਕੇ ਸੌਂ ਜਾਓ
 ਜਿਸ ਵੇਲੇ ਰਾਤ ਆਵੇਗੀ ਅਸੀਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।
 ਭਾਵੇਂ ਸੱਤ ਖੁਦਾਈਆਂ ਲੰਘ ਕੇ ਆਵੇ
 ਬੂਹੇ ਬੂਹੇ ਆਣ ਕੇ ਸੁਰ ਵਜਾਵੇ
 ਗਲੀ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਪੁਲਸਿਰਾਤਾਂ ਡਾਹਵੇ
 ਅਸੀਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।
 ਭਾਵੇਂ ਕੁੱਲੀਆਂ, ਤੁੱਗੇ, ਮਹਿਲ, ਮਾੜੀਆਂ, ਖੋਲੇ, ਤੌੜ, ਬਜ਼ਾਰ, ਦਵਾਰੇ
 ਇੱਕ ਥਾਂ ਰੱਖ ਕੇ ਲਾਂਬੂ ਲਾਵੇ
 ਅਸੀਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।
 ਅੱਗ ਦੀ ਲੋਏ ਆਪਣਾ ਵੇਖ ਵੇਖ ਪਰਛਾਵਾਂ ਲੁੱਡੀਆਂ ਪਾਵੇ
 ਅਸੀਂ ਘਰ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ।

ਕਾਫੀਆਂ (1965) ਵਿੱਚੋਂ

32. Close The Doors And Sleep**Najm Hosain Syed**

Close the doors and sleep,
Whenever night comes, we won't be home.
Even if it comes crossing the seven heavens,⁵⁸
Playing a melody at every door,
And bridging every street to heaven,
We won't be at home.
Huts, shanties, palaces, buildings, ruins, open spaces, bazaars, religious places,
If they are set on fire,
We won't be home.
Seeing its shadows, the night dances with the blaze of fire,
We won't be home.

From *Qafian* (1965)
Translated by Ami P. Shah

⁵⁸ In Islamic cosmology, heaven is considered to have seven levels.

33. ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ

ਮੁਨੀਰ ਨਿਆਜ਼ੀ

ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਐਵੇਂ ਲੰਘਿਆ
ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਇਆ
ਪੂਰਬ ਵੱਲੋਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੂਰਜ
ਪੱਛਮ ਆਣ ਖਲੋਇਆ
ਨਾ ਮੈਂ ਮਿਲਿਆ ਖਲਕਤ ਨੂੰ
ਨਾ ਯਾਦ ਖੁਦਾ ਨੂੰ ਕੀਤਾ
ਨਾ ਮੈਂ ਪੜ੍ਹੀ ਨਮਾਜ਼
ਤੇ ਨਾ ਮੈਂ ਜਾਮ ਸ਼ਰਾਬ ਦਾ ਪੀਤਾ
ਖੁਸ਼ੀ ਨਾ, ਕੋਈ ਦੁੱਖ ਨਾ ਆਇਆ
ਨਾ ਹੱਸਿਆ ਨਾ ਰੋਇਆ
ਅੱਜ ਦਾ ਦਿਨ ਵੀ ਐਵੇਂ ਲੰਘਿਆ
ਕੋਈ ਕੰਮ ਨਾ ਹੋਇਆ

ਰਸਤਾ ਦੱਸਣ ਵਾਲੇ ਤਾਰੇ (1978) ਵਿੱਚੋਂ

33. Today**Munir Niazi**

Today passed just like that,
Nothing was accomplished.
The sun rose in the east,
And stood in the west.
I didn't meet the world,
Nor did I remember God.
I didn't pray,
Nor did I drink wine.
Neither happiness nor sadness,
No laughter, no tears.
Today passed just like that,
Nothing was accomplished.

From *Rasta Dassanh vale Tare* (1978)

Translated by Ami P. Shah

34. ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ

ਪਾਸ਼

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ
 ਐਥੇ ਹੀ ਕਿਤੇ ਉਰੇ ਪਰੇ ਬੰਨਿਆਂ ਤੋਂ ਘਾਹ ਖੋਤੇਗਾ,
 ਰੁੱਖੀਆਂ ਮਿੱਸੀਆਂ ਰੋਟੀਆਂ ਢੋਇਆ ਕਰੇਗਾ
 ਤੇ ਮੈਲੀਆਂ ਚੁੰਨੀਆਂ ਭਿਉਂ ਕੇ
 ਲੋਆਂ ਨਾਲ ਲੂਸੇ ਚਿਹਰਿਆਂ ਤੇ ਫੇਰੇਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉੱਡ ਕੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਜਾਵੇਗਾ
 ਐਥੇ ਹੀ ਕਿਤੇ ਉਰੇ ਪਰੇ ਲੁਕ ਕੇ
 ਕੱਲਮ ਕੱਲਿਆਂ ਰੋਇਆ ਕਰੇਗਾ
 ਸਰਾਪੇ ਜੋਬਨਾਂ ਦੇ ਮਰਸੀਏ ਗਾਇਆ ਕਰੇਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚੰਬੇ ਨੂੰ ਭੋਰਾ ਵੀ ਖ਼ਬਰ ਨਾ ਹੋਵੇਗੀ
 ਅਚਾਨਕ ਕਿਤਿਉਂ ਲੋਹੇ ਦੀਆਂ ਚੁੰਝਾਂ ਦਾ ਜਾਲ
 ਉਸ ਜੋਗੇ ਆਸਮਾਨ ਉੱਤੇ ਵਿਛ ਜਾਵੇਗਾ
 ਅਤੇ ਲੰਮੀ ਉਡਾਰੀ ਦਾ ਉਹਦਾ ਸੁਫਨਾ
 ਉਹਦੇ ਹਰਨੋਟਿਆਂ ਨੈਣਾਂ ਤੋਂ ਭੈਅ ਖਾਵੇਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਮੁਫਤ ਹੀ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
 ਬਾਬਲ ਤਾਂ ਡੋਲੇ ਨੂੰ ਤੋਰ ਕੇ
 ਉੱਖੜੇ ਬੂਹੇ ਨੂੰ ਇੱਟਾਂ ਲਵਾਏਗਾ
 ਤੇ ਗੁੱਡੀਆਂ ਪਾੜ ਕੇ
 ਪਸੀਨੇ ਨਾਲ ਗਲੇ ਹੋਏ ਕੁੜਤੇ ਉੱਤੇ ਟਾਕੀ ਸੰਵਾਏਗਾ
 ਜਦੋਂ ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਗਲੋਟਿਆਂ ਜਿਉਂ ਕੱਤਿਆ ਜਾਵੇਗਾ
 ਚਿੜੀਆਂ ਦੇ ਚੰਬੇ ਨੂੰ ਮੋਹ ਚਰਖੇ ਦਾ ਉੱਕਾ ਨਹੀਂ ਸਤਾਏਗਾ।

ਚਿੜੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਉੱਡ ਕੇ
 ਕਿਸੇ ਵੀ ਦੇਸ ਨਹੀਂ ਜਾਏਗਾ
 ਸਾਰੀ ਉਮਰ ਕੰਡ ਚਰ੍ਹੀਆਂ ਦੀ ਹੰਡਾਏਗਾ
 ਤੇ ਚਿੱਟੇ ਚਾਦਰੇ 'ਤੇ ਲੱਗਿਆ
 ਉਹਦੀ ਮਾਹਵਾਰੀ ਦਾ ਖੂਨ ਉਸ ਦਾ ਮੂੰਹ ਚਿੜਾਏਗਾ।

ਸਾਡੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ (1978) ਵਿੱਚੋਂ

34. A Bunch Of Sparrows⁵⁹

Pash

This bunch of sparrows will not fly away.
 Here, around the fields' edges they will pick grass.
 They will carry modest meals.
 With their dirty *chunnis*⁶⁰ drenched in water,
 They will wipe faces scorched by hot winds.

This bunch of sparrows will not fly away.
 They will hide somewhere around here.
 Alone, they will weep.
 They will sing lamentations of their accursed youth.

This bunch of sparrows won't have an inkling,
 When suddenly, a steel trap,
 Will descend upon their portion of the sky.
 And the dream of their journey to a distant place,
 Will disappear forever.

This bunch of sparrows is needlessly confused.
 Their father having sent away their *doli*,⁶¹
 Will mend the entry of his home.
 And tearing the pieces from their dolls,
 Will patch his old tattered shirts,
 As he himself turns into a yarn of sorrow,
 The memory of the spinning wheel will not bother much.

This bunch of sparrows flying,
 Will not go to a new land.
 Instead they will suffer the constant irritation of remembering.
 On a white cloth,
 Blood stains will remind them of their lost innocence.

From *Sade Samian vichch* (1978)

Translated by Ami P. Shah

⁵⁹ "Chirhian da Chamba" is a song sometimes sung at weddings as girls are likened to these birds that will fly away one day to the homes of their husbands and fulfill the dreams of their youth. The main refrain is as follows: "ਸਾਡਾ ਚਿਤੀਆਂ ਦਾ ਚੰਬਾ ਵੇ, ਬਾਬੁਲ ਅਸਾਂ ਉੱਡ ਜਾਣਾ, ਸਾਡੀ ਲੰਬੀ ਉਡਾਰੀ ਵੇ, ਬਾਬੁਲ ਕਿਹੜੇ ਦੇਸ ਜਾਣਾ" ("We are a bunch of sparrows, O Father we will have to fly away, Ours is a long flight, O Father to which land will we go?")

⁶⁰ The long, veil- or shawl-like cloth worn by women with traditional clothing (*salvar kamiz*). It is often used in poetry as a metaphor for the honor and modesty of a woman.

⁶¹ A *doli* is the palanquin in which a bride is carried to the home of her husband and in-laws after marriage.

35. ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ

ਪਾਸ਼

ਕਿਰਤ ਦੀ ਲੁੱਟ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਪੁਲਸ ਦੀ ਕੁੱਟ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਗੱਦਾਰੀ-ਲੋਭ ਦੀ ਮੁੱਠ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ

ਬੈਠੇ ਸੁੱਤਿਆਂ ਫੜੇ ਜਾਣਾ-ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਡਰੂ ਜਿਹੀ ਚੁੱਪ ਵਿੱਚ ਮੜ੍ਹੇ ਜਾਣਾ-ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ

ਕਪਟ ਦੇ ਸ਼ੋਰ ਵਿੱਚ
ਸਹੀ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਦਬ ਜਾਣਾ, ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਕਿਸੇ ਜੁਗਨੂੰ ਦੀ ਲੋਅ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਲੱਗ ਜਾਣਾ-ਬੁਰਾ ਤਾਂ ਹੈ
ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਮੁਰਦਾ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਣਾ,
ਨਾ ਹੋਣਾ ਤੜਪ ਦਾ, ਸਭ ਸਹਿਣ ਕਰ ਜਾਣਾ
ਘਰਾਂ ਤੋਂ ਨਿਕਲਣਾ ਕੰਮ ਤੇ
ਤੇ ਕੰਮ ਤੋਂ ਘਰ ਜਾਣਾ,
ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਸਾਡੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਦਾ ਮਰ ਜਾਣਾ।

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਉਹ ਘੜੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਤੁਹਾਡੇ ਗੁੱਟ 'ਤੇ ਚਲਦੀ ਹੋਈ ਵੀ ਜੇ
ਤੁਹਾਡੀ ਨਜ਼ਰ ਦੇ ਲਈ ਖੜ੍ਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਉਹ ਅੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜੋ ਸਭ ਦੇਖਦੀ ਹੋਈ ਠੰਢੀ ਯੱਖ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜਿਸ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਦੁਨੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ ਚੁੰਮਣਾ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਜੋ ਚੀਜ਼ਾਂ 'ਚੋਂ ਉਠਦੀ ਅੰਨ੍ਹੇਪਣ ਦੀ ਭਾਫ ਉੱਤੇ ਡੁਲ੍ਹ ਜਾਂਦੀ ਹੈ
ਜੋ ਨਿੱਤ ਦਿਸਦੇ ਦੀ ਸਾਧਾਰਣਤਾ ਨੂੰ ਪੀਂਦੀ ਹੋਈ
ਇਕ ਮੰਤਵਹੀਣ ਦੁਹਰਾਅ ਦੇ ਗਧੀ-ਗੋੜ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰੁਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

35. The Most Dangerous**Pash**

The exploitation of hard work is not the most dangerous of all.
The cruelty of the police is not the most dangerous of all.
Insatiable greed is not the most dangerous of all.

To be caught unawares - that is unfortunate.
To hide in fearful silence - that is unfortunate.
But it is not the most dangerous.

In the disorder of deceit,
To concede even though one is right—that is unfortunate.
To read in the dim light of fireflies—that is unfortunate.
But it is not the most dangerous.

The most dangerous is,
To be filled with a deadly silence.
To become apathetic, to bear everything.
With life's movement,
Restricted to daily routine,
The most dangerous is,
The death of our dreams.

The most dangerous is that watch,
Which works on your wrist
But whose time appears idle at your glance.

The most dangerous is that eye,
Which sees everything, but remains cold as ice.
Whose glance has forgotten to look at the world with love,
And sees the world without distinction.
Accepts the ordinary,
And gets lost in the aimless repetition of life.

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਉਹ ਚੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਜੋ ਹਰ ਕਤਲ ਕਾਂਡ ਦੇ ਬਾਅਦ
ਸੁੰਨ ਹੋਏ ਵਿਹੜਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ
ਪਰ ਤੁਹਾਡੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਨੂੰ ਮਿਰਚਾਂ ਵਾਂਗ ਨਹੀਂ ਲੜਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਉਹ ਗੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ
ਤੁਹਾਡੇ ਕੰਨਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਣ ਲਈ
ਜਿਹੜਾ ਕੀਰਨਾ ਉਲੰਘਦਾ ਹੈ
ਡਰੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਘਰ ਮੂਹਰੇ-
ਜੋ ਵਲੀ ਦੀ ਖੰਘ ਖੰਘਦਾ ਹੈ।

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਉਹ ਰਾਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜੋ ਪੈਂਦੀ ਹੈ ਜੀਉਂਦੀ ਰੂਹ ਦਿਆਂ ਆਕਾਸ਼ਾਂ 'ਤੇ
ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਨਿਰੇ ਉੱਲੂ ਬੋਲਦੇ ਗਿੱਦੜ ਹਵਾਂਕਦੇ
ਚਿਮਟ ਜਾਂਦੇ ਸਦੀਵੀ ਨੇਰੂ ਬੰਦ ਬੂਹਿਆਂ ਚੁਗਾਠਾਂ 'ਤੇ

ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਉਹ ਦਿਸ਼ਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ
ਜਿਹਦੇ ਵਿੱਚ ਆਤਮਾ ਦਾ ਸੂਰਜ ਫੁੱਥ ਜਾਵੇ
ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਮਰੀ ਹੋਈ ਧੁੱਪ ਦੀ ਕੋਈ ਛਿਲਤਰ
ਤੁਹਾਡੇ ਜਿਸਮ ਦੇ ਪੂਰਬ 'ਚ ਖੁਭ ਜਾਵੇ।

ਕਿਰਤ ਦੀ ਲੁੱਟ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਪੁਲਸ ਦੀ ਕੁੱਟ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ
ਗੱਦਾਰੀ-ਲੋਭ ਦੀ ਮੁੱਠ ਸਭ ਤੋਂ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।

ਖਿਲਰੇ ਹੋਏ ਵਰਕੇ ਵਿੱਚੋਂ (1988)

The most dangerous is that moon,
Which after the scene of a slaughter,
Rises quietly in the courtyard,
But doesn't irritate like pepper in the eyes.

The most dangerous is that song,
That in order to reach your ears,
Takes the form of a lament,
In front of the houses of frightened people,
And sounds like the beginning of a dreadful prophecy.

The most dangerous is that night,
That follows the death of an individual,
And continues with sounds of utter desolation,
That clings eternally at closed doors.

The most dangerous is the direction,
Where the soul has no destination,
And the sliver of its sickly light,
Penetrates the front of your body.

The exploitation of hard work is not the most dangerous of all.
The cruelty of the police is not the most dangerous of all.
Insatiable greed is not the most dangerous of all.

From *Khilare hoe Varke* (1988)
Translated by Ami P. Shah

36. ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਬਲੁਦ

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਮਿਲ

ਤੁਸੀਂ ਸੁਣਿਆ ਨਹੀਂ
ਸਾਰੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ
ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਜੋ ਬਲੁਦ ਹੈ
ਉਹ ਲਾ-ਪਤਾ ਹੈ

ਇਸੇ ਕਰਕੇ ਇਹ ਧਰਤੀ ਡੋਲਦੀ ਹੈ
ਹਕੂਮਤ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਬੋਲਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਸੰਸਦ ਕੁਫ਼ਰ ਇਸ ਲਈ ਤੋਲਦੀ ਹੈ
ਲੋਕਾਈ ਗੁਰਦਵਾਰੇ ਟੋਲਦੀ ਹੈ
ਗ੍ਰੰਥਾਂ, ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਫੋਲਦੀ ਹੈ
ਤੇ ਸ਼ਾਸਕ ਪਹਿਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਵਿੱਚਰਦਾ ਹੈ
ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਜੋ ਬਲੁਦ ਹੈ
ਉਹ ਲਾ-ਪਤਾ ਹੈ

ਇਸੇ ਲਈ ਖੁਲ੍ਹਦੈ, ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ ਦਫ਼ਤਰ
ਇਸੇ ਲਈ ਪੁੱਜਦਾ ਹੈ ਲੇਟ ਅਫ਼ਸਰ
ਇਸੇ ਲਈ ਚੱਲਦਾ ਹੈ ਘੁਸ ਅਕਸਰ
ਇਸੇ ਲਈ ਮਿਹਨਤੀ ਦਾ ਹਾਲ ਬਦ-ਤਰ
ਤਰਸਦਾ ਰੋਜ਼ ਆਟੇ ਨੂੰ ਕਨਸਤਰ
ਤੇ ਆਟਾ ਮਾਣਸਾਂ ਨੂੰ—
ਖਾਣ ਦੇ ਲਈ ਤੁਰ ਪਿਆ ਹੈ
ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਜੋ ਬਲੁਦ ਹੈ
ਉਹ ਲਾ-ਪਤਾ ਹੈ

36. The Bull That Supports The Earth⁶²**Tara Singh Kamil**

Haven't you heard?
 The whole world has found out,
 That the bull, who supports the earth,
 Is missing.

Because of this the earth trembles,
 The authorities announce on the radio.
 The parliament utters blasphemies,
 People search for religious sanctuaries,
 Browse through sacred books,
 And rulers change continuously,
 Because the bull, who supports the earth,
 Is missing.

This is why offices are open, but don't function,
 Why officers never arrive in time,
 Why bribes often make things work.
 For this reason, the condition of hardworking people is unbearable.
 They long for a full bowl of flour.
 And the basic necessities of life,
 Have turned and begun instead to destroy them,
 Because the bull, who supports the earth,
 Is missing.

⁶² According to mythology, the bull is a metaphor for order (*dharma*). Over the course of four time periods (*yug*)—*Sati*, *Treta*, *Dvapara*, and *Kali*—the position of the bull is progressively compromised. In the *Sati* age, the bull stands on four feet and order pervades; in the *Treta* age, the bull stands on three feet; in the *Dvapara* age, the bull stands on two feet; and in the *Kali* age, the bull only stands on one foot and disorder characterizes all of existence.

ਇਸੇ ਲਈ ਮੁਰਗ ਚਲਦਾ, ਜਾਮ ਚਲਦਾ
 ਤੇ ਜੁੱਤਾ ਸੰਸਦਾਂ ਵਿੱਚ ਆਮ ਚਲਦਾ
 ਵਿਦੇਸ਼ਾਂ ਵਾਸਤੇ “ਹੇ ਰਾਮ” ਚਲਦਾ
 ਤੇ ਭਾਰਤ ਲਈ ਬਰਾਏ ਨਾਮ ਚਲਦਾ
 ਤੇ ਸਿੱਕਾ ਗੁੰਡਿਆਂ ਦਾ ਆਮ ਚਲਦਾ
 ਸੁਰਾ, ਮਾਇਆ, ਤੇ ਮੋਹਿਨੀ ਦੀ
 ਤੁਰੀ ਅਰਾਧਨਾ ਹੈ
 ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਜੋ ਬਲੁਦ ਹੈ
 ਉਹ ਲਾ-ਪਤਾ ਹੈ

ਹੈ ਸੁਣਿਆ, ਰਾਜਨੀਤਕ ਨੇ ਚੁਰਾਇਆ
 ਕਹਿੰਦੇ ਧਰਮ ਰਖਸ਼ਕ ਨੇ ਚੁਰਾਇਆ
 ਵਪਾਰੀ, ਕਵੀ, ਗਾਇਕ ਨੇ ਚੁਰਾਇਆ
 ਗਿਆਨੀ, ਗੁਣੀ, ਨਾਇਕ ਨੇ ਚੁਰਾਇਆ
 ਕਿਸੇ ਸਿਆਣੇ, ਜਾਂ ਅਹਿਮਕ ਨੇ ਚੁਰਾਇਆ
 ਕਿ ਇਸ ਚੋਰੀ ਦਾ ਸਿੱਧਾ ਦੋਸ਼—
 ਸਭ ਤੇ ਆ ਰਿਹਾ ਹੈ
 ਕਿ ਧਰਤੀ ਹੇਠਲਾ ਜੋ ਬਲੁਦ ਹੈ
 ਉਹ ਲਾ-ਪਤਾ ਹੈ

ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ (1988) ਵਿੱਚੋਂ

For the same reason, delicacies and alcohol flow freely,
And shoes are thrown regularly in the parliament.
Abroad, pious slogans of *Hey Ram*,
And for India, religion in name only.
The writ of criminals runs frequently.
Alcohol, wealth, and attractive women,
Are now the objects of worship,
Because the bull, who supports the earth,
Is missing.

We have heard that politicians have stolen the bull.
Some say that the guardians of religion have stolen it,
Or that businessmen, poets, and artists have stolen it.
That the learned, virtuous, and heroic have stolen it,
Or that some wise one or a fool has stolen it.
But the blame for this theft is clear—
It falls directly upon everyone,
That the bull, who supports the earth
Is missing.

From *Kahikashan* (1988)
Translated by Ami P. Shah

37. ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਮਿਲ

ਕਾਹਨੂੰ ਬਾਲਦੈਂ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ
ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚੋਂ ਹਵਾਵਾਂ ਤੱਤੀਆਂ

ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਸ਼ਰਮਿੰਦਗੀ ਦੇ ਦਾਗ਼ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਬਦਨਾਮ ਰਾਜਨੀਤੀ ਦੇ ਸੁਰਾਗ਼ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਆਉਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਅੱਜ ਦਾ ਕਸੂਰ ਲੱਭਣਾ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੁਝੇ ਹੋਏ ਚਿਰਾਗ਼ ਰਹਿਣ ਦੇ

ਕਿੱਥੇ ਜਾਏਂਗਾ? ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਸਭ ਲਹੂ-ਰੱਤੀਆਂ
ਕਾਹਨੂੰ ਬਾਲਦੈਂ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਸੁੱਚੀ ਰੱਤ ਨਾਲ ਪੋਚੀ ਹੋਈ ਥਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਕੰਧਾਂ ਉੱਤੇ ਉੱਕਰੇ ਹੋਏ ਨਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਕੁਝ ਬੇਕਸੂਰ ਚੀਕਾਂ ਵਾਲੇ ਖੇਤ ਰਹਿਣ ਦੇ
ਕੁਝ ਸਾਜ਼ਿਸ਼ਾਂ ਦੇ ਮਾਰੇ ਹੋਏ ਗਿਰਾਂ ਰਹਿਣ ਦੇ

ਐਵੇਂ ਭਾਲ ਨਾ ਖਿਜ਼ਾਵਾਂ ਵਿੱਚ ਫੁੱਲ-ਪੱਤੀਆਂ
ਅਜੇ ਬਾਲ ਨਾ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਸੂਹਾ ਬੂਰ ਤਲਵਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਝੜ ਜਾਣ ਦੇ
ਗੁੱਸਾ ਬੋਥਿਆਂ ਵਿਚਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਝੜ ਜਾਣ ਦੇ
ਜਿਹੜੇ ਘਰਾਂ ਉੱਤੇ ਲਹੂ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਿਖੇ ਨੇ
ਉਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਦੀਵਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਝੜ ਜਾਣ ਦੇ

ਕਾਲੀ ਰੁੱਤ ਨੇ ਸੁਗੰਧਾਂ ਕੁੱਲ ਸਾੜ ਘੱਤੀਆਂ
ਅਜੇ ਬਾਲ ਨਾ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

37. Candles**Tara Singh Kamil**

Why are you lighting candles upon the ledges?
Let these harsh winds pass through the bazaars.

Let the stigma of shame remain on doorways,
Let the trace of these infamous politics remain,
So that future generations can apportion blame.
Let extinguished lamps in these homes remain unlit.

Where will you turn? Every direction is saturated with blood.
Why are you lighting candles upon the ledges?

Leave the places smeared with the blood of innocents,
Leave the names engraved on the walls,
Leave the fields where innocent cries rang out,
And the villages attacked by conspirators.

Do not search for new blossoms in this autumn season.
Do not light candles upon the ledges today.

Let the dried blood upon swords fade away,
Let these angry meaningless thoughts fade away.
In those houses marked with blood,
Let those marks upon the walls fade away.

This dark season has charred all life.
Do not light candles upon the ledges today.

ਜਦੋਂ ਗੱਲ ਤੇ ਦਲੀਲ ਬਲਵਾਨ ਨਾ ਰਹੇ
ਓਦੋਂ ਤੇਗ ਤਲਵਾਰ ਵੀ ਮਿਆਨ ਨਾ ਰਹੇ
ਐਸੀ ਵਗੀ ਏ ਹਵਾ ਅਸੀਂ ਅੱਖੀਂ ਦੇਖਿਆ
ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਕਹਿਣ ਵਾਲੇ ਜਿੰਦ ਜਾਨ ਨਾ ਰਹੇ

ਨਹੀਂ ਰੁਕੀਆਂ ਹਵਾਵਾਂ ਅਜੇ ਮਾਣ-ਮੱਤੀਆਂ
ਅਜੇ ਬਾਲ ਨਾ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ
ਲੰਘ ਜਾਣ ਦੇ ਬਾਜ਼ਾਰ 'ਚੋਂ ਹਵਾਵਾਂ ਤੱਤੀਆਂ।

ਕਹਿਕਸ਼ਾਂ (1988) ਵਿੱਚੋਂ

When reason becomes powerless,
Then swords are unsheathed.
I have seen such a season with my own eyes,
When those who spoke of life were deprived of their own.

These winds of self-righteousness have not yet stopped.
Do not light candles upon the ledges today.
Let these harsh winds pass through the bazaars.

From *Kahikashan* (1988)
Translated by Ami P. Shah

38. ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ

ਸੰਤ ਸੰਧੂ

ਜਿਵੇਂ ਔਂਤ ਗਿਆਂ ਦਾ ਥਾਂ ਹੋਵੇ
ਜਿਵੇਂ ਹੱਥ ਕਸਾਈਆਂ ਗਾਂ ਹੋਵੇ
ਜਿਵੇਂ ਮੋਏ ਪੁੱਤ ਦੀ ਮਾਂ ਹੋਵੇ
ਗ਼ਮ ਹੋਵੇ, ਬੇ-ਹਿਸਾਬ ਦਾ
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਅੱਤ ਗ਼ਰੀਬ ਦੀ ਜੂਨ ਹੋਵੇ
ਭੁੱਲ੍ਹਾ ਵਿੱਚ ਚੁਰਸਤੇ ਖੂਨ ਹੋਵੇ
ਅਤੇ ਮੁਜਰਿਮ ਆਪ ਕਾਨੂਨ ਹੋਵੇ
ਹੱਥ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋਵੇ ਨਵਾਬ ਦਾ
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਖਾਂਦੀ ਇੱਲ ਕਰੰਗ ਹੋਵੇ
ਜਿਵੇਂ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੱਗੀ ਜੰਗ ਹੋਵੇ
ਜਿਵੇਂ ਮਰਜ਼ ਕੋਈ ਅਧਰੰਗ ਹੋਵੇ
ਪਾਸਾ ਮਾਰਿਆ ਜਾਵੇ ਜਨਾਬ ਦਾ
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਗੁੱਤ ਤੋਂ ਸੱਖਣਾ ਗੰਡ ਹੋਵੇ
ਜਿਵੇਂ ਸੱਪ ਫੁੰਕਾਰਦਾ ਮੰਡ ਹੋਵੇ
ਭਰੀ ਸਭਾ ਦਰੋਪਦੀ ਭੰਡ ਹੋਵੇ
ਨਾਮ ਰਹੇ ਨਾ ਸ਼ਰਮ-ਲਿਹਾਜ਼ ਦਾ
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਪੱਕੀ ਸਰ੍ਹੋਂ ਖੇਤ 'ਚ ਕਿਰ ਜਾਵੇ
ਮਾਸੂਮ ਕ੍ਰਾਂਤਿਲੀਂ ਘਿਰ ਜਾਵੇ
ਹਰੇ ਬਾਗ 'ਚ ਢਾਂਗਾ ਫਿਰ ਜਾਵੇ
ਫੁੱਲ ਮਿਧਿਆ ਜਾਵੇ ਗੁਲਾਬ ਦਾ।
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

38. Please Don't Ask Me Of Punjab**Sant Sandhu**

Like a family without progeny,
 A cow walking with the butcher,
 The mother of a dead son,
 Whose sadness is incalculable,
 Please don't ask me of Punjab.

Like life condemned to endless poverty,
 Blood spilt in the center of town,
 Crime masquerading as law,
 With the ruler himself complicit,
 Please don't ask me of Punjab.

Like a vulture eating a skinned animal,
 A war broken out at home,
 The sickness of paralysis,
 Which leaves one side lifeless,
 Please don't ask me of Punjab.

Like an empty bowl for making *gurrh*,⁶³
 A cobra hissing in arid land,
 Draupadi⁶⁴ dishonored in public,
 With no concern for modesty,
 Please don't ask me of Punjab.

Like ripe mustard fallen to the ground,
 Innocents encircled by murderers,
 Verdant gardens destroyed,
 Rose flowers trampled,
 Please don't ask me of Punjab.

⁶³ Jaggery.

⁶⁴ Draupadi is the wife of the five Pandava brothers in the Indian epic, the *Mahabharata*. During the story, she is wagered and lost by her husband during a dice game. As a result, she is brought into the assembly hall and publicly insulted and dishonored in front of her entire family.

ਜਿਵੇਂ ਪਾਟਾ ਹੋਇਆ ਦੁੱਧ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਰਾਬੀ ਹੋਇਆ ਕਰੁੱਧ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਲਮਕਿਆ ਹੋਇਆ ਯੁੱਧ ਹੋਵੇ
 ਪਤਾ ਲੱਗੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਹਿਸਾਬ ਦਾ
 ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਪੋਹਲੀ ਭੱਖੜਾ ਖੇਤੀਂ ਖਿੜ ਜਾਵੇ
 ਖੂਹ ਵੱਗਦਾ ਪੁੱਠਾ ਗਿੜ ਜਾਵੇ
 ਗੱਡੀ ਨਾਲ ਗੱਡੀ ਦੇ ਭਿੜ ਜਾਵੇ
 ਹੱਡੀ ਮਸਲਾ ਬਣੇ ਕਬਾਬ ਦਾ।
 ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਬਿਨ-ਮਿਰਗਾਂ ਦੇ ਜੂਹ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਤਨ ਤੋਂ ਸੱਖਣੀ ਰੂਹ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਬਾਂਸ ਜੰਗਲ ਦਾ ਲੂਹ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਨਕਸ਼ਾ ਖਾਨਾ-ਖ਼ਰਾਬ ਦਾ
 ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਮੱਚੀ ਚਹੂੰ-ਦਿਸ਼ਾਵੀਂ ਲੁੱਟ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਰੁੱਖ-ਖਾਣੀ ਕੋਈ ਰੁੱਤ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਪਿਆ ਕੁਰਾਹੇ ਪੁੱਤ ਹੋਵੇ
 ਸੰਗ ਹੋਵੇ ਯਾਰ ਖ਼ਰਾਬ ਦਾ।
 ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਲੱਗਾ ਨਿਹੱਕਾ ਡੰਨ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਇਆ ਬੰਨ੍ਹ ਹੋਵੇ
 ਜਿਵੇਂ ਬਲੂਦ ਉੱਚੜਿਆ-ਕੰਨੂ ਹੋਵੇ
 ਤਾਰ ਟੁੱਟਿਆ ਹੋਵੇ ਰਬਾਬ ਦਾ
 ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

Like curdled milk,
Mauled elephants,
An endless war,
Without any reckoning,
Please don't ask me of Punjab.

Like a field overrun with weeds,
Persian wheels running backwards,
Two trains in a headlong collision,
Bones turned into *kababs*⁶⁵,
Please don't ask me of Punjab.

Like a natural setting without deer,
A body without an animating spirit,
A burnt bamboo forest,
A landscape of destruction,
Please don't ask me of Punjab.

Like confusion on all sides,
A season that destroys all vegetation,
A son who has taken the wrong path,
The company of a bad friend,
Please don't ask me of Punjab.

Like a punishment wrongly decreed,
A broken dam,
An ox with a bleeding neck,
A *rabab*⁶⁶ with broken strings,
Please don't ask me of Punjab.

⁶⁵ Pieces of roasted meat grilled upon skewers.

⁶⁶ A stringed musical instrument.

ਜਿਵੇਂ ਲੁੱਟੀ ਹੋਈ ਸਰਹੰਦ ਹੋਵੇ
ਜਿਵੇਂ ਹੇਠ ਬੱਦਲ ਦੇ ਚੰਦ ਹੋਵੇ
ਤੱਕਲੇ ਤੋਂ ਲਹਿੰਦੀ ਤੰਦ ਹੋਵੇ
ਕੱਚੀ ਕੰਧ ਨੂੰ ਲੱਗੀ ਸਲੂਭ ਦਾ।
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਜਿਵੇਂ ਮੱਝ ਮੱਕਈ 'ਚ ਖੁਲ੍ਹ ਜਾਵੇ
ਫੁੱਲ ਖਿੜੇ ਹਨੇਰੀ ਝੁੱਲ ਜਾਵੇ
ਲਹੂ ਵਾਂਗ ਪਾਣੀ ਦੇ ਡੁੱਲ੍ਹ ਜਾਵੇ
ਮਾਝੇ, ਮਾਲਵੇ ਅਤੇ ਦੁਆਬ ਦਾ।
ਮੈਥੋਂ ਪੁੱਛ ਨਾ ਹਾਲ ਪੰਜਾਬ ਦਾ।

ਅਣਫ਼ਾਈ (1989)

Like Sirhind ransacked,
The moon ostracized by clouds,
Misplaced thread on a *charkha*,
Earthen walls weakened by dampness,
Please don't ask me of Punjab.

Like a corn crop destroyed by buffaloes,
Blooming flowers tossed in a storm,
Blood spilt as easily as water,
Of Majha, Malwa, and Doaba,⁶⁷
Please don't ask me of Punjab.

Unpublished (1989)
Translated by Ami P. Shah

⁶⁷ Different regions of the Punjab.

39. ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ

ਅਹਿਮਦ ਸਲੀਮ

ਧਰਤੀ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਉਹ ਦੁੱਲੇ ਦੀ ਬਾਰ
ਜੰਮਿਆ ਮਿਰਜ਼ਾ ਸੂਰਮਾ ਕਰਦਾ ਕੌਲ ਕਰਾਰ

ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦੇਸ ਤੇ ਮੁਲਖ ਇਹ ਖਰਲਾਂ ਦਾ
ਲਹੂ ਬਾਲ ਕੇ ਲੱਭਦੀ ਖਲਕਤ ਇੱਥੇ ਰਾਹ

ਧਰਤੀ ਦੇਸ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭਾਵੇਂ ਬੜੀ ਅਮੀਰ
ਜੀਉਂਦਿਆਂ ਜੀ ਪਰ ਫਿਰੇ ਪਈ ਗਲ ਵਿੱਚ ਪਾ ਕਫਨੀਰ

ਖੂਹ ਗਿੜਦੇ ਵਿੱਚ ਬਸਤੀਆਂ, ਹੋਠੀਂ ਨੱਚੇ ਤਰੇਹ
ਸਿੱਟਿਆਂ ਉੱਤੇ ਜੋਬਨਾਂ ਭੁੱਖੀਂ ਲੋਕ ਮਰੇ

ਦੇਸ ਪੰਜਾਬੋਂ ਉਠਿਆ, ਵੱਤ ਨਫਰਤ ਦਾ ਸ਼ੋਰ
ਵਰਕਾ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਪਰਤਿਆ, ਤਵਾਰੀਖ਼ ਨੇ ਹੋਰ

ਜਿਉਂ ਤੁੰਬਾ ਉੱਡਦਾ ਰੂੰ ਦਾ, ਉੱਡੇ ਇੰਜ ਸਰੀਰ
ਤੇਰੇ ਹੱਥੋਂ ਅਮਨ ਦੀ ਚੁੰਨੀ ਲੀਰ ਕਤੀਰ

ਜਿੰਦੜੀ ਦੇ ਮੂੰਹ ਪਈ ਨੀਂ, ਬੂਹੇ ਬੂਹੇ ਪੂੜ
ਮਾਏ ਲੁਕਾਵਾਂ ਕਿੰਜ ਮੈਂ ਤੇਰਾ ਨਿੱਤ ਦਾ ਕੂੜ

ਪੁਤਰ ਤੇਰੇ ਛੇੜਦੇ ਦੂਰ ਪਾਰ ਨਿੱਤ ਲਾਮ
ਪੀਣ ਬਿਗਾਨੇ ਸਿਰਾਂ ਦੇ ਭਰ ਭਰ ਸੂਹੇ ਜਾਮ

ਤੇਰੀ ਮਿਟੀਓਂ ਉੱਠਦੇ ਨਿੱਤ ਦਿਹਾੜੀ ਠੱਗ
ਦੂਜਿਆਂ ਦੇ ਘਰ ਫੂਕ ਕੇ ਸੇਕਣ ਬਹਿੰਦੇ ਅੱਗ

ਤੇਰੀ ਚੁੰਨੀ ਸਾੜਦੇ ਵੱਤ ਵੇਂਦੇ ਨਦੀਆਂ ਚੀਰ
ਮਿਰਜ਼ੇ ਨੂੰ ਵੰਝ ਘੇਰਦੇ ਜ਼ਾਲਮ ਮੀਰ ਸ਼ਮੀਰ

39. The Land Of Punjab

Ahmad Salim

The Punjab is the land of Dulla.⁶⁸
Here, the brave Mirza⁶⁹ was born who spoke of honor.

The land of Bhagat Singh and of the Kharals⁷⁰
Sacrificing their lives, people follow their destiny.

Though the land of Punjab is very fertile,
Its inhabitants have been reduced to scarcity.

Wells work in communities, but thirst dances upon lips,
Though the harvest prospers, people die of hunger

Again on the land of Punjab has arisen the uproar of hatred,
History has turned a page from the past.⁷¹

With the ease of cotton flying in the air, people are killed,
In your hands, peace is torn to shreds.

Life is covered with dust at every door,
O Mother, how can I hide this falsehood on your hands.

Your sons are inciting war in far away places,
With great relish they are drinking the blood of others.

Your soil is giving birth to dishonorable ones,
Who watch with pleasure as others' homes burn.

Destroying your honor, they look across the rivers,
In an effort to kill Mirza, they surround him.

⁶⁸ Dulla Bhatti is the bandit-hero of a Punjabi legend.

⁶⁹ Hero of the Punjabi story of *Mirza-Sahiban*.

⁷⁰ Ahmad Khan Kharal (d.1857) and Bhagat Singh (1907-1931), hailed from the Punjab and were freedom fighters who were executed by the British colonial government.

⁷¹ The page from the past alluded to is the horror of the Partition (1947) which was witnessed again during the partition of West and East Pakistan and the creation of Bangladesh (1971).

ਸਾਹਿਬਾਂ ਬੰਗਲਾ ਦੇਸ ਦੀ, ਮਿਰਜ਼ੇ ਦੀ ਜਿੰਦ ਜਾਨ
ਵੰਜ ਕੇ ਜੋਬਨ ਲੁਟਦੇ, ਲੁਟ ਖੜਦੇ ਮੁਸਕਾਨ

ਕੈਦ ਕੀਤੇ ਨੇ ਸੂਰਮਾ ਰਾਂਝਣ ਯਾਰ ਤਬੀਬ
ਬੱਧੇ ਉਹਦੇ ਹੱਥ ਤੇ ਟੁੱਕੀ ਉਹਦੀ ਜੀਭ

ਸੰਗਲ ਸੰਗਲ ਬੋਲਦਾ ਹਿੱਕੇ ਹੱਕ ਦਾ ਬੋਲ
ਓੜਕ ਲੋਕਾਂ ਜਿੱਤਣਾ, ਲੋਕ ਰਾਜ ਦਾ ਘੋਲ

ਤੇਰੀ ਅਣਖ ਦਾ ਲਹੂ ਵੱਤ, ਡੁੱਲਿਆ ਰਾਹਵਾਂ 'ਤੇ
ਤੇਰੇ ਨਾਂ ਦੀ ਮਾਏ ਨੀ ਬੋਲੀ ਨਿੱਤ ਪਵੇ

ਤੇਰੀ ਗੋਦ ਦੀ ਅੰਬੜੀਏ, ਮਾਲਾ ਜਪਦੇ ਜੋ
ਰੋ ਰੋ ਤੈਥੋਂ ਪੁੱਛਦੇ, ਨੀਂ ਤੇਰੇ ਪੁਤਰ ਓਹ

ਮਾਏ ਨੀ ਲੋਰੀ ਗਾਉਂਦੀਏ, ਕਿਉਂ ਤੇਰੀ ਝੋਲੀ ਮੌਤ
ਤੇਰੀਆਂ ਅੱਖਾਂ 'ਚ ਪਿਆਰ ਦੀ ਹੁਣ ਕਦ ਜਗਸੀ ਜੋਤ

ਮਹਿਕਣ ਦੇਵੇਂ ਧਰਤੀਆਂ, ਵਿੱਛੜੇ ਸੱਜਣਾਂ ਹਾਰ
ਟੁਟੀ ਹੋਈ ਤੰਦ ਜੋੜ ਦੇ, ਨੀਲੀ ਦੇ ਅਸਵਾਰ

ਵਿਛੜੇ ਮੇਲ ਵਿਖਾਈਏ, ਅੱਜ ਨਦੀਆਂ ਨੂੰ ਚੀਰ
ਅਹਿਮਦ ਬਾਬ ਰੰਝੇਟੜੇ ਹੀਰ ਤੱਤੀ ਦਿਲਗੀਰ

ਕੁੰਜਾਂ ਮੋਈਆਂ (1989) ਵਿਚੋਂ

Sahiba from the land of Bangla, the life of Mirza,
Her youth has been destroyed, her blooming smiles stolen.

Ranjha⁷², the brave lover, has been imprisoned,
His hands are tied, his tongue silenced.

“Chains, chains,” everyone screams,
Yet, the people will win this battle of democracy.

Your honor has been debased once again,
Though songs are sung praising you.

Those who honor you deeply, O mother,
Crying they ask you, “are these your sons?”

O Mother who sings lullabies, why is death in your lap?
When will the light of love glimmer in your eyes again?

Let both lands be fragrant, and separated ones re-united,
Tie broken thread, O rider of *Nili*⁷³.

Let us cross rivers to rejoin the separated.
‘Ahmad’⁷⁴ says that without Ranjha, Hir is inconsolable.

From *Kunjan Moian* (1989)
Translated by Ami P. Shah

⁷² Hero of the Punjabi story of *Hir-Ranjha*.

⁷³ Mirza’s horse.

⁷⁴ The insertion of the poet’s signature (*takhallas*) is a common feature of Indian poetry.

40. ਗੀਤ

ਸੂਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਓਦੋਂ ਵਾਰਿਸ ਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਵੰਡਿਆ ਸੀ
 ਹੁਣ ਸ਼ਿਵ ਕੁਮਾਰ ਦੀ ਵਾਰੀ ਏ
 ਓਹ ਜ਼ਖ਼ਮ ਪੁਰਾਣੇ ਭੁੱਲ ਵੀ ਗਏ
 ਨਵਿਆਂ ਦੀ ਜੋ ਫੇਰ ਤਿਆਰੀ ਏ

ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸ਼ੇਖ਼ ਫ਼ਰੀਦ ਬਿਨਾ
 ਅਮਿਓਂ ਵੀ ਫਿੱਕਾ ਲਗਦਾ ਏ
 ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਸੰਤ ਕਬੀਰ ਬਿਨਾ
 ਦੋਮੇਲ ਹੀ ਨਿੱਕਾ ਲਗਦਾ ਏ

ਜੋ ਵੀ ਜਗਦਾ ਹੈ ਸਾਡਾ ਹੈ
 ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਜੋਤ ਪਿਆਰੀ ਏ

ਅਸਮਾਨ ਜਿਥੇ ਲਈ ਥਾਲ ਜਿਹਾ
 ਸੂਰਜ ਤੇ ਚੰਦ ਚਿਰਾਗ਼ ਧਰੇ
 ਤਾਰੇ ਜਿਸ ਖ਼ਾਤਰ ਮੋਤੀ ਸਨ
 ਤੇ ਪਵਨ ਚਵਰ ਦਿਨ ਰਾਤ ਕਰੇ

ਉਸ ਸ਼ਾਇਰ ਦੀ ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਵਿੱਚ
 ਇਹ ਲੀਕ ਜਿਹੀ ਕਿਸ ਮਾਰੀ ਏ

ਜੋ ਅਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਨ ਕਹੇ
 ਉਹ ਛਾਂ ਵੱਲੋਂ ਖੁੜ ਜਾਵੇਗਾ
 ਧੁੱਪਾਂ ਬੇਗ਼ਾਨੀਆਂ ਸਹਿ ਸਹਿ ਕੇ
 ਇੱਕ ਦਿਨ ਆਪੇ ਮੁੜ ਆਵੇਗਾ

ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਪੇਗਾ 'ਵਾਜ਼ ਜਿਵੇਂ'
 ਓਦ੍ਹੀ ਠੰਢੜੀ ਮਾਂ ਨੇ ਮਾਰੀ ਏ

40. A Song**Surjit Patar**

First they cut off Varis Shah
Now it's time for Shiv Kumar
The old wounds are already forgotten
As the preparation to make wounds anew.

Without Shaikh Farid,
Even nectar is tasteless
Without Kabir,
The horizon seems small

Whosoever shines, is ours
We consider every light precious

For whom the sky, platter-like
Was set with lamps of the sun and moon
For whom the stars were pearls
And the wind a fly-whisk, day and night

Through the verse of that great poet
Who is attempting to create a breach?

He who does not call his own mother, "Mom"
Will desperately need the shade
Enduring alien sunrays
One day he will come 'round on his own

To him it will seem like a call
From his loving mother

ਮੈਂ ਕਦ ਕਹਿੰਨਾਂ ਇਨਸਾਫ਼ ਨਾ ਮੰਗ
ਜਾਂ ਇਹ ਕਿ ਹੱਕ ਲਈ ਛੇੜ ਨ ਜੰਗ
ਪਰ ਦੁਸ਼ਮਣ ਦੀ ਪਹਿਚਾਣ ਤਾਂ ਕਰ
ਐਵੇਂ ਨਾ ਕੱਟ ਅਪਣੇ ਹੀ ਅੰਗ

ਇਉਂ ਖੰਭਾਂ ਦੀ ਤੌਹੀਨ ਨ ਕਰ
ਇਹ ਛੋਟੀ ਬਹੁਤ ਉਡਾਰੀ ਏ
ਦੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਜੇ ਲੜਨਾ
ਭੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਜੇ ਲੜਨਾ
ਜੋ ਛਾਂ ਦੇ ਬਹਾਨੇ ਖਾ ਜਾਂਦੇ
ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਖ਼ਿਲਾਫ਼ ਅਜੇ ਲੜਨਾ

ਤੇਰੀ ਤੇਗ ਦੀ ਧਾਰ ਤੋਂ ਮੈਂ ਸਦਕੇ
ਓਦੀ ਲੋੜ ਤੋਂ ਕੌਣ ਇਨਕਾਰੀ ਏ

ਇਹਨੂੰ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖ ਲਿਸ਼ਕਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਇਹਦੀ ਧਾਰ ਨੂੰ ਸਾਣ ਚੜ੍ਹਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਨੇਰੇ ਵਿੱਚ ਚਾਨਣ ਲਿਖਣਾ ਏ
ਇਹਨੂੰ ਅੱਗ ਦੀ ਲਾਟ ਬਣਾ ਕੇ ਰੱਖ
ਕੁਝ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੁੰਦੀ ਕੇਵਲ
ਸ਼ਮਸ਼ੀਰ ਹੀ ਇੱਕ ਲਿਖਾਰੀ ਏ

ਪਰ ਤੁਰਿਆ ਪੈਂਡਾ ਕਿਉਂ ਤੁਰਨਾ
ਅੱਗੇ ਦੀ ਵਾਟ ਜੋ ਭਾਰੀ ਏ

ਹਨ੍ਹੇਰੇ ਵਿਚ ਸੁਲਗਦੀ ਵਰਣਮਾਲਾ (1992) ਵਿੱਚੋਂ

When do I say don't ask for justice?
Or, for your rights, do not fight?
But *recognize* the enemy
And don't sever your own limbs

Do not dishonor your wings
In this unnecessary flight
Against sorrows we have to fight
Against poverty we have to fight
Those who exploit with the pretext of protection,
We have to fight against them

I offer my life on the edge of your sword
Who can refuse its importance?

Take care of it, keep it well burnished
Keep its edge well honed
In the darkness writing light
Keep it like a blaze of fire
There are times when
The sword alone is a scribe

Yet why walk the distance already walked
The road ahead is sufficiently heavy?

From *Hanere vichch Sulagadi Varanhmala* (1992)
Translated by Gibb Schreffler

41. ਜੇ ਅੱਜ ਹੋਂਦਾ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ

ਅਹਿਮਦ ਰਾਹੀ

ਜੇ ਅੱਜ ਹੋਂਦਾ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ
 ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ
 ਮੇਰੇ ਆਲ ਦੁਆਲੇ ਪਿਆ
 ਅੰਨ੍ਹਾ ਹਨੇਰਾ ਏ ਇਹੋ ਜਿਹਾ
 ਜੁਲਮ ਦੀ ਚੱਕੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੰਦਾ
 ਬਿਨ ਤਕਸੀਰੋਂ ਪਿਸੇ ਪਿਆ
 ਜਾਲਮਾਂ ਆਪਣੀ ਅੱਤ ਚੁਕੀ ਏ
 ਰੱਬ ਦਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਖੌਫ਼ ਰਿਹਾ

ਹਰ ਇੱਕ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਫੂੜੀਆਂ ਵਿਛੀਆਂ
 ਬੰਦ ਜੁਬਾਨਾਂ ਕਰਦੀਆਂ ਵੈਣ
 ਇਤਨਾਂ ਸਹਿਮ ਏ ਲੋਕਾਂ ਅੰਦਰ
 ਆਪਣੇ ਸਾਹ ਵੀ ਉਹ ਘੁੱਟ ਲੈਣ
 ਸਿਲ੍ਹੀਆਂ ਸਿਲ੍ਹੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਹਰ ਦਮ
 ਵਹਿਣਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਡੁੱਬੀਆਂ ਰਹਿਣ

ਜਿਹੜੇ ਖਾਬ ਕਦੀ ਦੇਖੇ ਸੀ
 ਉਹ ਸਾਰੇ ਹੀ ਖਿਲਰ ਗਏ
 ਰੱਬ ਦਾ ਨਾਂ ਵੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਡਿਆ
 ਬੰਦਾ ਦਏ ਤੇ ਬੰਦਾ ਲਏ
 ਇਹ ਜੁਗ ਨਹੀਂ ਏ ਇਹ ਕਲਜੁਗ ਏ
 ਸੱਚੀ ਗੱਲ ਇਹ ਕੌਣ ਕਹੇ?

ਫਸੇ ਹੋਏ ਨੇ ਬੇਵਸ ਲੋਕੀਂ
 ਮੌਤ ਹਯਾਤੀ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ
 ਘੁੰਮਣਘੇਰੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਬੇੜੀ
 ਜੁਲਮ ਦੇ ਸ਼ਹਦਾ ਆਰ ਨਾ ਪਾਰ

41. If Bulleh Shah⁷⁵ Was Alive**Ahmad Rahi**

If Bulleh Shah was alive,
 I would ask him
 Why my surroundings are
 Enveloped in such a blind darkness?
 Why in the grinding mill of punishment an individual,
 Without guilt, is being crushed?
 Tyrants have reached the limits of cruelty,
 They aren't even scared of God.

In every heart, a seat of mourning,
 Silent tongues sing lamentations.
 There is such fear within people,
 They can hardly breath.
 In every moment, moist eyes
 Drowning in a torrent.

Dreams once envisioned,
 Lay scattered.
 From them, even the name of God has disappeared.
 What remains is the transaction of give and take.
 This isn't any time period, it is the *Kaliyug*⁷⁶.
 Who will speak such truth?

Trapped and helpless, humanity
 Is caught in the middle of death and life.
 Like a boat in a whirlpool,
 Victims of cruelty, without a shore in sight.

⁷⁵ Bulleh Shah (1680-1758) is a Punjabi Sufi poet whose mystical poetry transcends the boundaries of political and religious ideologies and institutions. Beloved in both India and Pakistan, his burial site (*dargah*) is in Kasur (West Punjab).

⁷⁶ According to Hindu cosmology, the universe moves through successive periods of time (*yug*) and the *Kaliyug* is a period characterized by pervasive disorder and darkness.

ਜਿਹੜੇ ਦੋਜ਼ਖ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ
ਰਾਤ ਦਿਨੋਂ ਏ ਸੜਨਾ ਪੈਂਦਾ
ਜੇ ਕਿਧਰੇ ਇਹੋ ਜਿਹਾ ਦੋਜ਼ਖ
ਉਹਦਾ ਤਨ ਮਨ ਲੁੰਹਦਾ ਰਹਿੰਦਾ
ਉਹ ਲਿਖਦਾ ਤੇ ਕੀ ਲਿਖਦਾ?
ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਮੈਂ ਪੁੱਛਦਾ
ਜੇ ਅੱਜ ਹੋਂਦਾ ਬੁਲ੍ਹੇ ਸ਼ਾਹ

ਰੁੱਤ ਆਏ ਰੁੱਤ ਜਾਏ (1993) ਵਿਚੋਂ

That hell in which we
Suffer day and night,
If in this type of hell,
His mind and body were burning,
What would he write?
I would ask him,
If Bulleh Shah was alive.

From *Rutt Ae Rutt Jae* (1993)
Translated by Ami P. Shah

42. ਜਦ ਦੁਖਾਂ ਧੁਆਂਖੀ ਖ਼ਲਕਤ

ਨਜਮ ਹੁਸੈਨ ਸੱਯਦ

ਜਦ ਦੁਖਾਂ ਧੁਆਂਖੀ ਖ਼ਲਕਤ ਨਿਕਲੀ
ਮੁੜ ਅੰਦਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬਹਿ ਗਈ ਏ
ਜਦ ਪੀਰ ਪੈਗ਼ੰਬਰਾਂ ਨੂੰ ਆਪ ਆਪਣੀ ਪੈ ਗਈ ਏ
ਜਦ ਟੀ ਵੀ ਅੱਗੇ ਸੁਤਿਆਂ ਸੁਤਿਆਂ
ਸੱਜ-ਜੰਮਿਆਂ ਦੀ ਚੜ੍ਹੀ ਜਵਾਨੀ ਲਹਿ ਗਈ ਏ
ਜਦ ਵੇਲਾ ਲੰਘ ਗਿਆ ਏ
ਦਿਲ ਦੀ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਰਹਿ ਗਈ ਏ
ਤੈਨੂੰ ਕੀ ਹੋਇਆ ਹੈ ਜਿਹੜਾ
ਐਸ ਉਮਰੇ ਤੇਰਾ ਗੀਤ ਜੋੜਣ ਨੂੰ ਜੀ ਕਰਦਾ ਏ

ਸ਼ੀਸ਼ ਮਹਿਲ ਦੀ ਵਾਰ (1993) ਵਿੱਚੋਂ

42. When Suffering Humanity**Najm Hosain Syed**

Though suffering humanity stood together,
Their pain has returned within unexpressed.
When the prophets themselves are concerned with survival
While sitting in front of the TV,
The glory of rising youth has been lost.
Since that time has passed,
Those unfulfilled desires have remained unspoken.
What is wrong with you,
That you wish to compose poetry at this age?

From *Shish Mahal di Var* (1993)

Translated by Ami P. Shah

43. ਕੌਮ ਦੇ ਗਦਾਰੋ

ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ

ਕੌਮ ਦੇ ਗਦਾਰੋ ਪੁਕਾਰੋ ਤੇ ਕੁਕਾਰੋ ਹੁਣ
ਗਏ ਹੋਏ ਫਰੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁੜ ਕੇ ਬੁਲਾਈ ਜਾਓ
ਕੌਮਾਂ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਤੁਸੀਂ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਕੀਤੀਆਂ
ਬੰਦਾ ਬੰਦਾ ਟੋਟੇ ਟੋਟੇ ਹੁੰਦਾ ਤੇ ਕਰਾਈ ਜਾਓ

ਖਾਈ ਜਾਓ ਖਾਈ ਜਾਓ ਭੇਤ ਕਿੰਨੇ ਖੋਲਣੇ
ਵਿੱਚੋਂ ਵਿੱਚ ਖਾਈ ਜਾਓ ਉੱਤੋਂ ਰੋਲਾ ਪਾਈ ਜਾਓ
ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ਕੋਰਾਂ ਨੇ ਮਿੱਟੀ ਉੱਡਦੀ ਜਾਪਦੀ ਹੈ
ਪੱਕੀ ਆਵਾਜ਼ ਪੈਦਾ ਕਰੋ ਕੋਠੀਆਂ ਬਣਾਈ ਜਾਓ

ਚਾਚਾ ਦਏ ਭਤੀਜੇ ਨੂੰ ਭਤੀਜਾ ਦੇਵੇ ਚਾਚੇ ਨੂੰ
ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਵੰਡੀ ਜਾਓ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਖਾਈ ਜਾਓ
ਅੰਨਾ ਮਾਰੇ ਅੰਨੀ ਨੂੰ ਘਸੁੰਨ ਵਜੇ ਥੰਮੀ ਨੂੰ
ਜਿੰਨੀ ਤੁਹਾਥੋਂ ਅੰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਓਨੀ ਅੰਨੀ ਪਾਈ ਜਾਓ

ਮਰੀ ਦੀਆਂ ਚੋਟੀਆਂ ਤੇ ਛੁੱਟੀਆਂ ਗੁਜ਼ਾਰ ਕੇ
ਗਰੀਬਾਂ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਾਲੀ ਸੜਕੋ ਸੜਕੀ ਪਾਈ ਜਾਓ
ਢਿਡ ਭਰੋ ਆਪਣੇ ਤੇ ਐਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਏ
ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਲੰਮੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਈ ਜਾਓ

ਤੇ ਬੰਦ ਜੇ ਸ਼ਰਾਬ ਕੀਤੀ ਵਾਰੇ ਜਾਈਏ ਬੰਦਿਆਂ ਦੇ
ਘਰੇ ਘਰੀ ਪੇਟੀਆਂ ਤੇ ਪੇਟੀਆਂ ਪੁਚਾਈ ਜਾਓ
ਤੋਲਾ ਮਾਸਾ ਰੋਲ ਕੇ ਗਰੀਬਾਂ ਦੀ ਕਮਾਈ ਵਿੱਚੋਂ
ਅਮਰੀਕਾ ਕੋਲੋਂ ਕਾਰਾਂ ਉੱਤੇ ਕਾਰਾਂ ਮੰਗਵਾਈ ਜਾਓ

ਖਾਈ ਜਾਓ ਖਾਈ ਜਾਓ ਭੇਤ ਕਿੰਨੇ ਖੋਲਣੇ
ਵਿੱਚੋਂ ਵਿੱਚ ਖਾਈ ਜਾਓ ਉੱਤੋਂ ਰੋਲਾ ਪਾਈ ਜਾਓ

ਦਾਮਨ ਦੇ ਮੋਤੀ (1993) ਵਿੱਚੋਂ

43. Traitors Of The Nation

Ustad Daman

Traitors of the nation, scream and yell now,
 Call back the departed *firangis*.⁷⁷
 You have already broken our nations into fragments,
 Keep breaking human beings into pieces too.

Keep amassing and consuming, who will reveal your secrets?
 In private corruption reigns, in public promises are made.
 With mist in all directions, and dust flying.
 Speak in platitudes while amassing personal property.

Keep the spoils within the family,
 Distribute them among yourselves and keep enjoying.
 Like a blind man hitting a blind woman, the fist hits the pillar.
 Create as much chaos as you possibly can.

Go to the hills and celebrate your holidays,
 While sending poor youth to liberate Kashmir.
 Fill your bellies, who cares for the poor?
 Keep offering the hungry long explanations.

If you ban liquor, I appreciate your prohibitions,
 Start distributing crates of liquor among yourselves.
 Embezzle the tiny remains of poor people's income,
 And keep importing cars from America.

Keep amassing and consuming, who will reveal your secrets?
 In private corruption reigns, in public promises are made.

From *Daman de Moti* (1993)
 Translated by Ami P. Shah

⁷⁷ Literally, 'foreigner,' but here a reference to the departed British colonial rulers.

44. ਮੈਨੂੰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ

ਉਸਤਾਦ ਦਾਮਨ

ਮੈਨੂੰ ਕਈਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਈ ਵਾਰੀ
ਤੂੰ ਲੈਣਾ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਨਾਂ ਛੱਡ ਦੇ
ਗੱਦ ਜਿਢ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਪਲ ਕੇ ਜਵਾਨ ਹੋਇਆਂ ਏ
ਉਹ ਮਾਂ ਛੱਡ ਦੇ ਤੇ ਗਰਾਂ ਛੱਡ ਦੇ
ਜੇ ਪੰਜਾਬੀ ਪੰਜਾਬੀ ਈ ਕੂਕਣਾ ਏ
ਜਿੱਥੇ ਖਲਾ ਖਲੋਤਾ ਏ ਥਾਂ ਛੱਡ ਦੇ
ਮੈਨੂੰ ਐਂਜ ਲਗਦਾ ਲੋਕੀ ਆਖਦੇ ਨੇ
ਉਹ ਪੁਤਰਾ ਆਪਣੀ ਤੂੰ ਮਾਂ ਛੱਡ ਦੇ

ਦਾਮਨ ਦੇ ਮੋਤੀ (1993) ਵਿੱਚੋਂ

44. I Have Been Told Many Times**Ustad Daman**

I have been told many times:
“Stop taking the name of Punjabi.
The lap in which you were nurtured and raised,
Disavow that mother and those places.
If you want to raise a hue and cry about Punjabi,
Then leave this place where you stand.”
It seems to me as if people are saying:
“Son, abandon your own mother.”⁷⁸

From *Daman de Moti* (1993)

Translated by Ami P. Shah

⁷⁸ This poem references the politicization of language in Pakistan with regards to the recognition and status of Punjabi and Urdu.

45. ਬਾਰੀਂ ਵਰੀਂ ਅਮਰੀਕਾ ਤੋਂ ਪਰਤੇ ਸੂਝਵਾਨ ਦਾ ਪਿੰਡ ਫੇਰਾ

ਨਜਮ ਹੁਸੈਨ ਸੱਯਦ

ਕੀ ਦੱਸੀਏ
 ਜਦੋਂ ਦੇ ਤੁਸੀਂ ਗਏ ਹੋ
 ਕੰਮਕਾਰ ਤੇ ਦੁੱਗਣੇ ਚੌਗਣੇ ਨੇ
 ਲਹੌਰ ਕੀ ਏ ਜੇ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਕੋਈ ਨਹੀਂ
 ਭਾ ਜੀ
 ਆਂਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਉ ਤੁਸੀਂ ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਣਾ ਏ
 ਹੇਠਲੀ ਉਤਾਹ ਹੋ ਜਾਵਣੀ ਏ
 ਸਾਡੇ ਭਾ ਦੀ ਹੋ ਗਈ ਏ ਕੀ ਦੱਸੀਏ
 ਦੋਏ ਭੈਣਾਂ ਨੇ ਸੌਂਕਣਾਂ
 ਆਮੋ ਸਾਮੁਣੇ ਚੌਂਕ ਚ ਬਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ
 ਤੌਬਾ ਜੀਭ ਸੜ ਜਾਏ
 ਮਤੇ ਕੋਈ ਬੁੱਢੀਆਂ ਸ਼ਾਰਕਾਂ ਹੋਣ
 ਦਿਹੂੰ ਰਾਤ ਸਾਡੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ
 ਹੱਥ ਧਰ ਕੰਨੀਂ ਪਈਆਂ ਕਹਿੰਦੀਆਂ ਨੇ -
 'ਪਾਪੀਆ,
 ਵੱਢ ਹੱਥ ਹਥਿਆਰ ਗੁਨਾਹੀਂ ਅਪਣਾ
 ਕੋਰਾ ਲੱਠਾ ਹੋ ਜਾ
 ਨਿਕਲ ਦੀਨ ਦੇ ਨਾਂ 'ਤੇ ਜਾਨ ਦੇ ਦੇ
 ਫੱਟ ਚਾੜ੍ਹ ਦੇ ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਕੁਸਕਦਾ ਏ
 ਜਿਹੜਾ ਨਿਕਲਿਆ ਏ ਵਾੜ ਦੇ
 ਰੋਹੜ ਦੇ ਗੰਦ ਸਾਰਾ।
 ਕੋਲ ਸੱਦ ਨਾਲੇ
 ਅੱਖਾਂ ਹੋਰ ਦੀਆਂ ਹੋਰ ਕਰ ਦਸਦੀਆਂ ਨੇ।
 ਮਾਂ ਨੂੰ ਮਾਂ ਨਹੀਂ
 ਭੈਣ ਨੂੰ ਭੈਣ ਨਹੀਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਰਹਿਣ ਦਿੱਤਾ
 ਝਾਕ ਅੰਨ੍ਹੀਆਂ ਤਾਕੀਆਂ ਹੱਸਦੀਆਂ ਨੇ।
 ਆਪਾਂ ਕੁਸਕਦੇ ਨਹੀਂ
 ਬਾਰੀਂ ਟੁੰਡੀਆਂ ਮਿਰਚ ਲਬੇੜ ਡੰਡੇ ਸਾਨੂੰ
 ਚਾੜ੍ਹ ਉੱਤੋਂ ਪੇਚ ਕੱਸਦੀਆਂ ਨੇ।

45. A Wise Person's Return To His Village From America After Twelve Years

Najm Hosain Syed

What can we say?
 Since you have been gone,
 Our resources have grown exponentially.
 What can we say of Lahore, when nothing has remained with us?
 Brother,
 You used to say that you would bring the revolution.
 That the bottom would rise to the top.
 As far as we are concerned, this has happened. What can we say?
 Two sisters have become co-wives.⁷⁹
 They sit across from each other in public.
 I swear, my tongue will burn if I repeat their words.
 As if they were two old *sharks*⁸⁰,
 Who are with us day and night,
 Covering their ears, they say,
 “You Sinner,
 Cut your evil hand with a weapon.
 Become pure like a white cloth
 Emerge in the name of religion and sacrifice yourself.
 Destroy anyone who utters a sound.
 Send back whoever comes out.
 Like a flood, wash away the dirt.”
 They call us close and,
 Turning their eyes they tell us something else.
 Traditional familial relations,
 And the honor of women have not remained.
 From dark windows, they laugh.
 We don't say a word.
 They employ torture from below,
 And put pressure upon the people from above.⁸¹

⁷⁹ A reference to the division in the Communist Left between factions that allied with Moscow and Beijing, respectively.

⁸⁰ In Punjabi, *shark*, sometimes referred to as *gutar*, is a quarrelsome, noisy, and large sparrow.

⁸¹ These two lines describe vicious methods of torture.

ਢੇਰ ਸੁੱਥਣਾ ਅਰਸ਼ ਤੋਂ ਫ਼ਰਸ਼ ਤਾਈਂ
 ਤੋਬਾ ਜੀਭ ਸੜ ਜਾਏ।
 ਹੋਵੇ ਭੇਤ ਕੋਈ
 ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਅਸਰ ਵੀ ਹੈ ਕਿ ਨਹੀਂ
 ਭਾ ਜੀ
 ਵਾਪਸ ਖੈਰ ਨਾਲ ਜਾਉ
 ਤੁਹਾਨੂੰ ਨਾਲ ਐਵੇਂ ਗੁਨਾਹਗਾਰ ਕਰੀਏ
 ਆਂਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਉ ਤੁਸੀਂ: 'ਇਨਕਲਾਬ ਲਿਆਉਣਾ ਏ
 ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਸਭ ਇਕ ਹੋ ਜਾਵਣਾ ਏ'।
 ਸੋਈਉ ਹੋ ਗਿਆ ਜੇ।
 ਆਂਹਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਉ ਤੁਸੀਂ:
 'ਸਾਡਾ ਕੰਮ ਕੀ ਏ?
 ਇਨਕਲਾਬ ਦੇ ਖਾਬ ਦੇਖਣਾ'।
 ਚੰਗੇ ਰਹੇ ਹੋ ਅਪਣਾ ਆਪ ਲੈ ਗਏ
 ਨਾਲੇ ਖਾਬ ਲੈ ਗਏ
 ਬਾਰਾਂ ਵਰ੍ਹੇ ਹੋ ਗਏ ਆਪਾਂ ਜਾਗਨੇ ਆਂ
 ਮਤੇ ਅੱਖ ਲੱਗੇ, ਕੀ ਦਾ ਕੀ ਹੋ ਜਾਏ?

ਕਾਲ ਥਾਲ (1998) ਵਿੱਚੋਂ

There is a heap of clothes from the earth to the sky.
I swear, my tongue will burn if I repeat their words.
Nothing is secret,
But is there any point in talking about such things?
Brother,
Go back safely to America,
Otherwise you will be brought into this chaos.
You used to say that you would bring the revolution.
That the powerful and the powerless would become one.
That has happened.
You used to say,
“What is our task?
To dream of the revolution.”
It is good that you have left here,
Along with your dreams.
Twelve years have passed and we are wide-awake.
If we fall asleep, who knows what will happen?

From *Kal Thal* (1998)
Translated by Ami P. Shah

46. ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ**ਸੂਰਜੀਤ ਪਾਤਰ**

ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ
ਉੱਠ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ
ਇਹ ਤਾਂ ਏਥੇ ਵਗਦੀਆਂ ਹੀ ਰਹਿਣੀਆਂ
ਪੌਣਾਂ ਕੁਪੱਤੀਆਂ
ਤੂੰ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਨ੍ਹੇਰ ਨਾ ਸਮਝੋ ਕਿ ਚਾਨਣ ਡਰ ਗਿਆ ਹੈ
ਰਾਤ ਨਾ ਸੋਚੋ ਕਿ ਸੂਰਜ ਮਰ ਗਿਆ ਹੈ
ਬਾਲ ਜੋਤਾਂ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇ ਮਾਣ-ਮੱਤੀਆਂ
ਉੱਠ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਮੰਨਿਆ ਕਿ ਰਾਜ ਨ੍ਹੇਰੇ ਦਾ ਹਠੀਲਾ
ਪਰ ਅਜੇ ਜਿਉਂਦਾ ਏ ਕਿਰਨਾਂ ਦਾ ਕਬੀਲਾ
ਕਾਲਿਆਂ ਸਫ਼ਿਆਂ 'ਤੇ ਸਤਰਾਂ ਲਾਲ ਰੱਤੀਆਂ
ਉੱਠ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਵਾਵਰੋਲੇ ਉੱਠਦੇ ਹੀ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ ਤੱਤੇ
ਪੱਤਝੜਾਂ ਨੇ ਝਾੜ ਦੇਣੇ ਆ ਕੇ ਪੱਤੇ
ਇਸ ਦਾ ਮਤਲਬ ਇਹ ਨਹੀਂ ਕਿ ਪੁੰਗਰਨ ਨ ਪੱਤੀਆਂ
ਉੱਠ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਪੌਣ ਵਿੱਚ ਨਿਤ ਵਧ ਰਹੀ ਵਿਸ਼ ਤੋਂ ਨ ਡਰਦੇ
ਬਿਰਖ ਬੂਟੇ ਰੋਜ਼ ਅਪਣਾ ਕਰਮ ਕਰਦੇ
ਜ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤ 'ਚ ਬਦਲੀ ਜਾਣ ਪੱਤੀਆਂ
ਉੱਠ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਰੋ ਨਾ, ਇਹ ਰਹਿਰਾਸ ਦਾ ਵੇਲਾ ਹੈ ਕੁੜੀਏ
ਕਾਲ ਨੂੰ ਨ ਰੋਈਏ, ਤ੍ਰੈਕਾਲਾਂ ਨਾ ਜੁੜੀਏ
ਸਿਰ ਤੋਂ ਸਭ ਲੰਘ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ ਸਾੜ੍ਹ-ਸੱਤੀਆਂ
ਉੱਠ ਜਗਾ ਦੇ ਮੋਮਬੱਤੀਆਂ

ਅਣਫ਼ਪੀ (2006)

46. Candles⁸²**Surjit Patar**

Light these candles.
 Rise, light these candles.
 There will remain,
 These quarrelsome winds,
 But you should light these candles.

May darkness not think the moon scared.
 May night not think the sun dead.
 Light these lamps to honor life.
 Rise, light these candles.

Granted, the night's reign may be stubborn,
 But rays of light still survive.
 On dark pages, verses revealing life.
 Rise, light these candles.

These cruel whirlwinds will remain,
 The fall will shake away the leaves,
 But this does not mean that new leaves will not grow.
 Rise, light these candles.

Unafraid of the poison that spreads daily in the wind,
 Nature continues to do its duty,
 Of transforming poison into nectar.
 Rise, light these candles.

Girls, do not cry, this is the time of *Rahiras*.⁸³
 Do not linger on death, reflect upon the passage of time.
 These difficulties will pass away.
 Rise, light these candles.

Unpublished (2006)

Translated by Ami P. Shah

⁸² This poem can be read in dialogue with Tara Singh Kamil's poem also entitled "Mombattian."

⁸³ A Sikh prayer recited at sunset.

ਘਰ - HOME

47. ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ – The Punjabi's Dream	Dhani Ram Chatrik
48. ਸੁੰਨੇ ਸੁੰਨੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ – On Lonely Paths	Surjit Patar
49. ਆਪਣਾ ਕਿ ਪਰਾਇਆ – Native or Alien?	Shivcharan Gill
50. ਦੁੱਚਿੱਤੀਆਂ – Quandaries	Ajmer Rode
51. ਕੁਲਾਮ ਵਲੈਤੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ – Conversation Between
Foreign Born Son...	Amarjit Chandan
52. ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ – Song of the Displaced	Amarjit Chandan
53. ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ – My Language Is Dying	Surjit Patar

47. ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਸੁਪਨਾ

(ਕਿਸੇ ਟਾਪੂ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਪੰਜਾਬੀ ਦਾ ਆਪਣੇ ਵਤਨੀ ਭਰਾ ਨਾਲ ਮੇਲ)

ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾੜ੍ਹਕ

ਪੰਜਾਬੋਂ ਔਂਦਿਆ ਵੀਰਨਿਆ! ਕੋਈ ਗੱਲ ਕਰ ਆਪਣੇ ਥਾਵਾਂ ਦੀ।
 ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦੀ, ਮੇਰੇ ਟੱਬਰ ਦੀ, ਹਮਸਾਇਆਂ ਭੈਣ ਭਰਾਵਾਂ ਦੀ।
 ਫਸਲਾਂ ਚੰਗੀਆਂ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਨੇ? ਮੀਂਹ ਵੇਲੇ ਸਿਰ ਪੈ ਜਾਂਦਾ?
 ਘਿਉ ਸਸਤਾ, ਅੰਨ ਸਵੱਲਾ ਏ? ਸਭ ਰੱਜ ਕੇ ਰੋਟੀ ਖਾਂਦੇ ਨੇ?
 ਪਰਭਾਤ ਰਿੜਕਣੇ ਪੈਂਦੇ ਸਨ? ਛਾਹ ਵੇਲੇ ਭੱਤੇ ਢੁਕਦੇ ਸਨ?
 ਭੱਠੀਆਂ ਤੇ ਝਰਮਟ ਪੈਂਦੇ ਸਨ? ਤ੍ਰਿਵਣਾਂ ਵਿੱਚ ਚਰਖੇ ਘੁਕਦੇ ਸਨ?
 ਪਰਦੇਸਾਂ ਅੰਦਰ ਬੈਠਿਆਂ ਨੂੰ, ਕੋਈ ਯਾਦ ਤੇ ਕਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ,
 ਮਾਂ, ਭੈਣ ਤੇ ਨਾਰ ਕਿਸੇ ਦੀ ਦਾ, ਦਿਲ ਹੌਕੇ ਭਰਦਾ ਹੋਵੇਗਾ।

ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਚਾਅ ਭੀ ਹੈ? ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਬਣਾਉਣ ਦਾ?
 ਪਾਟੇ ਹੋਏ ਸੀਨੇ ਸੀਉਣ ਦਾ? ਨਿਖੜੇ ਹੋਏ ਵੀਰ ਮਿਲਾਉਣ ਦਾ?
 ਹਿੰਦੂ, ਮੋਮਨ, ਸਿੱਖ, ਈਸਾਈ, ਘਿਉ ਖਿਚੜੀ ਹੋ ਗਏ ਹੋਵਣਗੇ।
 ਕਿਰਸਾਣ, ਵਪਾਰੀ ਤੇ ਕਿਰਤੀ, ਇਕ ਥਾਏਂ ਖਲੋ ਗਏ ਹੋਵਣਗੇ।

ਅਸੀਂ ਜਦ ਦੇ ਏਥੇ ਆਏ ਹਾਂ, ਸਾਡੇ ਤੇ ਹੁਲੀਏ ਵੱਟ ਗਏ ਨੇ।
 ਸਾੜੇ ਤੇ ਕੀਨੇ ਨਿਕਲ ਗਏ, ਵਲ ਵਿੰਗ ਪੁਰਾਣੇ ਹਟ ਗਏ ਨੇ।
 ਜੀਅ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਭੀ, ਐਥੋਂ ਵਰਗਾ ਰੰਗ ਲਾ ਲਈਏ।
 ਪਿੰਡ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਸਾਝਾਂ ਪਾ ਲਈਏ, ਪੱਕੀਆਂ ਸੜਕਾਂ ਬਣਵਾ ਲਈਏ।
 ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚ ਬਰਕਤ ਪੈ ਜਾਵੇ, ਧਰਤੀ ਸੋਨੇ ਦੀ ਹੋ ਜਾਵੇ।
 ਆ ਕੇ ਕੋਈ ਰੋੜ੍ਹ ਮਜ਼ੂਰੀ ਦਾ, ਭੁਖ ਨੰਗ ਦੇ ਧੋਣੇ ਧੋ ਜਾਵੇ।

ਨਵਾਂ ਜਹਾਨ (1942) ਵਿੱਚੋਂ

47. The Punjabi's Dream**(A Punjabi settled in a distant land meeting a compatriot)****Dhani Ram Chatrik**

O brother who comes from Punjab! Pray tell something of our home there.
 About our village, about our family, friends and neighbors.
 Are the crops coming along well? Are the rains on schedule?
 Butter cheap? Flour still affordable? All are eating their fill?
 Early morning churnings took place? Morning meals came to the fields?
 Crowds thronged around the roasters? Spinning wheels hummed along?
 Someone must remember us folks sitting abroad?
 Some one's mother's, or sister's, or wife's heart must heave a sigh?

Is there any *desire* among the Punjabis? To make Punjab glorious?
 To bring together divided people and reunite estranged kin?
 Hindu, Muslim, Sikh, and Christian would become a perfect blend.
 Peasant, Merchant, and Laborer would come and stand together.

Ever since we have come here, our looks have changed altogether.
 Rancor and jealousies have vanished, crooked ways have been cast aside.
 We desire that that the *Punjab* should function like these countries.
 With harmony in each village, and paved roads all around.
 That bounty might fall on all work and the soil might turn to gold.
 And the torrent of hard work wash away hunger and poverty.

From *Navan Jahan* (1942)
 Translated by Gibb Schreffler

48. ਸੁੰਨੇ ਸੁੰਨੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

ਸੁੰਨੇ ਸੁੰਨੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੋਈ ਪੈੜ ਏ
ਦਿਲ ਹੀ ਉਦਾਸ ਏ ਜੀ ਬਾਕੀ ਸਭ ਖੈਰ ਏ

ਦੂਰ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਘਰ ਸੀ
ਕੱਚੀਆਂ ਸੀ ਕੰਧਾਂ ਉਹਦਾ ਭੀੜਾ ਜਿਹਾ ਦਰ ਸੀ
ਅੰਮੀ ਮੇਰੀ ਚਿੰਤਾ ਸੀ ਬਾਪੂ ਮੇਰਾ ਡਰ ਸੀ
ਓਦੋਂ ਮੇਰੀ ਅਉਧ ਯਾਰੋ ਐਵੇਂ ਫੁੱਲ ਭਰ ਸੀ

ਜਦੋਂ ਦਾ ਅਸਾਡੇ ਨਾਲ ਖੁਸ਼ੀਆਂ ਨੂੰ ਵੈਰ ਏ

ਦੋਦਲੀ ਦਸੂਤੀ ਫੁੱਲ ਪਾਉਣ ਭੈਣਾਂ ਮੇਰੀਆਂ
ਫੁੱਲੀਆਂ ਨੇ ਕਿੱਕਰਾਂ ਤੇ ਫੁੱਲੀਆਂ ਨੇ ਬੇਰੀਆਂ
ਕੰਧਾਂ ਨਾਲੋਂ ਉਚੀਆਂ ਧਰੋਕਾਂ ਹੋਈਆਂ ਤੇਰੀਆਂ
ਤੋਰ ਡੋਲੀ ਤੋਰ ਹੁਣ ਕਾਹਦੀਆਂ ਨੇ ਦੇਰੀਆਂ

ਸਾਹ ਲੈ ਲੋਕਾ ਹਾਲੇ ਮੇਰੀ ਲੇਖਾਂ ਨਾਲ ਕੈੜ ਏ

ਮੈਲੀ ਜਿਹੀ ਸਿਆਲ ਦੀ ਉਹ ਧੁੰਦਲੀ ਸਵੇਰ ਸੀ
ਸੂਰਜ ਦੇ ਚੜ੍ਹਨ 'ਚ ਹਾਲੇ ਬੜੀ ਦੇਰ ਸੀ
ਪਿਤਾ ਪਰਦੇਸ ਗਿਆ ਜਦੋਂ ਪਹਿਲੀ ਵੇਰ ਸੀ
ਮੇਰੀ ਮਾਂ ਦੇ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਹੰਝੂ ਤੇ ਹਨ੍ਹੇਰ ਸੀ

ਹਾਲੇ ਤੀਕ ਨੈਣਾਂ ਵਿੱਚ ਮਾੜੀ ਮਾੜੀ ਗਹਿਰ ਏ

ਕਿੱਥੋਂ ਦਿਆਂ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੋਂ ਚੋਗਾ ਲੱਭਿਆ
ਧੀਆਂ ਦੇ ਵਸੇਬੇ ਲਈ ਬਾਪੂ ਦੇਸ ਛੱਡਿਆ
ਕਿੰਨਾ ਹੈ ਮਹਾਨ ਦੇਸ ਓਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ
ਝੁੰਘਾ ਮੇਰੀ ਹਿੱਕ 'ਚ ਤਰੰਗਾ ਗਿਆ ਗੱਡਿਆ

ਝੁੱਲ ਓ ਤਰੰਗਿਆ ਤੂੰ ਝੁੱਲ ਸਾਡੀ ਖੈਰ ਏ

ਸੁੰਨੇ ਸੁੰਨੇ ਰਾਹਾਂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਕੋਈ ਪੈੜ ਏ
ਦਿਲ ਹੀ ਉਦਾਸ ਏ ਜੀ ਬਾਕੀ ਸਭ ਖੈਰ ਏ

ਹਵਾ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਹਰਫ (1979) ਵਿੱਚੋਂ

48. On Lonely Paths**Surjit Patar**

On lonely paths, a footprint here and there,
The heart is sad, but otherwise everything is fine.

In a distant village there was a smallish house,
With mud walls and a narrowish doorway.
Worry was my mother, fear my father,
At that time, my friends, I was very young.

Since then, happiness has been my enemy.

My sisters would embroider flower patterns,
The *kikkar* and *beri* trees are in bloom.
“Your daughters have grown up quickly,
Arrange their *dolis*, what is the delay?”

O people, wait, I am still at odds with my destiny.

On a dark and foggy wintry morning,
It was too early even for the sun to rise,
My father went abroad for the first time,
There were tears and darkness in my mother’s eyes.

Even now there is still a little sadness in the eyes.

Who are the birds? And from where have they found food?
In order to settle his daughters, my father left his home.
At that time, I came to know the worth of my country.
The Tricolor⁸⁴ drove a deep hole into my chest.

O Tricolor, keep flying, it is fine with us.

On lonely paths, a footprint here and there,
The heart is sad, but otherwise everything is fine.

From *Hava vichch Likhe Haraf* (1979)
Translated by Ami P. Shah

⁸⁴ The “Tricolor” (*taranga*) is the Indian national flag made of three bands of color: green, white, and saffron.

49. ਆਪਣਾ ਕਿ ਪਰਾਇਆ

ਸ਼ਿਵਚਰਨ ਗਿੱਲ

ਦੇਸ ਬਿਗਾਨੇ ਆਪਣਾ ਘਰ ਹੈ,
 ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣਾ।
 ਦੇਸ ਆਪਣੇ ਘਰ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ
 ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ।
 ਕੇਡਾ ਸੱਚ ਇਹ ਬੂਠ ਜਿਹਾ ਹੈ,
 ਤੇ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਮੁੱਲ ਜੂਠ ਜਿਹਾ ਹੈ,
 ਏਸ ਦਵੰਧ 'ਤੇ ਸੋਚ ਖੜ੍ਹੀ ਹੈ,
 ਕੀ ਆਪਣਾ ਤੇ ਕੀ ਨਹੀਂ ਆਪਣਾ?
 ਮਿਹਨਤ ਆਪਣੀ ਮੁੱਲ ਬਿਗਾਨਾ,
 ਇਹ ਉਮਰਾਂ ਦਾ ਜੁਰਮਾਨਾ,
 ਦੇਸ ਬਿਗਾਨੇ ਭਰਨਾ,
 ਔਖਾ ਦਿਲ 'ਤੇ ਪੱਥਰ ਧਰਨਾ।
 ਪਰ ਰੋਟੀ ਕੱਪੜਾ ਘਰ ਹੈ ਆਪਣਾ,
 ਏਸ ਲਈ ਹੈ ਸਭ ਕੁਝ ਆਪਣਾ, ਦੇਸ ਬਿਗਾਨੇ ...

ਦੇਸ ਮੇਰਾ ਜੋ ਜੰਮਣ ਭੋਂ ਹੈ,
 ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਸਦੀਵੀ ਨਿਹੁੰ ਹੈ।
 ਮਹਿਕ ਉਹਦੀ ਹੈ ਸਾਹਾਂ ਅੰਦਰ,
 ਯਾਦ ਉਹਦੀ ਹੈ ਆਹਾਂ ਅੰਦਰ।
 ਮਹਿਕਾਂ ਨਾਲ ਤਾਂ ਢਿੱਡ ਨੂੰ ਭਰਦਾ।
 ਯਾਦਾਂ ਨਾਲ ਵੀ ਕੁਝ ਨੂੰ ਸਰਦਾ।
 ਨਾ ਪੇਟ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਰੱਜਣ ਜੁੜਿਆ,
 ਨਾ ਤਨ ਮੇਰੇ ਨੂੰ ਕੱਜਣ ਜੁੜਿਆ।
 ਘਰ ਦੀ ਗੱਲ ਤਾਂ ਕਰਨੀ ਕੀ ਹੈ,
 ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਿਹਨੂੰ ਕਹੀਏ ਆਪਣਾ, ਦੇਸ ਆਪਣੇ

ਦੇਸ ਆਪਣੇ ਢਿੱਡ ਦੀ ਭੁੱਖ ਹੈ।
 ਦੇਸ ਬਿਗਾਨੇ ਰੂਹ ਦਾ ਦੁੱਖ ਹੈ।
 ਏਸ ਜਿੰਦੂ ਨੂੰ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਖ ਹੈ?

ਅਲੱਖ (1977) ਵਿੱਚੋਂ

49. Native or Alien?**Shivcharan Gill**

In an alien land I have my home,
 All is mine.
 In my own country I do not have a home
 Nothing is my own.
 A real truth yet it sounds like a lie,
 And the result of my labour seems tainted,
 On this quandary rests my reflection:
 What is mine and what is not mine?
 The work is mine; its value is foreign
 This fine of a lifetime,
 Must be paid in a strange land
 Hard to accept this realization!
 Yet food, clothing, home...all are mine
 So all this is all my own, in an alien land...

The country that gave me birth,
 Rests my eternal devotion.
 Its fragrance pervades my being,
 Its memory pervades my sighs.
 But aromas don't fill the belly.
 Memories don't sustain.
 Neither was my stomach full,
 Nor my body fully clothed.
 What to talk of home
 When there's nothing that is our own, in our land?

In native land, there is hunger of the stomach.
 In alien land, there is hunger of the *soul*.
 This being, where can it find repose?

From *Alakhh* (1977)

Translated by Gibb Schreffler

50. ਦੁਚਿੱਤੀਆਂ

ਅਜਮੇਰ ਰੋਡੇ

1.

ਬਾਬਾ ਮੱਕੜ
 ਤਖ਼ਤਪੋਸ਼ 'ਤੇ ਬੈਠਾ ਛੱਡੇ ਯੱਕੜ
 ਪੰਜਾਬ ਦੇਸ ਦੇ ਪੈਰੀਂ ਚੱਕਰ
 ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਤਾਂ
 ਸਾਡੇ ਪੁੱਤਾਂ ਧੀਆਂ ਦੇਸ ਬਿਗਾਨੇ ਜਾਣਾ
 ਸਾਡੇ ਪੈਰੀਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਨੂੰਹਾਂ ਨੇ ਹੱਥ ਲਾਣਾ।

ਪਹੁੰਚੇ ਸੱਜਣਾਂ ਦੇ ਚਰਨਾਂ ਵਿੱਚ ਲੋਕੀਂ ਸੀਸ ਨਿਵਾਂਦੇ
 ਪਦਮਾਂ ਵਾਲੇ ਚਰਨਾਂ ਤਾਈਂ ਪਲਕੀਂ ਚੁੱਕ ਬਿਠਾਂਦੇ
 ਇੱਕਨਾਂ ਹਿੱਸੇ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਇੱਕ ਦਾਸਨ ਕੇ ਦਾਸਾ
 ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਚਰਨ ਭੋਇੰ ਨ ਲਾਂਦੇ।
 ਨਾ ਤਾਂ ਸਾਡੀ ਉੱਚੀ ਪਦਵੀ ਨ ਅਸੀਂ ਪਹੁੰਚੇ ਸੱਜਣ
 ਪੈਰ ਜੋ ਤੁਰਦੇ ਕੱਚੇ ਰਾਹੀਂ ਕਦ ਚਰਨਾਂ ਦਾ ਰੁਤਬਾ ਪਾਂਦੇ।
 ਚਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣਾਂ ਤਾਈਂ ਮਾਣ ਮੁਹੱਬਤ ਕਦਰਾਂ
 ਚਰਨਾਂ ਵਾਲੇ ਸੱਜਣ ਕਦੇ ਨ ਛੱਡ ਕੇ ਜਾਣ ਟਿਕਾਣਾ।
 ਜੋ ਨੰਗੇ ਰੋੜਾਂ 'ਤੇ ਤੁਰ ਗੇਰੂ ਰੰਗੇ ਹੋਏ
 ਉਹ ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਯਾਰੋ ਹਿਲ ਟਿਕਾਣਿਓਂ ਜਾਣਾ।

ਔਹ ਨਿਰਫਲ ਦੇ ਪੈਰ ਨਿਮਾਣੇ ਡੰਡੀਆਂ ਨਾਲ ਸਿਉਂਤੇ
 ਸਿਖਰ ਦੁਪਹਿਰੇ ਤੁਰਦੇ ਤੁਰਦੇ ਐਥੇ ਹੀ ਸੜ ਜਾਣਾ
 ਔਹ ਪੈਰਾਂ ਨੇ ਨਦੀ ਦੇ ਪੁਲ 'ਤੇ ਬਹਿ ਕੇ ਝੂਰਦੇ ਰਹਿਣਾ
 ਗਏ ਨੀਰ ਨੇ ਮੁੜ ਨਾ ਆਉਣਾ ਨਾ ਝੋਰੇ ਨੇ ਜਾਣਾ।
 ਔਹ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਧੜ ਵੀ ਚੁੱਕਿਆ ਉੱਤੇ ਸੀਸ ਟਿਕਾਇਆ
 ਜਕਦੇ ਜਕਦੇ ਪਿੰਡੋਂ ਨਿਕਲੇ ਭਾਲਣ ਨਵਾਂ ਟਿਕਾਣਾ।
 ਔਹ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵੀ ਪੁੱਟੀਆਂ, ਪੁੱਟ ਕੇ ਮੋਢੇ ਰੱਖੀਆਂ
 ਧਰਤੀ ਮਾਂ ਤੋਂ ਮਾਫੀ ਮੰਗੀ ਮੁੜ ਐਥੇ ਨ ਆਉਣਾ।

50. Quandaries**Ajmer Rode**

I.

*Baba Makkar*⁸⁵

Sat in the square and started rambling:
 “Punjabis are destined to roam
 If not us, then
 Our sons and daughters, will go to a foreign land
 No daughter-in-laws will serve us?”

Towards the feet of elevated souls, folks bow their heads
 And the lotus-feet of the saintly float upon others' eyelashes
 To one befalls high status, one the slave of slaves
 The feet of the high-status do not touch the ground
 I am neither a big shot nor a saint
 The feet that walk on ordinary roads never attain high status
 For the blessed-foot people are honor, love, and values
 The blessed-foot people never leave home
 The bleeding feet walking on sharp-edged stones, friends
 And will one day be uprooted from their home.

Those two simple feet, humble, glued to country paths
 Walking at high noon will get scorched here
 Those feet, resting on the bridge over the stream, oft repining
 Dispersed waters will not come back, but will grieve there forever
 Those feet lifted their body on which rested their heads
 Hesitating, they emerge from the village seeking new refuge.
 Those two feet, tore up roots, and uprooting, carried this burden
 They begged forgiveness of home ground, never to return there.

⁸⁵ Baba Makkar despite his own pretensions stands for a senile and foolish figure.

2.

ਗਲ ਵਿੱਚ ਫਸਿਆ ਅੱਥਰ
 ਉੱਤੋਂ ਉੱਤੋਂ ਹੱਸੇ ਬਾਬਾ ਮੱਕੜ
 ਮਨ ਭਰ ਆਇਆ
 ਕਿਉਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਸਾਡੁਸਤੀ
 ਕਿਉਂ ਸਮਾਂ ਕੁਸ਼ਗਨਾ ਆਇਆ
 ਅੰਦਰੇ ਅੰਦਰ ਬੋਲੀ ਪਾ ਕੇ ਜੀਅ ਪਰਚਾਇਆ:

ਬੇਦੀ ਵਾਲਾ ਤਾਰਾ ਚੜ੍ਹਿਆ
 ਘਰ ਘਰ ਹੋਣ ਵਿਚਾਰਾਂ
 ਕੁਛ ਲੁਟ ਲਈ ਮੇਰੇ ਪਿੰਡ ਦਿਆਂ ਪੈਂਚਾਂ
 ਕੁਛ ਲੁਟ ਲਈ ਸਰਕਾਰਾਂ
 ਗਹਿਣੇ ਗੱਟੇ ਮਾਪਿਆਂ ਲਾਹ ਲਏ
 ਰੂਪ ਹੰਡਾ ਲਿਆ ਯਾਰਾਂ
 ਭੈਡਾਂ ਚਾਰਦੀਆਂ
 ਬੇ-ਕੁਦਰਾਂ ਦੀਆਂ ਨਾਰਾਂ
 ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਦੀਆਂ ...

ਆਪਣੀ ਧਰਤੀ ਰਹਿੰਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਕੌਣ ਬੇਕੁਦਰੇ ਹੋਏ
 ਕੌਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਤੜਕੇ ਤੜਕੇ ਭੇਡਾਂ ਚਾਰਨ ਨਾਰਾਂ।
 ਹੌਲੀ ਹੌਲੀ ਬੋਲੇ ਬਾਬਾ ਮੱਕੜ
 ਕਲਜੁਗ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੱਕਰ
 ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਾਂ ਧੀਆਂ ਕੋਲੋਂ ਅੱਖਾਂ ਫੇਰਨ ਮਾਵਾਂ
 ਦੋ-ਚਿੱਤੀ ਵਿੱਚ ਟੁੱਟਿਆ ਬੰਦਾ ਪਲ ਪਲ ਬਦਲੇ ਰਾਵਾਂ
 ਦੇਸ਼ 'ਚ ਵੀ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ 'ਚ ਵੀ ਬੱਸ ਸੋਚੀ ਜਾਵੇ
 ਜਾਵਾਂ ਕਿ ਨਾ ਜਾਵਾਂ?

II.

A lump lodged in his throat
 He pretended to laugh, *Baba Makkarh*
 But his heart became weary:
 “Why this difficult period on Earth?
 Why have these inauspicious times come?”
 He recited to himself a verse to console his soul:

“Up shot a comet
 There was anxiety in each home
 The village headmen robbed me some,
 The officials robbed some more,
 Jewels and valuables my parents took
 My friends took away my youth
 Forced to graze sheep,
 The wives of the ungrateful
 Forced to graze sheep...”

Living in ones own land, *who* became ungrateful?
 Who are they, whose wives graze sheep the whole day?
 Softly now spoke *Baba Makkarh*
 “There's roaming in *Kaliyug's* foot”
 Mothers no longer care for their children
 Stuck in a quandary, one cannot make up mind
 In the homeland as well as abroad, one keeps thinking:
 Should I stay or should I go?

3.

ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤਾਂ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂ
 ਐਥੇ ਮੇਰਾ ਕੁਝ ਨਾ ਨਿਸਚਿਤ ਨਾ ਪੱਕਾ ਸਿਰਨਾਵਾਂ
 ਇਹ ਧਰਤੀ ਖਬਰੇ ਕਦ ਮੇਰੀ ਬਣਨੀ
 ਬਣਨੀ ਕਿ ਨਾ ਬਣਨੀ।
 ਏਥੋਂ ਦਾ ਦਰਿਆ ਫਰੇਜਰ
 ਆਪਣੀ ਚਾਲੇ ਪਰਮ ਅਨੰਦ 'ਚ ਵਹਿੰਦਾ
 ਏਸ ਨਦੀ ਦੀਆਂ ਮਿਹਰਾਂ ਸਦਕੇ
 ਮਹਾਂ ਨਗਰ ਅਭਿਮਾਨ 'ਚ ਰਹਿੰਦਾ
 ਜਿਸ ਟਾਪੂ 'ਤੇ ਮੈਂ ਆ ਵੱਸਿਆ
 ਏਸ ਨਦੀ ਦੀ ਰਚਨਾ।
 ਮੈਂ ਇਸ ਕੰਢੇ ਜਾਵਾਂ
 ਮਿੱਤਰਾਂ ਵਾਂਗਰ ਹੱਥ ਵਧਾਵਾਂ, ਜਲ ਨੂੰ ਛੂਹਾਂ
 ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਤੱਕੀਏ
 ਨਾ ਕੋਈ ਮੈਨੂੰ ਗੀਤ ਅਹੁੜਦਾ
 ਨਾ ਉਹ ਕੋਈ ਕਥਾ ਸੁਣਾਵੇ ਸੋਹਣੀ ਅਤੇ ਘੜੇ ਦੀ
 ਕੀ ਮੈਂ ਭਰਾਂ ਹੁੰਗਾਰਾ।
 ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਮੁੜ ਜਾਵਾਂ।

ਸੁਭਚਿੰਤਨ (1993) ਵਿੱਚੋਂ

III.

On one hand I feel like returning
Here I've neither stability nor address
I wonder if this land will ever be mine
Will it be, or won't it?
Here there is the Fraser River
Which flows ever so gracefully
Because of its blessings
A great city lives in pride
The island on which I've come to reside
Owes its creation to this river.
I go to its bank
And outstretch a friendly hand to the water, that I might touch it
We quietly look at one another
No song can I recall
Nor could it tell me any story about Sohni and her pot
What reply should I give?
I feel like I should return.

From *Shubhchintan* (1993)
Translated by Gibb Schreffler

51. ਕ਼ਲਾਮ ਵਲੈਤੀ ਮੁੰਡੇ ਦਾ ਅਪਣੇ ਬਾਪ ਨਾਲ

ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ

ਮਨ ਦੇ ਓ ਪਰਦੇਸੀਉ
 ਸਭ ਦੇਸ ਪਰਾਏ।
 ਨਦੀ ਪਹਾੜੋਂ ਉਤਰੇ
 ਨਾ ਮੁੜ ਕੇ ਜਾਏ।
 ਉਹ ਤਾਂ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦੀ
 ਵੱਲ ਸਾਗਰ ਧਾਏ।

ਤੁਸੀਂ ਕੀ ਅਣਹੋਈ ਕਰਦੇ
 ਨਦੀਆਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ
 ਦਿਲ ਦੇ ਖੂਹ ਨੂੰ ਭਰਦੇ।
 ਲੋਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਆਖਦੇ
 ਕਿ ਮੁੜ ਕੇ ਕਦੇ ਨਾ ਆਂਵਦੇ
 ਪੰਛੀ ਤੇ ਪਰਦੇਸੀ।
 ਕਿਹੋ ਜਹੇ ਤੁਸੀਂ ਪੰਛੀ
 ਕਿਹੋ ਜਹੇ ਪਰਦੇਸੀ
 ਉੱਡ ਉੱਡ ਕੇ ਨੇ ਜਾਂਵਦੇ
 ਜੋ ਅਪਣੇ ਦੇਸੀਂ।
 ਦੇਸ ਤਾਂ ਯਾਰੋ ਐਸਾ ਬਣ ਹੈ
 ਨਾ ਕੋਈ ਰੁੱਖ ਤੇ ਨਾ ਕੋਈ ਪੰਛੀ
 ਨਾ ਕੋਈ ਅੱਖ ਸੱਜਣ ਹੈ।

ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੈ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਮੋਢਾ
 ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸਿਰ ਰਖ ਕੇ
 ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ।
 ਕੋਈ ਤਾਂ ਹੈ ਯਾਦਾਂ ਦਾ ਰਸਤਾ
 ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਚਲ ਕੇ
 ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹੋ।
 ਪਰ ਕੀ ਕਰੀਏ
 ਹੁਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੀਏ।
 ਨਾ ਕੋਈ ਰਸਤਾ ਨਾ ਕੋਈ ਮੋਢਾ
 ਰੋਣਾ ਤਾਂ ਕੀ ਅਸੀਂ ਹੋ ਨਹੀਂ ਸਕਦੇ।

51. Conversation Between a Foreign-Born Son and His Father**Amarjit Chandan**

O you aliens,
All lands are strange.
The river that comes down from the mountain
Is never to return.
Instead it dashes, leaping
Towards the sea.

What an odd thing you do
You dam up rivers
And fill the well of your heart.
Folks used to say,
“Two once gone, never turn back:
Birds and foreigners.”
What kind of bird are you?
What kind of foreigner?
You fly time and again
Back to your country.
And so, friends, such a forest is our country
Neither a tree, nor a bird
Nor a friendly eye.

There is some shoulder of nostalgia
On which you can rest your head
And cry.
There is some memory lane
On which you can ramble
And be yourself.
But what can I do?
Now whom can I tell?
There *is no* lane; there *is no* shoulder.
What about crying, when I cannot even *be*?

ਕਦੇ ਕਦਾਈਂ ਇੰਡੀਆ ਜਾਵਾਂ
 ਕੋਈ ਨ ਜਾਣੇ ਕਿਸਦਾ ਜਾਇਆ।
 ਉਹ ਤਾਂ ਆਖਣ ਹੋਈ ਕੀ 'ਗਰਬਰ'
 ਕੌਣ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਫ਼ਰੰਗੀ ਗੋਰਾ
 ਗਿਟਮਿਟ ਕਰਦਾ
 ਸਾਹਬ ਵਲੈਤੀ ਬਾਹਰੋਂ ਆਇਆ।

ਮੈਂ ਸਾਹਬ ਵਲੈਤੀ
 ਉਸ ਪਿਉ ਦਾ ਜਾਇਆ
 ਜੋ ਕੋਠੀ ਬੰਗਲਿਆਂ ਸੋਨੇ ਖ਼ਾਤਿਰ
 ਬੇਵਤਨਾ ਬੇਗ਼ੈਰਤ ਹੋ ਕੇ
 ਦੇਸ ਬੇਗ਼ਾਨੇ ਨੱਠਾ ਆਇਆ।

ਮੇਰੀ ਬੋਲੀ ਦਾ ਹੈਂ ਕ੍ਰਾਤਿਲ ਤੂੰ
 ਮੇਰੇ ਸੁਫ਼ਨੇ ਦਾ ਹੈਂ ਕ੍ਰਾਤਿਲ ਤੂੰ
 ਮੇਰੇ ਹਾਸੇ ਯਾਦਾਂ ਰੀਝਾਂ ਦਾ
 ਮੇਰੀ ਖ਼ੁਸ਼ਬੂ ਦਾ ਹੈਂ ਕ੍ਰਾਤਿਲ ਤੂੰ।

ਮੈਂ ਵੀ ਤੇਰਾ ਸੁਫ਼ਨੇ ਜਾਇਆ
 ਸਵੇਰ ਪਹਿਰ ਦਾ ਸੁਫ਼ਨਾ
 ਮੈਂ ਵੀ ਚਾਹਵਾਂ ਪੂਰਾ ਕਰ ਲਾਂ
 ਰੂਪ ਕਹਿਰ ਦਾ ਸੁਫ਼ਨਾ।
 ਮੇਰੇ ਇਸ ਸੁਫ਼ਨੇ ਦੀ ਬੋਲੀ
 ਤੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਏ
 ਕਿੰਜ ਤੈਨੂੰ ਸਮਝਾਵਾਂ ਆਖ਼ਿਰ
 ਮੈਨੂੰ ਸਮਝ ਨਾ ਆਏ।

ਛੋਕਰਵਾਧਾ ਗਾਲਾਂ ਕਢਦਾ:
 ਪਾਕੀ, ਕਾਲਾ, ਕੰਜਰ
 ਨ ਕਦੇ ਦਿਖਾਏ ਤੈਨੂੰ
 ਮੈਂ ਸੀਨੇ ਵਜਦੇ ਖ਼ੰਜਰ।

ਪਾਕੀ ਤੋਂ ਫਿਰ ਪੰਕੀ ਬਣ ਕੇ
 ਬਦਲੇ ਅਪਣੇ ਨੈਮ
 ਗੁਰਪਾਲ ਤੋਂ ਗੈਰੀ ਬਣਗੇ'
 ਸਰਬਜੀਤ ਤੋਂ ਸੈਮ।

Now and again, I go to India
No one knows whose offspring I am.
They just wonder, what's this "garbar"?
Who's this foreign Englishman?
Gibber-jabbering!
An "English Sahib" has come from abroad

I *am* an "English Sahib"
Son of a father
Who, for the sake of mansions and gold
Did forsake country and honour
And ran off to a foreign land.

The annihilator of my tongue: you
The annihilator of my dreams: you
Of my amusements, memories, longings
The annihilator of my fragrance, is you.

I too am part of your dream
A dream believed would come true
I too would like to fulfill
A dream of awesome beauty
The language of my dream
Is not within your reach
How might I effectively explain,
I do not myself understand?

Hooligans hurl abuses:
"Paki!," "Darky!," "Bastard!"
I have never shown you
The daggers lodged in my chest.

From "Paki" I turned to "Punky"
And changed our names
Gurpal became "Gary"
And Sarbjit "Sam."

ਦੇਸੋਂ ਚਲ ਕੇ ਲੰਦਨ ਉਤਰੇ
 ਜੇਬੀਂ ਸਨ ਤਿੰਨ ਖਾਬ-
 ਪਹਿਲਾ ਖਾਬ ਸੀ ਘਰ ਦਾ ਮਿੱਠਾ
 ਦੂਜਾ ਉੱਚੀ ਜਾਬ
 ਤੀਜਾ ਖਾਬ ਸੀ ਪੁਤ ਧੀਆਂ ਦਾ
 ਫਸਿਆ ਵਿੱਚ ਅਜਾਬ।

ਸੀਸੇ ਵਾਂਙੂੰ ਤਿੜਕੇ ਸੁਫਨੇ
 ਖਿਲਰੇ ਬਣ ਕੇ ਕੰਡੇ
 ਪਲਕਾਂ ਨਾ' ਇਹ ਚੁਗ ਨਹੀਂ ਹੋਣੇ
 ਅੰਗ ਹੋਣਗੇ ਠੰਢੇ।

ਅੱਧੀ ਉਮਰ ਤਾਂ ਸ਼ਿਫਟਾਂ ਖਾ ਲਈ
 ਬਾਕੀ ਖਾ ਲਈ ਕਿਸਤਾਂ
 ਨਾ ਕੋਈ ਤੇਰੇ ਦਿਲ ਦਾ ਜਾਨੀ
 ਰੋਵੇਂ ਜਾ ਕੇ ਕਿਸ ਥਾਂ।

ਨਾ ਹੁਣ ਮੋਰ ਕਲਹਿਰੀ ਬੋਲੇ
 ਨਾ ਚੰਨ ਚਾਨਣੀ ਖਿੜਦੀ
 ਨ ਹੁਣ ਬੂਰ ਅੰਬਾਂ 'ਤੇ ਪੈਂਦਾ
 ਹੁਣ ਨਹੀਂ ਜਵਾਨੀ ਭਿੜਦੀ।

ਹਰ ਪਾਸੇ ਜਦ ਕੋਈ ਨਾ ਦਿਸਦਾ
 ਲੈ ਬੈਠੋਂ ਫੇਰ ਗਲਾਸੀ
 ਆਪੇ ਕ੍ਰੈਦ ਸਹੇੜੀ ਕੋਲੋਂ
 ਹੋਣੀ ਨਹੀਂ ਖਲਾਸੀ।

ਜੜ੍ਹਾਂ (1995) ਵਿੱਚੋਂ

Leaving our land we landed in London
In our pockets were three dreams:
The first dream was of a Home Sweet Home
The second, a fancy Job
The third dream was for sons and daughters
But we got caught in a trap of suffering

The dreams shattered like a broken mirror
Into shards, scattering here and there
There is no way to pick them up—
Only death can bring bring this to close.

Half our lives spent at work
The rest spent paying loans
Your heart has no recipient
Where could you go to cry?

No peacock sings in the thickets
No moonlight blooms
No blossoms grow on the mangoes
Nor do youths tryst.

When you see nothing all around
You sit down and turn to the bottle
From this self-imposed imprisonment
There is no release.

From *Jarhan* (1995)
Translated by Gibb Schreffler

52. ਪਰਦੇਸੀਆਂ ਦਾ ਗੀਤ

ਅਮਰਜੀਤ ਚੰਦਨ

ਚਿੱਟਿਆਂ ਬਨੇਰਿਆਂ 'ਤੇ ਚੁੱਪ ਬੈਠਾ ਕਾਂ
ਸਾਨੂੰ ਘਰ ਆਇਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਪਛਾਣੇਗਾ ਵੀ ਨਾ
ਵਿਹੜਿਆਂ 'ਚੋਂ ਉੱਠਦੇ ਵਰੋਲਿਆਂ ਦੀ ਛਾਂ
ਦੂਰ ਸੁੱਟੇਗੀ ਉੜਾ, ਕੋਈ ਜਾਣੇਗਾ ਵੀ ਨਾ
ਕਿਸ ਨੂੰ ਚੀਰ ਕੇ ਵਿਖਾਵਾਂਗੇ ਦਿਲ
ਜਦੋਂ ਜਾਗੀ ਨਾ ਵਰ੍ਹਿਆਂ ਤੋਂ ਸੁੱਤੀ ਪਈ ਮਾਂ
ਸਵੇਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।

ਖਾਲੀ ਹੱਥ, ਭਰੀ ਅੱਖ ਸਾਡੀ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਖੱਟੀ
ਜੱਗ ਜਿਤ ਕੇ ਵੀ ਸਾਰਾ, ਬਾਜ਼ੀ ਮਾਤ ਪੈ ਗਈ
ਲੈ ਕੇ ਅੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਧੁੱਪ ਅਸੀਂ ਗਾਹੇ ਚਾਰੇ ਚੱਕ
ਕਿਵੇਂ ਲੰਘਿਆ ਹੈ ਦਿਨ ਉਤੋਂ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ
ਸਾਰੇ ਮੱਚਿਆ ਤੂਫਾਨ, ਚੁੱਪ ਹੋਈ ਜਿੰਦ ਜਾਨ
ਲੰਮੀ ਉਮਰਾਂ ਦੀ ਕ੍ਰੈਦ ਸਾਥੋਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ ਕੱਟੀ
ਸਵੇਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।

ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਉਹ ਗਏ ਰਾਹ ਮੁੱਕ
ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੁਰਨਾ ਸਿਖਾਇਆ ਉਹ ਗਏ ਪਾਣੀ ਸੁੱਕ
ਹਰ ਪੈਰ, ਹਰ ਸਾਹ, ਜਿਹੜੇ ਰਹੇ ਅੰਗ-ਸੰਗ
ਉਹ ਚੇਤਿਆਂ ਦੀ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਗਏ ਕਿੱਥੇ ਲੁਕ
ਸਾਰੇ ਅਲਖ ਜਗਾਈ ਕਿਸੇ ਬੈਰ ਵੀ ਨਾ ਪਾਈ
ਰੂਹ ਦੀ ਭੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਤੋਂ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਨਾ ਟੁਕ
ਸਵੇਰਾਂ ਦੇ ਭੁੱਲੇ ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਜਾਵਾਂਗੇ
ਜਿਹੜੇ ਜਾਣਦੇ ਸੀ ਉਹ ਵੀ ਅਣਜਾਣ ਹੋ ਗਏ।

ਜੜ੍ਹਾਂ (1995) ਵਿੱਚੋਂ

52. Song of the Displaced**Amarjit Chandan**

On white ledges, the crow sits silent
Will not recognize us having come home
The storms swirling up in the yards
Will throw us far, no one will know
To whom will we show our agony
When the long-sleeping mother will not awake
Having lost our way in broad daylight—where will we go?
Those we once knew have now become strangers.

Empty hands, tear-laden eyes—all is to show for our lives
We captured the world, yet lost the game
With warmth in our limbs, we traivailed the world
How did day pass into night!
Storms is on all sides, and life has turned silent
We cannot serve out this life sentence
Having lost our way in broad daylight—where will we go?
Those we once knew have become strangers, too.

The paths that taught us walking have disappeared
The waters that taught us swimming have dried up
Those stayed with us every step, every breath,
Where are they lost in the play of memory?
Invoking God we sought help, yet no one offered it
The hungry soul received no morsel for nourishment.
Having lost our way in broad daylight—where will we go?
Those we once knew have now become strangers.

From *Jarhan* (1995)

Translated by Gibb Schreffler

53. ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸੁਰਜੀਤ ਪਾਤਰ

1.

ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਸ਼ਬਦ ਸ਼ਬਦ
ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਕ ਵਾਕ

ਧੀਮੀ ਵੇਲਾ, ਪਹੁ-ਫੁਟਾਲਾ, ਛਾਹ ਵੇਲਾ, ਲੋਢਾ ਵੇਲਾ
ਦੀਵਾ ਵੱਟੀ, ਖਉਪੀਆ, ਕੌੜਾ ਸੋੜਾ, ਢਲਦੀਆਂ ਖਿੱਤੀਆਂ
ਘੜੀਆਂ, ਪਹਿਰ, ਬਿੰਦ, ਪਲ, ਛਿਣ, ਨਿਮਖ ਵਿਚਾਰੇ
ਮਾਰੇ ਗਏ ਇਕੱਲੇ ਟਾਈਮ ਹੱਥੋਂ ਸਾਰੇ
ਸ਼ਾਇਦ ਇਸ ਲਈ ਕਿ ਟਾਈਮ ਕੋਲ ਟਾਈਮ-ਪੀਸ ਸੀ

ਹਰਹਟ ਦੀ ਮਾਲਾ, ਚੰਨੇ ਦਾ ਉਹਲਾ, ਗਾਡੀ ਦੇ ਹੂਟੇ
ਕਾਂਜਣ, ਨਿਸਾਰ, ਔਲੂ
ਚੱਕਲੀਆਂ, ਬੂੜੇ, ਭਰ ਭਰ ਡੁੱਲਦੀਆਂ ਟਿੰਡਾਂ
ਇਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਨੇ ਤਾਂ ਰੁੜ੍ਹ ਹੀ ਜਾਣਾ ਸੀ
ਜਰਜਰੇ ਹੋ ਕੇ ਟਿਊਬ-ਵੈੱਲ ਦੀ ਧਾਰ ਵਿੱਚ, ਹੋ ਕੇ ਪਾਣੀ ਪਾਣੀ
ਮੈਨੂੰ ਕੋਈ ਹੈਰਾਨੀ ਨਹੀਂ

ਹੈਰਾਨੀ ਤਾਂ ਇਹ ਹੈ ਕਿ
ਅੰਮੀ ਤੇ ਅੱਬਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਰਹੇ
ਬੀਜੀ ਤੇ ਭਾਪਾ ਜੀ ਵੀ ਟੁਰ ਗਏ
ਤੇ ਕਿੰਨੇ ਰਿਸ਼ਤੇ
ਸਿਰਫ਼ ਆਂਟੀ ਤੇ ਅੰਕਲ ਨੇ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਹਾਲੋਂ ਬੇਹਾਲ
ਤੇ ਕੱਲ੍ਹ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਸੀ ਇਕ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਬਾਲ
ਪਾਪਾ ਆਪਣੇ ਟ੍ਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੀਵਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਫ਼ਾਲ

ਆਪਣੇ ਟ੍ਰੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਲੀਵਜ਼ ਕਰ ਰਹੇ ਨੇ ਫ਼ਾਲ
ਹੁਣ ਤਾਂ ਰੱਬ ਹੀ ਰਾਖਾ ਹੈ
ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ

53. My Language is Dying

Surjit Patar

1.
My language is dying, word-by-word.
My language is dying, sentence-by-sentence.

*Dhammi vela, pahu-phutala, chhah vela, laudha vela,
Diva vatti, khaupia, kaurha sota, dhaldian khitian,*⁸⁶
*Gharhian, paheer, bind, pal, chhin, nimakh*⁸⁷, poor things,
All of them have been destroyed by “time.”
Perhaps for the simple reason that “time” has a “time piece”

*Harhat da mala, channe da uhalaa, gadi di hute,
Kanaajan, nisar, aulu,
Chakkalian, burhe, and the revolving tinds*⁸⁸ fill and spill.
All of these had to be washed away,
Disintegrating in the stream of the “tube well,”
But I am not surprised at all.

I *am* surprised, however, that
Ammi and *Abba* have not remained,
That *Biji* and *Bhapaji* have also gone.
And how many other relationships,
Have been rendered unbearably into *Auntie* and *Uncle*?
Just yesterday a little boy was saying,
“Papa, look at how all the ‘leaves’ on the ‘tree’ are ‘falling.’”

“All the ‘leaves’ on the ‘tree’ are ‘falling.’”
Now only *Rabb*⁸⁹ can protect
My language.

⁸⁶ Here Patar lists vanishing terms that were once commonly used to denote different times of the day. Eight are mentioned, respectively: very early morning, the crack of dawn, “*lassi* time” (the morning meal), late afternoon, the burning of lamps, evening meal time, early hours of sleep, and the setting of a cluster of stars.

⁸⁷ These six terms refer to different lengths of time, respectively: hours, period of three hours, a while, moments (*pal, chhin*), and an instant.

⁸⁸ This series of terms reference the mechanics of the Persian wheel, respectively: the rosary of buckets on the Persian wheel, the shadow of the two walls around the wheel, the wooden shaft that supports the Persian wheel system, the large metal trough where water falls from buckets, a pit in the ground where water falls from the *nisar*, the round gearing system, the iron nails that make the system move, and the filled buckets emptying themselves.

⁸⁹ A non-sectarian Punjabi epithet for God.

ਰੱਬ?

ਰੱਬ ਤਾਂ ਆਪ ਪਿਆ ਹੈ ਮਰਨਹਾਰ
ਦੌੜੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ ਉਸ ਨੂੰ ਛੱਡ ਕੇ
ਉਸ ਦੀ ਭੁੱਖੀ ਸੰਤਾਨ
ਗੋਡ ਦੀ ਪਨਾਹ ਵਿੱਚ
ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਬਾਈ ਗੋਡ

2.

ਮਰ ਰਹੀ ਹੈ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕਿਉਂਕਿ ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕ

ਜੀਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਨੇ
ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਲੋਕ
ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਵੀ
ਕਿ ਮਰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਏ ਭਾਸ਼ਾ

ਕੀ ਬੰਦੇ ਦਾ ਜਿਉਂਦੇ ਰਹਿਣਾ
ਜ਼ਿਆਦਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ
ਕਿ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ?

ਮੈਂ ਜਾਣਦਾ ਹਾਂ
ਤੁਸੀਂ ਕਹੋਗੇ
ਇਸ ਸ਼ਰਤ ਤੇ ਜੋ ਬੰਦਾ ਜਿਉਂਦਾ ਰਹੇਗਾ
ਉਹ ਜਿਉਂਦਾ ਤਾਂ ਰਹੇਗਾ
ਪਰ ਕੀ ਉਹ ਬੰਦਾ ਰਹੇਗਾ?

ਤੁਸੀਂ ਮੈਨੂੰ ਜਜ਼ਬਾਤੀ ਕਰਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਨ ਕਰੋ
ਤੁਸੀਂ ਆਪ ਹੀ ਦੱਸੋ
ਹੁਣ ਜਦੋਂ
ਦਾਣੇ ਦਾਣੇ ਉੱਪਰ
ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਦਾ ਨਾਮ ਵੀ
ਤੁਹਾਡਾ ਰੱਬ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਲਿਖਦਾ ਹੈ
ਤਾਂ ਕੌਣ ਬੇਰਹਿਮ ਮਾਂ ਬਾਪ ਚਾਹੇਗਾ
ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਬੱਚੇ
ਫੁੱਫ ਰਹੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੈਠੇ ਰਹਿਣ?

Rabb?

Even *Rabb* is becoming mortal
 Making haste to leave him,
 Are his hungry children.
 Taking shelter in 'God,'
 My language is dying.
 It is dying, 'by God.'

2.

My language is dying,
 Because they want to remain alive,
 The people of my language.

They want to live.
 The people of my language,
 Even on the condition,
 That their language may die, if need be.

After all, for human beings to remain alive,
 Is more necessary,
 Than for a language to?

I know,
 That you will say,
 On this condition that the human being remain alive.
 They will remain alive,
 But will the human remain?

Don't try to make me sentimental.
 You yourself explain,
 Now when,
 On every grain,
 Is written the name of its eater,
 Your *Rabb* writes in English,
 Then what merciless parent would want,
 That their children,
 Remain in the sinking ship of language?

ਜੀਉਂਦਾ ਰਹੇ ਮੇਰਾ ਬੱਚਾ
ਮਰਦੀ ਏ ਤਾਂ ਮਰ ਜਾਏ
ਤੁਹਾਡੀ ਬੁੱਢੜੀ ਭਾਸ਼ਾ

3.
ਨਹੀਂ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਰੇਗੀ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ
ਕੁਝ ਕੁ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਰਦੀ ਹੁੰਦੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਰੱਬ ਨਹੀਂ
ਤਾਂ ਸਤਿਗੁਰ ਇਸ ਦੇ ਸਹਾਈ ਹੋਣਗੇ
ਇਸ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣਗੇ
ਸੂਫੀ, ਸੰਤ, ਫਕੀਰ
ਸ਼ਾਇਰ
ਨਾਬਰ
ਆਸ਼ਕ
ਯੋਧੇ
ਮੇਰੇ ਲੋਕ

ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਰਨ ਬਾਅਦ ਹੀ ਮਰੇਗੀ
ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਇਹ ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ
ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਰਨਹਾਰ ਹਾਲਤਾਂ ਵਿੱਚ ਘਿਰ ਕੇ
ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਾਰਨਹਾਰ ਸਥਿਤੀਆਂ ਦਾ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਲਈ
ਹੋਰ ਵੀ ਜਿਉਣਜੋਗੀ
ਹੋਰ ਵੀ ਜੀਵੰਤ ਹੋ ਉੱਠੇ ਮੇਰੀ ਭਾਸ਼ਾ।

ਅਣਫ਼ਪੀ (2004)

May my child live!
 If it dies, let it die,
 Your old language.

3.

No my language will not die in this way.
 Language does not die in this way.
 A language does not die when a few words become obsolete.

If not *Rabb*,
 Then *Satiguru*⁹⁰ will be of assistance.
 Others will save it:
Sufi, Sant, Faqir
Shayar
Nabar
Ashaq
Yodhe
*Mere Lok.*⁹¹

It will die only after these people go,
 My language.

This too is possible:
 Having been encircled in these mortal states,
 Encountering these destructive situations.
 It will become *more* vibrant.
 My language will emerge *more* alive.

Unpublished (2004)
 Translated by Ami P. Shah

⁹⁰ True and eternal guru.

⁹¹ Figures such as Islamic spiritual teachers, true individuals, wandering mendicants, poets, prophets, lovers, warriors, my people, respectively.

